

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI**

**İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI VE
POZİTİF AYRIMCILIK UYGULAMALARININ
TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA
ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Elif Sedanur UÇAR**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHİ GARİPOĞLU**

EYLÜL 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

İnsan Hakları Bağlamında Kadın Hakları ve Pozitif Ayrımcılık Uygulamalarının Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımına Etkisi adlı tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Elif Sedanur UÇAR

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Program Adı :Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı :İnsan Hakları Bağlamında Kadın Hakları ve Pozitif
Ayrımcılık Uygulamalarının Türkiye’de Kadınların
Siyasal Katılımına Etkisi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin 08.09.2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %16’dır.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7)** kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 08.09.2023

Danışman

D.r. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARIPOĞLU

Öğrenci

Elif Sedanur UÇAR

KILAVUZA UYGUNLUK

“İnsan Hakları Bağlamında Kadın Hakları ve Pozitif Ayrımcılık Uygulamalarının Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımına Etkisi” başlıklı Yüksek Lisans/Doktora Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Elif Sedanur UÇAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU danışmanlığında **Elif Sedanur UÇAR** tarafından hazırlanan “**İnsan Hakları Bağlamında Kadın Hakları ve Pozitif Ayrımcılık Uygulamalarının Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımına Etkisi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği/oy çokluğu kabul edilmiştir.

08/09/2023

JÜRİ:

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU	(imza)
Üye	: Prof. Dr. Haydar EFE	(imza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK	(imza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2023 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Tarihsel süreç içerisinde bugünün dünya şartlarına bakıldığı zaman yönetilme biçimi temsili demokrasi olan devlet yapılanmalarının karşı karşıya kaldığı temel problemlerden birisi toplum içerisinde var olan gruplar arasında ortaya çıkan eşitsizlik sorunudur. Özellikle de toplumlar içerisinde kadın ötekileştirilmeye ayrımcılığa tabii tutularak toplumda planına itilmiştir. Bu arka plana yer almanın önemli bir boyutunu da siyasal temsil oluşturmaktadır. Kadınların bu alandaki talepleri eski dönemlere dayanmaktadır. Kadınlar bir mücadele silsilesi içerisinde hak arayışı içerisinde isteklerini dile getirmeye çalışmışlardır. Hak arayışın sonuçları ise ancak 19.yüzyılda yerini bulmuştur. Fırsat eşitliği talep eden kadınlar, her alana olduğu gibi siyasal temsil ve katılım konusunda da eşit olmayı savunmuş ve taleplerinin yerine getirilmesini arzu etmiştir.

Bu tez kapsamında kadınların tarihsel süreç içerisinde her alanda uğradığı ayrımcılığın içerisinde siyasal katılım konusunda verdikleri mücadeleler neticesinde kazandıkları siyasal haklara ve Türkiye’de uygulanan pozitif ayrımcılık uygulamalarına değinilmiştir. Bu kapsamda dünya geneli üzerinde yapılan çalışmalar ile birlikte Türkiye’de uygulanan pozitif ayrımcılık uygulamaları ile birlikte kurulan kurumlar ve değişikliklerden bahsedilmiştir. Yapılan teorik araştırma sonucunda kadınların toplum içerisindeki konum, geleneksel düşünce yapısı, siyasi partiler içerisindeki engellerin varlığı, katılım düzeyindeki yetersizlikler nedeni ile Türkiye’de kadınların siyasal yaşama katılım ve etkinliği olumsuz etkilenmekte ve gerekli düzeye ulaşamamaktadır.

Elif Sedanur UÇAR, Erzincan, 2023

TEŐEKKÖR

Çalıřmamın yűrűtűlmesi ve dűzenlenmesi sırasında yardımları için bařta danıřmanım sayın Dr. Őğr. Ŭyesi Funda KEMAHLL GARİPOĞLU'na, hayatımın her alanında bana her zaman destek olup yardımcı olan aėabeyim Emrullah ve ailem ile çalıřmam için desteėini esirgemeyen herkese teőekkűrlerimi sunarım.

Elif Sedanur UÇAR

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI VE POZİTİF AYRIMCILIK UYGULAMALARININ, TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA ETKİSİ

Elif Sedanur UÇAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

ÖZET

İnsan haklarının temel argümanı din, dil, ırk, cinsiyet, mezhep ayrımı gözetmeksizin bütün insanların eşit haklara sahip olduğudur. Eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların temel oluşturduğu insan haklarında toplum içerisinde ayrımcılığa maruz kalan bazı grupların lehine yapılacak çalışmaların sonucunda pozitif ayrımcılık kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler gibi toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumun diğer kesimleri ile eşit konuma getirilmesi pozitif ayrımcılığın temel hedefleri arasında yer almıştır. Bu tez çalışması cinsiyet ayrımcılığından yola çıkarak, kadına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve toplum içinde kadınların konumunu daha eşitlikçi bir yapıya dönüştürmeyi hedefleyen pozitif ayrımcılık uygulamalarına odaklanmaktadır.

Bu tez çalışmasında kapsamında insan hakları bağlamında kadın hakları ve pozitif ayrımcılık uygulamaları ele alınmıştır. Ayrıca, tarihsel süreçte kadınların siyasal alanda uğradıkları ayrımcılığa yönelik verdikleri hak mücadelesi genel oy hakkı gibi siyasal hakların kazanılması ile sonuçlansa da siyasal alanda kadınlar hala erkekler ile eşit düzeyde yer almamaktadır. Siyasal katılımın her aşamasında kadınların sayısal oranları hala çok düşük seviyede bulunmaktadır. Kadınların siyasal alanda yer almaları ve her alanda siyasal katılımlarının artırılması amacıyla pozitif ayrımcılık uygulamalarından yararlanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada kadınların eşit haklara sahip olmasına yönelik uygulanan dünyada uygulanan pozitif ayrımcılık uygulamaları ile birlikte Türkiye’de uygulanan pozitif ayrımcılık uygulamaları ele alınmıştır. Türkiye’de pozitif ayrımcılık uygulamaları ile birlikte oluşturulan kurumlara ve yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Yapılan teorik araştırma sonucunda, Türkiye’de kadınların siyasal katılımlarını artırmaya yönelik pozitif ayrımcılık uygulamalarının hedeflenen siyasal katılım düzeylerine erişilmesinde yeterli olmadığı; bunun en önemli nedenlerinin ise toplumdaki yapısal sorunların (eğitim yaşamındaki eşitsizlik, fırsat eşitsizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, siyasal parti içindeki yapısal eşitsizlikler ve engeller vs.) en çok kadınları etkilemesi olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda ise kadınlar siyasal katılımın her aşamasında geri planda kalmakta ve siyasal katılım düzeyleri düşük olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Pozitif Ayrımcılık, Eşitlik, Kadın Hakları, Siyasal Katılım, Seçim.

**THE EFFECT OF WOMEN'S RIGHTS AND POSITIVE DISCRIMINATION IN
THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS ON THE POLITICAL
PARTICIPATION OF WOMEN IN TURKEY**

Elif Sedanur UÇAR

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, September 2023

Supervisor: Asst. Prof Dr. Funda KEMAHLI GARİPOĞLU

ABSTRACT

The basic argument of human rights is that all people have equal rights regardless of religion, language, race, gender and sect. In human rights, which are based on concepts such as equality, freedom and justice, the concept of positive discrimination has emerged as a result of studies to be carried out in favor of some groups that are subjected to discrimination in society. The elimination of discrimination against disadvantaged segments of society such as women, the elderly, children and the disabled and bringing them to an equal position with other segments of society have been among the main objectives of positive discrimination. Based on gender discrimination, this thesis focuses on positive discrimination practices that aim to eliminate discrimination against women and transform the position of women in society into a more egalitarian structure.

This thesis examines women's rights and positive discrimination practices in the context of human rights. In addition, although the struggle for women's rights against discrimination in the political sphere in the historical process has resulted in the acquisition of political rights such as universal suffrage, women are still not equal to men in the political sphere. The numerical proportion of women at all levels of political participation is still very low. Positive discrimination practices are utilized in order for women to take part in the political sphere and to increase their political participation in every field. In this context, in this study, positive discrimination practices applied in the world for women to have equal rights and positive discrimination practices applied in Turkey are discussed. The institutions and regulations established with positive discrimination practices in Turkey are included. As a result of the theoretical research, it is seen that positive discrimination practices aimed at increasing women's political participation in Turkey are not sufficient to reach the targeted levels of political participation; the most important reasons for this are that structural problems in society (inequality in education, inequality of opportunity, gender inequality, structural inequalities and obstacles within political parties, etc.) affect women the most. As a result, women are left behind at every stage of political participation and their level of political participation is low.

Keywords: Discrimination, Affirmative Action, Equality, Women's Political Participation, Election.

İÇİNDEKİLER

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI VE POZİTİF AYRIMCILIK UYGULAMALARININ, TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINA ETKİSİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR CETVELİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI, AYRIMCILIK VE POZİTİF AYRIMCILIK KAVRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. İnsan Hakları Kavramı	3
1.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	4
1.1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması	6
1.2. Ayrımcılık Kavramı	7
1.2.1. Ayrımcılık Türleri	8
1.2.2. Ayrımcılığın Yöntemleri	11

1.3. Pozitif Ayrımcılık Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	12
1.3.1. Pozitif Ayrımcılığın Amacı	14
1.3.2. Pozitif Ayrımcılığın Uygulama Araçları	15
1.3.3. Pozitif Ayrımcılığın Kapsamı.....	16
1.3.4. Eşitlik Bağlamında Pozitif Ayrımcılık	20
1.3.5. İnsan Hakları Bağlamında Pozitif Ayrımcılık	21

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE TARİHSEL TEMELLERİ

2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	24
2.2. Kadın Hakları Kavramı	25
2.2.1. Feminizm Odağında Kadın Hakları.....	27
2.2.2. Uluslararası Belgelerde Kadın Hakları.....	29
2.2.3. Türkiye’de Kadın Hakları.....	30
2.2.4. Dünyada Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Genel Düzenlemeler.....	33
2.2.5. Uluslararası Kuruluşlarda Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Düzenlemeler	35
2.2.6. Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Yasal Düzenlemeler.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIYASAL KATILIM BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI VE TÜRKİYE’DE POZİTİF AYRIMCILIK UYGULAMALARI

3.1. Siyasal Katılım Kavramı ve Kapsamı	49
3.1.1. Siyasal Katılımın Nedenleri.....	51
3.1.2. Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler	51
3.2. Siyasal Katılım ve Kadın.....	54
3.2.1. Kota Uygulamaları	55

3.3. Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi	56
3.3.1. Osmanlı Dönemi’nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi..	56
3.3.2. Millî Mücadele Dönemi’nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi..	57
3.3.3. Cumhuriyet Dönemi’nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi..	58
3.4. Türkiye’de Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Düzenlemeler.....	59
3.4.1. Türk Anayasalarında Yapılan Düzenlemeler	59
3.4.2. Yasalar Çerçevesinde Yapılan Düzenlemeler	63
3.5.Türkiye’nin Taraf Olduğu Sözleşmelerde Kadınların Siyasal Hakları	68
3.6. Uluslararası Sözleşmelerle Birlikte Türkiye’de Yapılan Düzenlemeler	69
3.6.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Türkiye’ye İlişkin Karar ve Raporları.....	70
3.6.2. Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü	74
3.6.3. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	76
3.6.4. TBMM- Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu.....	77
3.6.5. Kadın Örgütleri ve STK’lar	81
3.6.6. Yerel Gündem 21 Kent Konseyleri ve Kadın Meclisleri	82
3.7. Uluslararası Sözleşmelerle Birlikte Türkiye’de Kadınların Siyasal Yaşama Katılım Durumu.....	83
3.7.1. Parlamentoda Temsil Durumu.....	83
3.7.2. Yerel Yönetimlerde Temsil Durumu.....	89

SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	100
ÖZ GEÇMİŞ	108

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: 1935-2023 Yıllar Arası Yapılan Seçimlerde Kadın Milletvekili Oranları... 86

Tablo 3.2: 1999-2019 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Yerel Seçim Sonuçlarına
Göre Kadın Oranları 92

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	: Bakınız
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü ayrımcılığın kaldırılması Sözleşmesi
GREVIO	: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddeti Önlemeye Karşı Uzmanlar Grubu
ILO	: Dünya Çalışma Örgütü
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
Yy.	: Yüzyıl
UN WOMAN:	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
IPU	: Parlamentolar Arası Birlik

GİRİŞ

Ayrımcılık genel ifadeyle herhangi bir zorunlu nedenlerin varlığı olmaksızın bir kişiye aynı ya da benzer durum ve koşullarda olan diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan şekillerde müdahale yapılması olarak tanımlanmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca yapılan ayrımcılıklar beraberinde bir dizi felaketi de beraberinde getirmiştir. Biz ve ötekiler arasında yapılan ayrım milyonlarca insanın acı çekmesine zor şartlarda durumlarda karşı karşıya kalıp yaşamlarını zor şartlar altında idame ettirmelerine sebebiyet vermiştir. Din, dil, etnik, köken, cinsiyet gibi konularda yapılan bu ayrımcılıklar tarih sayfalarında utanç kaynağı olarak yer almıştır. Ayrımcılığın bu konuda toplumu etkileyen yönü nedeniyle etkilerini azaltmak toplumun farklı kesimleri üzerindeki baskının şiddetin dışlanmanın varlığını en aza indirmek amacıyla yapılan düzenlemeler kapsamında ortaya çıkan kavram pozitif ayrımcılık olmuştur.

Pozitif ayrımcılık bu kapsamda bir toplumda dezavantajlı grupların aleyhine seyreden durumların lehine olacak şekilde gerçekleştirilen politika program uygulama ve düzenlemelerin bütününe ifade etmektedir. Başta kadınlar olmak üzere ırksal dini etnik azınlıklar bu çerçevede iş eğitim ve toplumsal yaşamda ayrıcalıklı muamele görmesi sağlanarak pozitif ayrımcılık kapsamında değerlendirilmektedir.

Pozitif ayrımcılığın işlevselliği konusunda ele alınacak grup ise bu çalışmada kadınların tarihsel süreçteki konumu ve kadınlara yönelik yapılan hukuki düzenlemeler ile Türkiye’de siyasal yaşama etkisi olacaktır. Çünkü insan hakları temelinde kadın erkek eşitliğinin sağlanması demokrasinin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel argümanlarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle kadınların sosyal ekonomik siyasal alana katılmasını sağlayacak her türlü düzenleme ve gelişme hayati öneme sahiptir. Bu anlamda cinsiyetin önemine bakılmaksızın kadınların ekonomik, siyasi, medeni gibi alanlarda insan haklarının tanınmasını kullanılmasını ve yararlanmasını sağlayacak önündeki bütün engelleri ortadan kaldıran ve bu amaçla yapılacak her türlü faaliyetin desteklenmesi önemlidir. İnsan haklarının savunduğu temel görüşün bir sonucu olarak kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olması düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Eşitlikçi düşünce ile kadınların ekonomik kültürel siyasal hayata katılımını sağlayacak tüm imkanlardan erkeklerle eşit bir şekilde faydalanmalarını gerektiği fikri hakimdir. Bundan sebeple eşitliği sağlamaya yönelik başlangıçta var olan eşitsizliği önlemek

amacıyla uluslararası sözleşmelerle, insan hakları belgeleriyle ve ulusal alanda yapılan mevzuat düzenlemeler yapılmaya başlanmış ve devam eden süreçte de yapılmaya devam etmektedir.

Özellikle kadınların siyasal yaşama katılımı toplum içerisinde erkekler ile aynı oranda olmaması hem uluslararası hem de ulusal düzeyde yapılan düzenlemeler ile aşılmaya çalışılmış kadınların siyasal alandaki etkinliği kurum ve kuruluşlarca çalışma alanı oluşturmuştur. Bu sebeple tez çalışması kapsamında ayrımcılık ekseninde çerçevesinde kadınlar üzerinde uygulanan pozitif ayrımcılık düzenlemelerinin siyasal yaşama etkisine yer verilecektir.

Tezin bu anlamda yer alan ana sorunsal tarih boyunca ayrımcılık ile mücadele eden kadın siyasal anlamda maruz bırakıldığı ayrımcılık sorunun ele alınmasıdır. Bu kapsam da tez ile birlikte siyasal anlamda ayrımcılığa maruz bırakılan kadınların yapılan uluslararası sözleşmeler ile Türkiye’de ki durumuna bakılarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Çalışma ile birlikte kadınların günümüzdeki siyasal katılımındaki konumuna yer verilip genel bir kanıya ulaşılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde ayrımcılığın genel bir tanımının üzerinden türlerine yer verilmesinin ardından pozitif ayrımcılık kavramına değinilecek pozitif ayrımcılığın insan hakları ve eşitlik konuları içerisindeki konumuna yer verilecektir. İkinci bölümde kadın haklarının tarihsel süreçteki gelişiminden hareketle dünya ve Türkiye’de kadın haklarının görünümünden bahsedilecektir. Üçüncü pozitif ayrımcılık kapsamında kadın haklarının uluslararası belgelerdeki görünümü ülkeler nezdinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları ve Türkiye’de uygulanan pozitif ayrımcılık uygulamalarına değinilecektir.

Son kerte de ise kadın haklarına ilişkin pozitif ayrımcılık kapsamında yer alan düzenlemelerin Türkiye’de siyasal yaşama etkisine değinilerek genel bir sonuca ulaşılabacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI, AYRIMCILIK VE POZİTİF AYRIMCILIK KAVRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. İnsan Hakları Kavramı

Kavram olarak ortaya çıkışından itibaren siyasal toplumsal yönleri ile tartışma konusu haline gelmesinde en büyük etkenlerin başında kavrama pek çok anlamın yüklenmesidir. Kavramsal olarak zengin mana içermekte olan insan hakları tanımı hususunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı düşünce insanlarına göre insan haklarının tanımı; doğuştan sahip olunan vazgeçilemez, devredilemez haklar ve özgürlükler¹ şeklinde iken kimi düşünürlerin ışığa tutulmuş ışığı renklere bölen plazmaya² benzetmesi yönünden bir ayrışma ortaya çıktığının bir göstergesi niteliğindedir. Soyutluğu bakımından anlam kargaşası yaşanmasına rağmen insan hakları hayatımızın içinden hayatımıza dair her şeyi kapsamı yönünden önem arz etmektedir. Düşünce ve kanaatlerini özgürce dile getirme, dilediği yere gidebilme ve yerleşme konusunda hür iradesini kullanabilme, diğer bireyler ve devlet ile olan münasebetlerinde insancıl muamele görebilme belki de en önemlisi yaşama devam ederken herhangi bir üst otoritenin insafında olmadan hayatını devam ettirebilme şeklinde kullanılan birçok davranış düşünce ve eylem bu kapsamda yer almaktadır. Kavramın günümüzdeki hali ile kullanılmaya başlanması dünya genelinde yaşanan sosyal, ekonomik, siyasal, toplumsal ve felsefi değişim ve dönüşümlerin sonucudur.³ Bu sebeple insan haklarının bugünkü uç sınırı hakkında bir yorum yapmak mümkün görünmemektedir. Çünkü benzer şekilde insan haklarına ilişkin diğer bir tanımlama

¹ Safa Reisoğlu, *Uluslararası Boyutları ile İnsan Hakları*, (İstanbul: 3.Beta yayınları 2001), 10.

² İsmail Kılıçoğlu, “İnsan ve Özgürlükler Üstüne Bir Deneme,” *Yeni Türkiye Dergisi*, 22(1998),693.

³ Kılıçoğlu, “İnsan ve Özgürlükler Üstüne Bir Deneme,” 692.

insanın doğadaki en üstün varlık kabul görmesinden ötürü bütün insanların sahip olması gereken haklar olarak tanımlanmaktadır.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde; ırk, din, dil cinsiyet, din siyasal ve etnik düşünce vb. nedenlerle ayırım gözetmeksizin bütün insanların sahip olması gereken bir ideal olarak yer almaktadır. Bireylerin beklenti ve istekleri arttıkça talep ettiği haklarda da değişim ve dönüşümler olacaktır. Önceki dönemlerde insan haklarının temel amacı daha çok devletin ve mevcut durumda iktidarı elinde bulunduran siyasi partinin sınırlandırılması iken değişen sosyal-kültürel yapı ile birlikte insanların pozitif hak arayışları sonucu devletin yetkinliğini genişletmeye yönelik taleplerini de içermeye başlamıştır.⁴

1.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları fikrinin temellerini insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürmek mümkündür. İlk çağ döneminde insan hakları konusunda çeşitli devletlerin katkısı olmasına rağmen en önemli katkıyı sağlayan devletin Yunan şehir devletleri olduğu açıkça tarihi bilgilerden anlaşılabileceği üzere görülmektedir.⁵ Kişilerin bu devletlerde bireysel hakları olmadığından dolayı devlete ileri süremedikleri gibi sadece bir takım siyasal hakları bulunmaktadır. Kişilerin kanun önündeki eşitliği sadece vatandaşlara tanınmış köleler bu haklardan faydalanamamıştır. Solon M.Ö. 6.yy. da yürürlüğe koyduğu kanunları ile birlikte düzensizliğe bir düzen getirmek istese de uygulamada başarı sağlayamamıştır. Solon koyduğu kanunlar ile sınıfsal ayırım gözetmeksizin kişilerin kanunlar önünde eşit olduğu ilkesi üzerinde durmuş ve hukukun üstünlüğü, hukuk devletleri kavramlarını ilk kez açıkça belirtmiştir. Yeni Stoa anlayışının kurucusu olarak kabul edilen Zenon doğal hukuk anlayışına dayanarak aklı başında insanları sırf insan olmalarından dolayı eşit haklara sahip olduğunu vurgulamıştır. Stoacılar da kabul gören doğal hukuk anlayışı siyasal hayatta gerçekleştirmemiş felsefi bir düşünce olarak kalmış olsa da bu eşitlik anlayışı modern insan haklarının temelini oluşturmaktadır.⁶ İlk çağda başlayan gelişmeler orta çağ da aynı oranla devam etmemiştir. Orta çağ da insan hakları gelişimine ilişkin en önemli belge 1215 tarihinde imzalanan Magna Carta Libertatum'dur. Bu belge genel itibari ile halka insan hakları ile ilgili eşitlik vermekten ziyade dönemin iktidarındaki kralın yetkilerini sınırlandırıp baronlara birtakım yetkiler

⁴ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001), 115.

⁵ Şeref Ünal, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: İnsan Hakları Uluslararası İlkeleri". 2001 <http://hdl.handle.net/11543/2032>

⁶ Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 12-13.

verilmesini öngören bir sözleşmedir. Avrupa da ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte mutlak monarşi anlayışı güç kaybetmiş demokrasi temelli düşünce akımları filozoflar tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ilk kez insanların doğuştan vazgeçilemez haklara sahip oldukları felsefi bir zeminde dile getirilmekten öteye geçmiş anayasal ve hukuksal bir konu olarak siyasal alanının içine girmiştir.⁷ Modern çağda insan haklarına yönelik ilk önemli adı ise 1688 Büyük Devrimi sonrasında kabul edilen Bill of Rights'ın kabul edilmesidir. Adil yargılanma ve suçsuz cezaya çarptırılmamayı doğal bir hak olarak kabul etmiştir.⁸ John Locke ile insan hakları konusunda başlayan doktrinsel gelişmeler 18. Yüzyıl sonlarında Amerikan ve Fransız insan hakları belgelerinde de kendini göstermiştir. Amerikan ve Fransız Bildirgeleri bireylerin hak ve özgürlüklerini belli standartlar adı altında tek bir belgede bütün olarak ilan eden ilk resmi insan hakları belgeleri arasında yer almaktadırlar. Bu belgelerden ilki Amerikan kolonilerinin bağımsızlık mücadeleleri sonrasında bir anayasa oluşum süreçleri sonrasında ortaya çıkan metnin başlangıcına önsöz olarak eklenen insan hakları bildirgesidir. Bu bildiri daha sonra ilan edilecek Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'ne kaynaklık etmiştir. 1791 yılında anayasaya eklenen Bill of Rights ile temel haklar bütünü ile anayasaya dahil edilmiştir. Bu bildiri ile ifade özgürlüğü basın, din dokunulmazlığı, adil yargılanma hakkı gibi haklar güvence altına alınmıştır. Amerikan İnsan Hakları Bildirisi tarihsel köken bakımından önce oluşturulmasına rağmen insan hakları belgesi denildiğinde ilk akla gelen belge 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesidir. Bu dönemde ele alınan bildirilerde birey toplumdan bağımsız olarak ele alınmış devlete bireyin en temele haklarından olan klasik haklarına müdahil olmama yükümlülüğü getirilmiştir. İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi'nden sonra bireyin korunan klasik hakları bireyin toplumsal refahı artırmada yetersiz kaldığı için sosyal ekonomik ve toplumsal hayatını da özgürlükleri içinde kapsayan mücadeleler silsilesi baş göstermiştir.⁹ İnsan hakları 20. Yüzyıla gelindiğinde ahlaki bir yükümlülük olmaktan çıkmaya başlamış siyasi anlamda da bir yön elde etmiştir.2. Dünya Savaşı öncesinde devletin bireylere karşı yükümlülükleri iç işleyiş olarak kabul görmüş savaştan sonra totaliter rejimlerin yıkılmasıyla birlikte devlet olgusunun dışında evrensel olarak korunması gündemde olmuştur.

⁷ Ünal, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 14.

⁸ Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, (Ankara: Orion Kitabevi, 2007), 94.

⁹ Munci Kapani, Kamu Hürriyetleri, (Ankara: Yetkin Yayınları 2022), 50-53.

1.1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması

Yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplumun her alanından olduğu gibi insan hakları konusunda da hem hukuksal alandan hem de akademik alanda bir dizi somut gelişmeler yaşanmıştır. İnsan haklarının durağan olmayıp dinamik bir yapıya sahip olması uluslararası metinlerde yer almasını ve çeşitlilik görmesini sağlamıştır. İnsan haklarının insan ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlemesi ve yaygınlaşması hukuki ve akademik yönden belirli tasniflerde dikkate alınarak sınıflandırma gereğini ortaya çıkartmıştır. Bu nedenle çeşitli düşünürler tarafından belli ölçütler dikkatte alınarak sınıflandırmalar yapılmış insan haklarına yönelik tek bir sınıflandırma birlik olarak ortaya konmamıştır.

1.1.2.1. Jellinek'in İnsan Hakları Sınıflandırılması

İnsan haklarının sınıflandırma hususunda bir kategorileştirme yapan düşünürlerden biri George Jellinek' tir. George Jellinek yaptığı sınıflandırma ile özgürlüklerin daha iyi kavranmasına katkı sağlamıştır. Bu sınıflandırmada Jellinek birey ile devlet arasındaki ilişkiyi bireylerin devlet karşısında beklentilerini esas alarak geliştirmiştir. Haklar Jellinek'e göre negatif statü hakları pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olarak düzenlenmiştir. Türk anayasal sistemleri içerisinde de 1961 ve 1982 anayasalarında da haklar Jellinek in sınıflandırmasına benzer şekilde düzenlenerek yer almıştır.¹⁰ Yaşama hakkı kişi dokunulmazlığı, kişi güvenliği, din ve vicdan özgürlüğü, konut dokunulmazlığı devlete karşı korunan devletin müdahil olmasını engelleyen negatif statü hakları içerisinde yer almıştır.¹¹ Negatif statü haklarında devletin hak ve özgürlükler konusunda müdahalesi istenmezken pozitif (olumlu) statü haklarında durum farklıdır. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak devlet sosyal ve ekonomik hayata müdahale ederek sosyal adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi haklar bu kapsamda yer almaktadır. Aktif diğer bir deyişle katılma statü hakları ise bireylerin yaşadıkları toplum içerisinde geleceklerini tayin etmeleri hususunda tanınan özgürlükleri olarak ifade edilmektedir. Bu haklar sadece devletin kendi vatandaşlarına verilmekte olup onlar tarafından

¹⁰ İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, (İstanbul: İmge Yayınları 1999), 40.

¹¹ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 178.

kullanılmaktadır. Bilgi edinme hakkı, seçme seçilme hakkı, siyasi parti kuma hakkı gibi hakla olup siyasi nitelik taşımaktadır.¹²

1.1.2.2. Karel Vasak'ın İnsan Hakları Sınıflandırılması

George Jellinek tarafından yapılan sınıflandırmanın yanı sıra hukukçu Karel Vasak tarafından da insan haklarına ilişkin özgümlükleri nitelik ve içerik bakımından sınıflandıran bir sınıflandırma yapılmıştır. Vasak sınıflandırmasını yaparken insan haklarını kazanımları yönünden kuşaklara ayırmıştır. Haklar birinci kuşak, ikinci kuşak üçüncü kuşak olmak üzere üç bölüme ayrılarak sınıflandırılmıştır. Birinci kuşak haklar özellikle otaya çıktığı dönemde sadece bölgesel değil uluslararası alandan etkiye sahip olan Fransız Devrimi'nden sonra insan hakları yönünden kazanılan klasik haklar ve siyasi haklardır. Bu haklar üzerinde negatif statü hakları gibi devletin müdahalesinin istenmesinin söz konusu olmadığı haklar olarak kabul edilmektedir.¹³ Sanayi Devrimi'nden sonra gelişen talepler karşısında ortaya çıkan haklar ise sosyal hak olarak ikinci kuşak haklardır. 1940'lı yıllarda ortaya çıkan ve birçok devletin mevcut düzenini değiştiren İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve birinci ve ikinci kuşak hakları gerçekleştirme konusunda tamamlayıcı olan üçüncü kuşak haklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre hakkı, gelişme hakkı ve barış hakkı bu haklara örnek olarak verilebilmektedir.¹⁴

1.2. Ayrımcılık Kavramı

Toplumun yaşantısının her alanında farklı şekillerde ve farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ayrımcılık kavramının temelinde ben ve öteki ayrımı yatmaktadır. İnsan gözünde ben veya bize benzemeyen, farklılık gösteren öteki olarak nitelendirilir. Bu ayrıma gidilirken en çok kullanılan nitelendirmeler etnik, köken, inanç, cinsiyet fiziksel özellikler, yaşanan coğrafi bölge şeklindedir.¹⁵ İnsanlar bu sosyolojik ayrışmaları ve aidiyet duyguları içerisinde kendi kimliklerini inşa etmekte tanımlamakta ve kendilerine yönelik güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Fakat bu aidiyet kendine ve biz olgusu üzerinde aşırıya gittiğinde ortaya çıkan durumda çemberin

¹² Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, (Konya: Mimoza Yayınevi, 2002), 113.

¹³ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018) 60.

¹⁴ Gökçe Zabunoğlu, *"Kültürel Görecelik ve İnsan Haklarının Evrenselliği"*, (Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011), 797.

¹⁵ Kasım Karataş, *"Özürllere Yönelik Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım"*, *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2/1(2002): 1.

dışında kalanlar için bir kayıtsızlık ve farklı muamele olarak ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Ayrımcılığın temelinde var olan ben\biz ve öteki ayrışması da bu durum sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bundan sebeple kavramsal olarak soyutluk içeren ayrımcılığın genel kabul gören bir tanımı yoktur. TDK'ye göre, ayrımcılık sözlük anlamıyla ayrı tutma eşit davranışta bulunmama şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı şekilde ayrımcılık ile ilgili olarak “bir toplulukta ırkı cinsiyeti toplumsal konumu ya da dini nedeniyle ötekilerden bu konularla ilgili ayrışan konularda genellikle kötü davranma olgusu” gibi tanımlarda mevcuttur.¹⁶ Kavrama ilişkin BM ye ait bir organ olarak İnsan Hakları Komitesi de terimin

“İrk, renk cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler ulusal ya da sosyal köken gibi herhangi bir zemine dayandırılan ve insanların sahip oldukları hak ve özgürlüklerin eşit ölçüde bireyler tarafından tanınmasını, kullanılmasını ve yararlanılmasını kaldırma ve zayıflatılma amacına sahip herhangi bir üstünlük, dışlama, kısıtlama olarak anlaşılması gerektiği düşüncesindedir.”¹⁷

Diğer uluslararası bir kuruluş olan Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi Ek 12 No'lu protokolünde yer verdiği ayrımcılığa ilişkin tanımında “Kanunda öngörülen haklardan yararlanma cinsiyet ırk din dil din siyasi veya başka görüşler ulusal ya da sosyal köken ulusal bir azınlığa mensubiyet servet doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayırım yapılmadan sağlanır.” Hiç kimse herhangi bir kamu otoritesi tarafından sayılan bu gerekçelerle ayrımcılığa tabi tutulamaz şeklinde yer vererek ayrımcılığa ilişkin yasağı dile getirmiştir.¹⁸

1.2.1. Ayrımcılık Türleri

Ayrımcılık kavramının literatür içerisinde incelenmesi sırasında karşımıza dört ana tür çıkmaktadır. Bunlar pozitif ayrımcılık, negatif ayrımcılık, doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılıktır.

¹⁶ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (İstanbul: Millet Yayınları, 1991), 1125

¹⁷BM İnsan hakları komitesi 1989 yılı 37. Oturumunda yaptığı 18 No'lu genel yorumunda ayrımcılığa ilişkin yaptığı tanım yaptığı 18 no.lu Genel Yorumu'nda.

¹⁸BM Kadınlara Karşı Ayrımcılık İzleme Komitesi Kırmızı İkinci Oturum 20 Ekim-7 Kasım 2008 Cenevre <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/united-nations-committee-monitoring-discrimination-against-women-hold-forty> (Erişim 01.05.2022).

1.2.1.1. Pozitif Ayrımcılık-Negatif Ayrımcılık

Ayrımcılık kelimesiyle birlikte ayrı tutma, ayırma, pozitif ayrımcılık, negatif ayrımcılık gibi birçok terimi de beraberinde kullandığımız görülmektedir. Toplulukların bir araya gelişlerinden insanlık tarihi boyunca aynı kökten gelmesine rağmen kullanılış amacı bakımından farklı anlamalar içeren bu kelimeleri günlük hayatımızda sıkça kullanmamızın sebebi milletlerin hatta geniş ekseninde düşünüldüğünde devletlerin kendilerini belli koşullar içerisinde ayrı görmeleri veyahut farklı muamelelere maruz kalmalarıdır.

Günümüzde kullanılan anlamlılarıyla ayrımcılık daha çok pozitif ayrımcılık ve negatif ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Negatif ayrımcılık, genel anlamı ile ayrımcılık uygulayan tarafın diğer taraf karşısında üstün ve ayrıcalıklı görmesini karşı tarafı ise kendisinin alt tabakası olduğunu gören üzerinde tahakküm kurarak tehdit, hakaret gibi konular üzerinde hak iddia eden bir durumu ifade etmektedir. Bu halin en kötü sonucu ise iki taraf içinde birbirine tahammül edemeyen nefret besleyen kişilerin ortaya çıkmasıdır. Kendilerini üstün gören tarafın üstünlük iddia ettiği kısma karşı tahammülsüzlüğü diğer tarafın kin ve nefret boyutunda hisler besleyip ayrışmaların kesin dille yaşanmasıyla sonuçlanmaktadır. Pozitif ayrımcılık ise “Sosyal, ekonomik ve politik alanda doğrudan taşıdıkları özellikleri nedeniyle dışlanmış azınlıkların dışlanmışlıklarını bir ölçüde azaltmak uzun vadede ortadan kaldırmak” amacıyla ortaya konmuştur.¹⁹

Toplum içerisinde yaşayan bireylerin bir takım niteliksel farklılıklara sahip olmaları, benzerinden eksik yönlerinin bulunması çoğunluk karşısında bu nedenlerle azınlık durumunda olmak hep kişilerin aleyhine olmuş ve kullanılmıştır. Bu azınlık grup içerisinde yer alan cinsiyete bağlı yaşanan ayrımda kadın ve erkeğe hukuki sosyal ve ekonomik alanlarda yüklenen görevler ile yaşanan ayrıştırma hissedilen düzeydedir. Bu sorumlulukların getirdiği dezavantajlar, bireylerin ailevi yaşantısında iş hayatında gerekli eğitimleri alma konusunda ve özel hayatında eşit bir muamele görmemesine sahip olduğu hakları bu nedenlerle benzerlerine nazaran kullanamamasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte ayrımcılık yapmama düşüncesi mutlak değildir. Bazı

¹⁹Duru Şahyar Akdemir, “Ayrımcılığın İnsan Hakları Boyutu ve Pozitif Ayrımcılık”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3/4 (2014) .

durumların varlığı halinde eşitsizliğin durumunun önündeki engelleri kaldırabilmek için pozitif ayrımcılığın yapılması zorunluluk haline gelebilmektedir. Bu kapsamda haklı nedenlerin varlığı dâhilinde ayırım yapma anlamına gelen pozitif ayrımcılık; “Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kesimlere din, dil, ırk, etnik köken ve cinsiyet bakımından azınlık durumunda olan kişilerin lehine yapılan ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır.”²⁰ Cinsiyet konusuna ilişkin pozitif ayrımcılığa yönelik bir örnek verilmek istendiğinde kadınların iş hayatı konusu sıkça rastlanan bir durumdur. Şirketlerde ve kurumlarda kadınların tehlike arz edecek görevlere verilmemesi, aile birliğini engelleyecek seyahatlere gönderilmemesi ve görevlere atanmaması pozitif ayrımcılık uygulamaları olarak sıkça görülmektedir.

1.2.1.2. Doğrudan Ayrımcılık-Dolaylı Ayrımcılık

Kişilere yönelik davranış ve tutumlarda baş gösteren ayrımcı düşünce bazı durumlarda açık bir şekilde gösterilebilmektedir. Bu gösterim şekillerinin açık ve objektif bir şekilde dışarı yansıtılması doğrudan ayrımcılık olarak nitelendirilmektedir. Doğrudan ayrımcılık, bir bireye ve topluluğa ırk, din, dil, etnik köken, siyasi eğilim, sosyoekonomik yapı ya da cinsiyet gibi farklılıklar nedeniyle olumsuz yönde muamele görmesini ifade etmektedir. Bu sebeple bir bireyin kendi nitelikleri dahilinde olmayan başka sebeplerle kişilere yönelik açık bir şekilde ayırım yapılması doğrudan ayrımdır. Doğrudan ayrımcılığın temelinde bireylerin eşitliğine dayanan kimlik kavramlarına karşı oluşan önyargı vardır. Doğrudan ayrımcılık, nedeniyle bu ayrıma tabi tutulmasına kişiler sahip oldukları hakları kullanmaz diğer insanlar karşısında ötelenir ve küçük düşürülür. Bu durumda bireylerin özgüvenlerini sarsar hayata karşı bakış açılarını zedeler. Bu yöndeki ayrımcılığa örnek verilecek olunursa daha önce yürürlükte olan Medeni Kanun’da evin seçimini ve ev değişimi yönünde belirleyici faktörün erkek tarafının olduğu konusu ile ilgili yer alan hüküm verilebilir. Yine aynı şekilde 2007 yılında değişiklik yapılana kadar hemşirelik mesleğini icra edebilecek olanların sadece kadınların olabileceği şeklindeki kanun maddesidir. Özellikle iş yaşantısında eşit muameleyi sağlamaya ve doğrudan ayrımcılığı önlemeye yönelik ILO’nun çalışmaları bulunmaktadır. ILO yaptığı çalışmalar ve sözleşmelere anlaşmalar ile devletlerin

²⁰Hamdi Mollamahmutoğlu, *İş Hukuku*, (Ankara: Turhan Yayınları, 2004), 422.

onayına sunarak daha adil ve ayrımcılığı azaltacak bir toplum inşa etme amacını gütmektedir.²¹

Doğrudan ayrımcılığın savunduğu düşünce, genellikle uygulanan muamelelerin aynı olduğunu ve ayrımcılık yasağının çiğnemediği yönündedir. Fakat bireylerin sahip oldukları farklı özellikler nedeniyle farklı tutumlarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Bundan sebeple ortaya çıkan ayrımcılık ile kişilere farklı davranılması dolaylı bir şekilde de ortaya çıkabilmektedir. Dolaylı ayrımcılık görünürde tarafsızlığını koruyan bir yasanın hükmün uygulamanın ya da ölçütün belli niteliklere sahip kişilerin karşısında diğerlerinin dezavantajlı durumda bırakılmasıdır.²² Örneğin; çalışma hayatında işverenin ihtiyacına yönelik verdiği iş ilanlarında belli nitelikleri öne sürmesi bazı gruplar için dezavantaj oluşturmaktadır. Sadece belli bir cinsiyetin başvurabilmesi belli bir yaş aralığının belirtilmesi belli belgelere sahip olma şartı bazı durumlarda ayrımcılığın ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. İşin nitelikleri dahilinde sürücü pozisyonuna yönelik ehliyeteye sahip olmak gerekli bir zorunluluk ilen bilgisayar işletmenliği için sürücü belgesi istenmesi görme engelliler için hiçbir zaman sahip olamayacakları bir belge olduğundan dolayı ayrımcılık oluşturacaktır. Bu neden ile dolaylı ayrımcılıkta doğrudan ayrımcılıktan farklı olarak farklı muamelelerin yapılmaması sonucunda bir ayrımcılık ortaya çıkmaktadır.

1.2.2. Ayrımcılığın Yöntemleri

Ayrımcılığa ilişkin dört farklı tür bulunmaktadır. Bunlar ayrıştırma-damgalama ötekileştirme sosyal dışlama ve marjinalleştirmedir.

Damgalama ayrıştırma; kişilere yönelik davranışların onur kırıcı zedeleyici şekilde olmasıdır.

Marjinalleştirme; kişilerin sosyal çevrenin dışında tutulmasıdır. Marjinalleştirme genellikle engelli bireylerin karşı karşıya bırakıldığı durumdur. Eğitim çalışma kaynaklardan yararlanma gibi birçok alanda toplumun gerisinde kalmasını ifade etmektedir. Bu kişiler sosyal hayatta temel olarak sahip olduğu hak ve özgürlüklere ulaşma noktasında engeller ile karşılaşmakta geri plana itilerek hayat üzerindeki

²¹Fikri Kayaalp, *İş Hukuku*, (Ankara:1998), 24.

²² Gizem Tanay Aksaç, Arzu Şenyurt Akdağ *Ayrımcılık ve Engelli Hakları* Engelli Kadınlar Derneği Sabancı Vakfı desteği ile hazırlanmıştır. (Ankara: 2015).

https://www.sabancivakfi.org/i/content/4824_2_Ayrimcilik_ve_Engelli_Haklari.pdf (Erişim 01.05.2022).

hakimiyetini kaybetmektedir. Damgalama ve marjinalleştirme arasındaki fark damgalamanın bireyin ait olduğu sosyal çevrede aile arkadaş iş gibi birebir ilişkilerinin olduğu gruplarda doğal döngü içerisinde meydana gelmesidir. Marjinalleştirme ise ikincil planda var olan resmiyetin yaşandığı siyasal düzen içerisinde var olmaktadır ve kişilerin idari ekonomik ve politik ilişkilerine yansımaktadır.

Sosyal dışlanma ise; durağan bir durumdan ziyade dinamik bir yapıyı ifade etmektedir. Kişilerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sistemlerden kısmen ya da tamamen yoksun bırakılmasını ifade etmektedir.²³

1.3. Pozitif Ayrımcılık Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Dünya geneline bakıldığında tarihsel zeminde pozitif ayrımcılık kavramı, toplum içerisinde birtakım farklılıklar nedeniyle dışlanmış gruplara temsil hakkı tanıyıp her türlü yönden katılımlarını artıracak politika ve uygulamaları ifade etmektedir.²⁴ Toplumda yaşayan fertlerin hak ve özgürlüklerini yaşamasında eşitliği sağlamak adına birey olarak farklılıkları bünyesinde barındıran insanlara yönelik tarih boyunca düzenlemeler anlaşmalar yapılmıştır. İnsan haklarına yönelik en önemli düzenli düzenlemeler arasında yer alan Magna Carta'dan itibaren günümüze kadar toplumda dezavantajlı kişilere yönelik ayrımcılığın engellenmesi bireyler arasındaki eşitliğin sağlanması amacı ile birçok sözleşme anlaşma ve düzenleme ile insan haklarının eşit bir şekilde uygulanması ve kullanılması amaçlanmıştır. Uluslararası kuruluşlar ekseninde Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ülkeler üzerinde ayrımcılığın önlenmesi eşitlikçi anlayışın gelişimi konusunda düzenlemeler ve yasalar yapmayı teşvik etmektedir.

Terimsel kullanımı itibariyle pozitif ayrımcılık bir ideoloji olarak 1987 yılında Fransa'da Le Monde gazetesi vasıtasıyla ortaya siyasî amaçla konulan bir kavramdır. Fakat kavramın dayandığı asıl temel 1950'li yıllarda ABD de uygulanan pozitif eylemlerdir. Pozitif eylemler özellikle ABD'de siyah ırka karşı ayrımcılığın azaltılmasına ilişkin geliştirilen politikalarla başlamış daha sonra hızla gelişerek diğer

²³ Erving Goffman, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1965), 629- 631.

²⁴ Esin Saçlı, "Kadınlar Anayasa'dan ne bekliyor?" (2008).
<http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/hgdmakale/2008-1/18.pdf> (Erişim 02.05.2022).

alanlara da sirayet ederek toplumdaki eşitsizliğin azaltılması hedeflenmiştir.²⁵

Pozitif ayrımcılık ABD’de özellikle siyahiler açısından eğitim hayatlarını ve iş hayatlarını düzenleyecek şekilde şekillenmiştir. Örneğin; yeteneğe tabi tutulan bir okula kabulü esnasında iki öğrencinin nitelikleri de aynı ise bunlarda siyah olan tercih edilmektedir. Yerleşim alanı içerisinde siyahilerin çoğunlukta olduğu yerlerdeki denetimi sadece siyahi polis tarafından yapılabilir. Fakat ABD Yüksek Mahkemesi tarafından yapılan bir düzenleme ile bu uygulamaların hukuki temelleri ortadan kaldırılmıştır. Çünkü pozitif ayrımcılık yapılmak istenilen koşullar, diğer tarafın ayrımcılıkla yüz yüze gelmesine neden olmuştur.²⁶

Pozitif ayrımcılığın süreç içerisindeki gelişimine bakıldığında ivme kazandığı yıllar 1970-1980 yıllarıdır. Bu anlamda özellikle iş yaşamı, cinsiyet, ırksal ve etnik köken, engellilik gibi konularda ortaya konan anlaşma ve sözleşmelerden bazıları şunlardır:²⁷

- 1970 Eşit Ücret Sözleşmesi (EPA) ile yapılan işlerin aynı olması durumunda eşit ücretin ödenmesi kararlaştırılmıştır. Çalışma yaşamında kadın ve erkek daha eşit pozisyona getirilmesi hedeflenmiştir.
- 1975 Cinsiyet Ayrımcılığı Sözleşmesi (SDA) ile eğitim iş hayatı istihdam gibi alanlarda cinsiyetler arasındaki ayrımcılık yasaklanmıştır.
- 1976 Irksal İlişkiler Sözleşmesi kapsamında toplumsal hayat içerisindeki ırka dayalı ayrımcılıklara yasal yollarla son verilmiştir.
- 1989 İstihdam Sözleşmesi (EA) ile kadınların iş yaşantısındaki haklarını korumaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- 1995 Engellilik Ayrımcılığı Sözleşmesi (DDA) kapsamında engellilere yönelik yapılan ayrımcılığın azaltılması hedeflenmiştir.
- 1999 Amsterdam Anlaşması ile özel ve kamu sektöründe çalışan bireylere yönelik askerlik ve doğum izni düzenlemeleri yapılmıştır.

²⁵ Ece Öztan, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Olumlu Ayrımcılık Politikaları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 59/1 (Ankara:2004), 203-236.

²⁶ Economist.com (2007): “The Supreme Court says no to race discrimination in schools”; <https://www.economist.com/united-states/2007/06/28/tilting-to-the-right> , (Erişim 02.05.2022).

²⁷ Ceyhan Demirkollu, “Ayrımcılığa İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 44.

1.3.1.Pozitif Ayrımcılığın Amacı

Bireylerin doğuştan sahip oldukları ekonomik, sosyal, politik ve fizyolojik özellikleri sebebiyle toplumun dışına itilmiş azınlık grupların dışlanmışlarını bir ölçüde azaltmak amacıyla ortaya konan pozitif ayrımcılık, toplum içerisindeki bozulan adalet anlayışının tamir edici yönünü oluşturmaktadır. Pozitif ayrımcılıkla insanlar arasındaki eşitsizliğe çareler aranmakta toplumun çeşitliliği korunmak istenmektedir.

Pozitif ayrımcılık uygulamalarının en fazla faaliyet gösterdiği alan cinsiyet ekseninde kadın hakları konusundadır. Yapılan pozitif ayrımcılıkla kadınlara daha fazla hak verilmesi değil sadece eşit haklar verilmesi amaçlanmaktadır. Fakat eşit haklar verilmesine rağmen uygulamada noktasında eşitsizliğin ortaya çıkması nedeniyle pozitif yönde politikalar geliştirilmelidir.²⁸ Pozitif ayrımcılık uygulamalarının temelinde kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması dolaylı ve doğrudan yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması vardır. Koray'a göre bu uygulamaların amacı politik anlamda toplumda temsil edilmekte istenen kadınların temsil edilmesine olanak sağlamak ve kadın sorunlarına çözüm yolları üretmektir. Kadınların sosyal, toplumsal hayata katılmaları eşitliği sağlamanın ön koşuludur ve çağdaş eşitlik anlayışının bir gereği olarak düşünülmelidir.²⁹ Özetle pozitif ayrımcılıkta var olan eşitsizliği eşitsiz davranarak eşitleme düşüncesi hâkimdir.

Pozitif ayrımcılık uygulamaları gerçekleştirilirken kişilerin sahip oldukları eğitim düzeyleri bilgi birikim ve tecrübeleri başarılarının da değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini savunmaktadır.³⁰ Kadın haklarına ilişkin önemli belgeler arasında yer alan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) md.4/1 kapsamında pozitif ayrımcılığın amacı erkek ve kadın arasındaki eşitsizliğin giderilerek eşitliğin fiilen sağlanması, İnsan hakları kurulunun 18 No.lu Genel Yorumunda "Ayrımcılığa sebebiyet veren veya bu fiillerin ortaya çıkmasına yardımcı olan her türlü engellerin ortadan kaldırılması" olarak ifade edilmiştir.

²⁸Ece Öztan "Toplumsal Cinsiyet", 206.

²⁹Meryem Koray, Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset, *Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı* (TÜSES), (İstanbul:1991), 93.

³⁰ Stephanie Wildman, "Affirmative Action: Necessary for Equality for All Women", *Berkeley La Raza Law Journal*, (2001), 429-432.

1.3.2. Pozitif Ayrımcılığın Uygulama Araçları

Pozitif ayrımcılığın uygulama alanı içerisinde çeşitli araçları olmasıyla birlikte literatür de temel alınan iki aracı tercihli muamele ve kota uygulamalarıdır.

1.3.2.1. Tercihli Muamele

Bu uygulama aracına büyük çoğunlukla istihdam sektöründe başvurulmaktadır. Toplum içerisinde sosyo-ekonomik şartlar dahilinde birtakım zorluklara maruz kalan bireylerin, istihdamına ve terfi işlemlerine yönelik uygulamaları kapsamaktadır. Tercihli muamele yöntemi için gerekli iki şart bulunmaktadır. Bu şartlardan ilki kişinin nitelikleri ikincisi ise kişinin dahil olduğu sosyal grubun ilgili alanda yetersiz temsil ediliyor olmasıdır. Bu iki şartın da arandığı durumlarda tedbirler daha hızlı ve kesin sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin; ABD de yapılan ihalelerde öncelik taşeronlarını azınlıklar gruplardan oluşturan şirketlerdir. Bu özelliklere sahip olan şirketler olması halinde seçim de avantajlı konumdadırlar. Diğer yandan ikinci koşulu oluşturan ise yetersiz temsil olgusunun açıklanmasıdır. Hangi orana yer verilmesi durumunda yeterli temsilin olacağı net değildir. Orantısız olarak temsilin yetersizliği durumdan duruma değişiklik göstermektedir. Örnek verilecek olursa kadınların ulusal parlamentolarda fiili olarak değişikliğine ilişkin oran %30 tur ve kritik eşik olarak adlandırılmaktadır.

1.3.2.2. Kota Uygulamaları

Fransızcadan dilimize yerleşen bir kelime olan kota sayısal olarak sınırlama anlamına gelmektedir. Uygulanan kota ile amaçlanan ilgili konuya ilişkin asgari veya azami değerleri belirlemektir. Pozitif ayrımcılık konusunda ise kota uygulamaları fiili eşitsizliği önlemeye yönelik yapılmaktadır.³¹ Fiili olarak ortaya çıkan eşitsizlikler giderilinceye kadar alınan önlem ve uygulamalar anayasal bir görev niteliğindedir.

Toplum içerisinde özellikle cinsiyete ilişkin ayrışmada kadınların çeşitli alanlar içerisindeki temsil sorunu nedeniyle kota uygulamaları en fazla uygulanan araçlardandır. Karar alma süreçlerinin bütününde katılımın belirli bir grubun inisiyatifine bırakılmasını engellemek ve gruplar arasındaki dağılımı dengeli ve eşit olmasının sağlanmasına ilişkin kota uygulamaları yapılmaktadır. Bu anlamıyla kota

³¹Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, (Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım, 2020), 100.

önündeki birtakım engelleri nedeniyle karar alama süreçlerine katılım sağlayamayan azınlık grupların süreçlere katılımına olanak vermektedir.³² Gerçekleştirilen kota uygulamaları ile birlikte kadınlar, temsil konusundaki geri kalmışlıklarının önüne geçerek hem katılım da etkinlik sağlayacak hem de var olan problemlerine çözüm yolu bulacaklardır. Çeşitli nedenlerde ayrımcılığa uğrayan kadınları dezavantajlı konumlarından kurtarmak ve kadınların eşit koşullar içerisinde toplum içerisindeki varlığını sürdürebilmesi için kota uygulamalarını benimseyen Çakır kotayı “Toplumsal olarak cinsler arasında ayrımcılık yaratan her türlü karar merci ve konumda ayrımcılığa uğrayan cinsin lehine yer ayrılması” olarak tanımlamıştır.³³ Kota uygulamaları sayesinde var olan eşitsiz yapının dönüştürülebileceği ve var olan cinsiyetçi ayrımın toplumun gözleri önüne serilebileceği düşünülmektedir.

1.3.3. Pozitif Ayrımcılığın Kapsamı

Bireylerin sosyal hayatı içerisindeki konumunu, yaşayışını etkileyen toplumda ayrımcılığın en belirgin olduğu alanlar din ve etnik kökene bağlı ayrımcılık, yaş bağlı ayrımcılık, cinsiyete bağlı ayrımcılık ve engellilik durumuna bağlı ortaya çıkan ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.3.1. Dine ve Etnik Kökene Bağlı Ayrımcılık

Genel anlamda yasalarda yer alan ilk ayrımcılık türü ırksal ayrımcılıktır.1969 tarihinde BM tarafından yürürlüğe konulan anlaşma metninde ırk ayrımcılığının tanımı şöyledir:

“Siyasal, ekonomik toplumsal kültürel ya da herhangi bir başka alanda insan hakları ve temel özgürlüklerin eşitlik temeli üzerine tanınmasını, kullanılmasını ya da bunlardan yararlanılmasını önlemek ya da zedelemek, amaç ya da sonucuyla ırk, renk soy, ulusal yada etnik kökene bağlı ayırım dışlama kısıtlama ya da yeğlemede bulunmadır”³⁴

³² Özlem Şahin, *Kadınlar için Kadınlarla Birlikte Siyaset*, (Ankara: Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER): 2000), 33.

³³Serpil Çakır, “Bireysel Bildiriler-Olumlu Eylem ve Güçlenme Politikaları”, (Ankara: Eğitim-Sen Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Yayınları, 2004), 272-273.

³⁴ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme Genel Kurulunun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2106 A (XX) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. Yürürlüğe giriş: 4 Ocak 1969 1. Bölüm 1. Madde.

Ayrımcılık noktasında tarihsel zemine bakıldığında en yaygın biçimde görülen sorun ırkçılıktır. Bu temel soruna ilişkin günümüzde çözüm yolları pozitif ayrımcılık ile gerçekleştirilmektedir. Pozitif ayrımcılık, ırk ve etnik köken nedeniyle doğuştan başlayıp yaşamının tamamında maruz kalacağı olumsuz koşulları önlemeye yönelik olarak ortaya çıkarak var olan olumsuzlukları ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (CRA) yer alan maddeye göre, kurum ve kuruluşlarda yer alan işverenler çalışanların seçiminde ve değerlendirilmesinde din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımına tabi tutulmamalıdır. Daha sonra yürürlüğe konulan 1972 Eşit İstihdam Hakları Sözleşmesi (EEOA) ile siyasal haklar, ekonomik haklar, kişi hakları gibi alanlarda ırksal ayrımın önüne geçilmesi hedeflenmiştir.1. ve 2.maddesi ırksal ayrımcılığı yasaklar iken sözleşmenin 4. Maddesinde tüm devletlerin her türlü din ve inanç ayrımcılığına dayanan eylem ve davranışlara yönelik önlem alması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁵ İnsanların tercihlerine sunulmadan doğuştan sahip oldukları din, dil, ırk, etnik köken bireyler arasında bir üstünlük sağlayamayacağı gibi dışlanmışlıkları da içermemelidir. Çünkü bireyler arasındaki bu farklılıklar toplumları bir araya getiren önemli zenginliklerdir.

1.3.3.2. Yaşa Bağlı Ayrımcılık

Bireylerin özellikle de çalışma hayatını etkileyen durumlardan biri yaş sorunudur ve bu konu iş yerlerinde belli yaş sınırı üzerinde çalışan bireylere yönelik ayrımcılığa neden olmaktadır. Bu yöndeki ayrımcılığın temelinde ise yaş olarak büyük olan çalışanların iş yerindeki üretkenliklerinin ve verimlerinin azaldığı düşüncesi vardır. İşverenlerin çoğu tarafından yaşlı çalışanlar, daha deneyimli ve sadık görülse de fiziksel ve mental olarak verimlilik yönünden düşük oldukları kanaatindedirler. Bu nedenle bu ayrımcılık belki de bütün insanların karşı karşıya kalabileceği tek ayrımcılıktır.³⁶

Yapılan araştırmalarda yaş ayrımcılığına en fazla maruz kalan kesimlerin 45 yaş üstü ve 25 yaş altı olduğu tespit edilmiştir. Yaşlı çalışanlar inovasyon konusundaki yetersizlikleri ve fiziksel yapılarından dolayı genç çalışanlar ise deneyim yönündeki

³⁵ Roger Waldinger, "Immigrant Enterprise In The New York Garment Industry, Social Problems", 32/1 (1984).60.

³⁶Helen Dennis, "Evolution of the Link Between Business and Aging", Generations, Winter, 1, (2008),14.

eksiklikleri nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulmaktadır.³⁷ Bu yönleriyle bakıldığında bireylerin iş hayatındaki bu dezavantajlı durumları ortadan kaldıracak pozitif ayrımcılık uygulamaları, toplumdaki eşitsizliği ortadan kaldırarak eşitlikçi bir yapıyı ortaya koyabilmektedir.

1.3.3.3. Engelliğe Bağlı Pozitif Ayrımcılık

Uzun süreli olarak bedensel zihinsel ve psikolojik rahatsızlıklara sahip oldukları için sosyal ve çalışma alanında dezavantajlı konumda bulunan kişiler engelliliğe bağlı ayrımcılık kategorisi içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte tedavisini tamamlamış alkol hastaları kanser hastaları da bu sınıf içerisine dahil edilmektedir. OECD, AB ve Türkiye üzerinden yapılan araştırma verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %15'i engelli bireylerden oluşmaktadır. Bu da yaklaşık olarak 1 milyar insana tekabül etmektedir. Bu oranlar içerisinde de sadece küçük bir kısmı çalışma hayatına dahil edilmiştir. Bu durumun sebebi toplum üzerindeki genel kanıdan dolayı engelli bireylerin iş yaşantısında gerekli verimi sağlayamayacakları ve kabul görmeyecekleri düşüncesidir.

Engelli bireyler toplum içerisinde yaşam kalitelerini etkileyecek bir dizi sorunla karşı karşıya kalmaktadır. BM Sakat Hakları Bildirgesi'ne göre doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan bedensel engelleri nedeniyle sosyal hayatı içerisinde yapması gerekenleri yapamayan kişilerin, sakat olarak hayatlarını devam ettirmeleri zorlaşmaktadır. Bu durum insan hakları kapsamında temel bir hak olan kişilerin kendini gerçekleştirme hakkını ortadan kaldırmaktadır. Engelli kişilere yönelik ayrımcılığın temel nedeni, kişilerin fiziksel yeteneklerindeki kısıtlılık ve hareket alanlarındaki yetersizliktir. Bu durumun varlığı bireyleri toplumun geri kalanından farklılaştırarak toplumdaki uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir.³⁸ Yapılan bazı yasal düzenlemeler ile engelli olmayan bireylerin yapabildiği bazı eylemler engelliler içinde mümkün kılınmıştır. Bu düzenlemelerle hedeflenen engelli bireylerin mağduriyetinin bulunduğu alanlardaki faaliyetleri en aza indirmektir. Topluma kazandırılmalarının sağlatılması konusunda 1993 yılında gerçekleştirilen BM Genel Kurulunda alınan 48/96 sayılı

³⁷Colin Duncan ve Wendy Loretto, “*Never the Right Age? Gender and Age- Based Discrimination in Employment*”, Gender Work and Organization 11/1 (Blackwell Publishing, Oxford:2005), 112.

³⁸ Kasım Karataş, “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları: Bir Sosyal Politika Yaklaşımı” *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi* , 2/2 (2002): 43.

kararla sakatlar için fırsat eşitliği konusunda öngörülen standart koşulların neler olabileceğinden bahsedilmiştir. Bireylerin engeli de olsa üretkenliğini devam ettirmesi gerektiği ve daha da önemlisi kendini gerçekleştirmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.³⁹ Yapılan düzenlemelerle engelli bireylerin yaşam standartlarını arttıracak bağımsız bir birey olarak yaşamını devam ettirecek uygun çalışma imkânlarının yaratılması pozitif ayrımcılık kapsamında değerlendirilmektedir.

1.3.3.4. Cinsiyete Bağlı Ayrımcılık

Demokrasinin toplum üzerinde uygulanabilirliğinin ve sitemlerin demokratik olmalarının ölçütü olarak kullanılan değer kadın-erkek eşitliğidir. Toplamların geleneksel yapıları, bireyleri cinsiyet bakımından ayrıma tabi tutmaları nedeniyle demokrasinin temel öğelerinden biri zarar görmektedir. Cinsiyete bağlı olarak ortaya çıkan kadın -erkek eşitsizliğinin en önemli görünümlelerinden biri olan alan sosyal hayatta istihdam konusunda karşımıza çıkmaktadır. İş gücü piyasası içerisindeki katılıklar insan kaynaklarının kötü kullanılması istenilen niteliklerin farklılığı cinsiyet ayrımcılığına neden olarak kadınları fazlaca etkilemektedir. Yapılan ayrımcılık kadınların sosyo-ekonomik durumuna yansımakla beraber gelir eşitsizliği yoksulluk gibi alanlarda da görünmektedir.⁴⁰

Toplumsal bir olgu olarak ortaya çıkan kadın-erkek eşitsizliği, son otuz yılda tartışma konusudur. Özellikle de 1960 sonrası kadınların kamusal alan dışına itilerek özel alanda bırakılmasının ve kadın-erkek arasında ortaya çıkan eşitsizlik durumlarının tartışılıp ve sorgulanmaya başladığı dönemdir. Bu dönemle birlikte özellikle de siyaset ilişkin karar alma süreçlerine kadınların lehine evrilmesi erkek egemen siyaset anlayışının dönüşüme uğraması gerektiği sıkça ifade edilmiştir. Ekonomik, sosyal, toplumsal kültürel birçok yapısal koşuldaki etkilenen kadınların kişisel çabalarının önlerindeki engelleri aşmaları konusunda yetersiz kalması nedeniyle cinsiyete dayalı ayrımcılığın azaltılması amacıyla iş hayatı ve siyasal alanda kadının temsilini sağlayacak araçların geliştirilmesi gündeme gelmiştir.⁴¹

³⁹ Ceyhan Demirkollu, “Ayrımcılığa İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler”, 53.

⁴⁰ Zeki Erdut, *Avrupa Birliği’nde Çalışan Kadınların Hakları*, (Ankara: Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü ve Hizmet Sektörü Kamu İşveren Sendikası Yayınları, 2000), 355.

⁴¹ Meryem Koray, “Kadın Siyaset Kota”, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, (İstanbul: Say Yayınları, 1992) 200-201.

Günümüzde temel haklar çerçevesinden bakıldığında kadınların yasalar önünde eşit haklara sahip olduğu görülse de gerçek hayatta pek çok ülkede bu durumun hayata geçirilemediği ortadadır. Özellikle de iş yaşamındaki düzenlemelere rağmen ev içerisindeki ev işleri çocuk bakımı gibi konularda yükün kadına yüklenmesi sonucunda kadınlar çifte sorumluluk altında ezilmektedir.⁴² Demokrasi geçmişinin eski olan toplumlar da dahi karar alma süreçlerinde ve siyasette etkin bir rol üstlenemediği ve erkeklerin yararlandığı birçok fırsattan aynı oranda yararlanmadığı görülmektedir. Bu nedenle kadınların maruz kaldığı bu eşitsizlik durumunun çözümüne ilişkin genelden özele uygulanacak politikalar geliştirilmiştir. Herkes için eşit koşulları olan politikalar, yerini kadınların lehine uygulanan öncelikli önlemlere bırakmıştır. Yasalar önünde eşitlik kavramının yetersiz kaldığı bu durum için fırsat eşitliği yaratılmıştır. Fırsat eşitliğinin de ötesine giderek son dönemlerde sonuçlarda eşitlik anlayışı uygulanmaya konulmuştur. Bu manada birçok ülkede hükümetler ve kadın hareketleri vasıtasıyla kadınlara yönelik istihdam, ücret, terfi işlemleri gibi konularda sonuçlarda eşitlik kavramı geliştirilmiştir.

Kadınlara yönelik düzenlemeler eşitsizlik içerisindeki durumları kadınlar lehine çevirerek bir eşitlik mekanizması yaratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda pozitif ayrımcılık cinsiyet olgusu içerisindeki eşitliği sağlamak amacıyla dezavantajlı konumda olan kadınlara öncelik tanımaktadır. Pozitif ayrımcılık uygulamaları kapsamında iş hayatı içerisinde yer alan kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, mesai konusunda esnekliklerin sağlanması, daha az seyahate çıkmaları, çocuk ve aile ile ilgili durumlarda izin alabilmelerinin kolaylaştırılması, doğum izinleri, erken emeklilikte yararlanma gibi haklar yasal düzenlemelerle getirilmiştir.

1.3.4. Eşitlik Bağlamında Pozitif Ayrımcılık

Eşitlik ilkesi gerek uluslararası belgelerde gerek ulusal anayasalarda kabul gören temel bir ilkedir. Eşitlik ilkesinin ilk defa normatif olarak düzenlenmesi Bill of Rights adlı haklar bildirgesi ile olmuştur. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin birinci maddesinde de mevcut aristokratik yapının ortadan kaldırılarak eşitlikçi bir sistemin oluşumu vurgulanmıştır. Bildiride vurgulanan eşitlik kavramı biçimsel ve

⁴²Şirin Tekeli, *Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Devlet*, (İstanbul: TÜSES Yayınları, 1990), 2.

yasalar önündeki eşitliği kapsamaktadır.⁴³ 2. Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen birçok sözleşme ve anlaşmalarda insanların doğuştan eşit ve bir takım hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve bunların adaletin ve barışın temeli olduğu vurgulanmıştır.

Hukuk devletlerinin yasal sistemlerini oluşturan temel argümanlarından biri eşitlik ilkesidir. Çünkü devletlerin oluşumunda başat rol üstlenen insanların sırf insan olmalarından kaynaklanan doğuştan eşit haklara sahip oldukları düşüncesi vardır. Fakat toplumdaki bireylerin niteliksel olarak benzerlerinden ayrılması azınlık durumunda olması doğuştan ortaya çıkan fiziksel ve zihinsel eksiklikler çoğu zaman kişilerin aleyhine kullanılmıştır. Bireyler gerek özel günlük hayatında gerekse iş hayatında eşit muamele görememekte benzerlerinin sahip oldukları haklara niteliksel farklılıklarından dolayı ulaşamamaktadır.⁴⁴ Fakat ayrımcılık yapmama her zaman mutlak değildir. Bazı koşullar içerisinde eşit davranabilmek eşitliğin sağlanması adına pozitif ayrımcılık yapılabilmektedir. Bu durumun en bilinen örneği özellikle de iş yaşantısında kadınlara yönelik yapılan pozitif ayrımcılık uygulamalarıdır. Eşitlik ilkesine bağlı olarak ortaya çıkan fırsat eşitliği ve pozitif ayrımcılık ulusal belgelerle birlikte uluslararası belgelerde yer alamaya başlamıştır. Yapılan uluslararası sözleşmelerde insan onurundan kaynaklı her türlü ayrımcılık yasaklanmış ve herkesin kanunlar önünde eşit olduğu kabul edilmiştir. Lakin toplumlar içerisindeki eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların varlığı nedeniyle güçlü karşısındaki mağduru korumak aralarındaki eşitsizlik durumunu ortadan kaldırmak amacıyla güçsüz lehine düzenlemeler yapılmaktadır. Dezavantajlı gruplar içerisinde başta kadınlara yönelik fırsat eşitliği sağlanması olmak üzere ırk-etnik din ayrımcılığının önlenmesi, engellilerin istihdamının sağlanması, toplum içerisinde azınlıkta bulunan kesimlerin korunması gibi konular düzenlemelerin kapsamını oluşturmaktadır.

1.3.5. İnsan Hakları Bağlamında Pozitif Ayrımcılık

İnsanı diğer canlılardan ayıran onu üstün kılan birtakım özelliklere sahiptir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 1. Maddesinde,⁴⁵ “Her insan özgür, onur ve haklar

⁴³ Bihterin Dinçkol, “Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2005): 104.

⁴⁴ Aksaç, Akdağ, *Ayrımcılık ve Engelli Hakları*

https://www.sabancivakfi.org/i/content/4824_2_Ayrimcilik_ve_Engelli_Haklari.pdf

⁴⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tam metni için bkz.

<https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>

bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdan ile donatılmış olup birbirlerine karşı kardeşlik duygusu ile davranır” şeklinde ifade edilmiştir. 2. Maddesinde ise “Herkes, ırk renk cinsiyet dil din siyasal ya da başka bir görüş ulusal ya da toplumsal köken mülkiyet doğuş ya da benzeri bir başka statü gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin bu bildiride öne sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.”⁴⁶ Bildirgenin bu iki maddesinden de anlaşılacağı üzere bireylerin din, dil, ırk vb. ayırımı yapmaksızın herkesin akli ve vicdana sahip olduğu ve bundan dolayı eşit ve özgür oldukları ve birbirlerine bu eşitlikten dolayı kardeşçe davranmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Kardeşçe davranma, kişilerin hak ve özgürlüklerine, güvenliklerine saygı göstermektir; işkence uygulamamak köle ticareti yapmamaktır, insanların düşüncelerine saygı göstermek kanunlar önünde eşit davranmaktır. Fakat günümüzde bu saydığımız bu davranış şekline uluslararası örgüt tarafında düzenlenen belgelerde yer verilmesine rağmen gerçek hayatta bu düzenlemelere birçok kişi tarafından bunlar uygulanmamakta geri planda kalan hukuksal boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuksal bir zemin üzerine inşa edilmiş bu düzenlemelerin uygulama noktasında farklılıklarının ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri ayrımcılıktır.

Ayrımcılık, aynı değere sahip insanların birinin diğerinden daha farklı muamele görmesidir. Bu haliyle bakıldığı zaman farklı niteliklere sahip olan insanlara aynı davranmak aynı niteliklere sahip olan insanlara farklı davranarak ortaya adaletsiz bir durumun ortaya çıkmasıdır. Aristoteles’in, dağıtıcı adalet ve denkleştirici adalet kavramları ile bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Dağıtıcı adalette toplumda var olan malların ve haysiyetin paylaştırılmasında kişilerin sahip oldukları yetenekleri ve toplum içindeki konumları etkili olarak bir anlayış öngörülürken denkleştirici adalette hukuki ilişkilerde eyleme taraf olanların eşit muamele görmesini kapsamaktadır.⁴⁷ Bundan hareketle adaletin sağlanması haksızlıkların giderilmesi için farklılıkları gideren eşitliği sağlamaya yönelik bir bakış açısı kazanılması gereklidir. Pozitif ayrımcılık ilkeleri ve düzenlemeleri kotalar bu düşünceler esas alınarak ortaya çıkmıştır. Pozitif ayrımcılık toplum içerisinde ayrımcılığa uğrayan kesimlerin lehine geliştirilen politika ve

⁴⁶ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi için bkz.

<https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>

⁴⁷ Bihterin Dinçkol, ‘Kadın Erkek Eşitliği için Pozitif Ayrımcılık’ *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2005): 104.

düzenlemelere verilen isimdir.⁴⁸ Pozitif ayrımcılık, bazı kesimler tarafından desteklenirken bazı kesimler tarafından eleştirilmektedir. Destekleyen taraf pozitif ayrımcılık uygulamalarının eşitsizlikle mücadelede zorunlu bir araç olarak görürken eleştirenler ise insan haklarının da ana fikrini oluşturan eşitlik ilkesine aykırı olduğunu düşünmektedir.

⁴⁸ Kasım Akbaş, İlker Gökhan Şen, "Türkiye’de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Fakültesi 20. Yıl Özel Sayısı*, (2013): 167.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE TARİHSEL TEMELLERİ

2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Bir toplumun gelişmişlik düzeyine ve uygarlık seviyesine ulaşma noktasındaki belirleyici etmenlerden en önemlisi kadınların toplum içerisindeki konumudur. Toplumsal cinsiyet kavramı kadının toplum içerisindeki rolünü toplum içerisinde nasıl algılandığını kadına düzen içinde yüklenen sorumlulukları ve kadınların toplumdan beklentilerini ifade eden kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramının ilk kez yazınsal alanda ye alması 1950’li yıllarda psikoloji alanında kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu kavramı 1955 yılında araştırmacı John Money biyolojik nedenli cinsiyetlerinde belirsizlik bulunan fakat özünde bir cinsiyet kimliğine sahip olan interseksüel insanların sahip oldukları duygu ve düşünceleri açıklayabilmek amacıyla bu kavramı kullanmıştır.⁴⁹ Toplumsal cinsiyet kavramı bireylerin toplum içerisindeki rolü, kültürel olarak algılanışı, düşünsel olarak tanımlanması ve topluluk içerisinde ait olduğu kesimi temsil etmesi olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının bugünkü haliyle bilimsel ve toplumsal alanda kullanımı 1970’li yıllarda ortaya çıkan feminist hareketlerle olmuştur. Bunun arkasındaki esas sebep biyolojik farklılıklardan kaynaklanan farklılıkların toplumda ayrımcılığa neden olmaması gerektiği düşüncesidir. Yüzyıllar boyunca Kadınların ötekileştirilmesinin arkasındaki gerekçe mevcutta kabul edilmiş statü farkının hâkim olma düşüncesidir. Doğa tarafından belirleyen biyolojik cinsiyet iken kültür toplumsal cinsiyeti belirleyen etmen olmuştur. Özellikle geleneksel toplum yapılarında hâkim bir düşünce yapısını oluşturan ataerkil yapı nedeniyle

⁴⁹ John Money, “History, Theory and Usage of the Term in Sexology and Its Relationship to Nature”, *Journal of Sex and Marital Therapy*, (1985): 71-79.

kadınlar geri plana itilmiş eşit muamele edilme hakkından mahrum bırakılmışlardır.⁵⁰ Topluma yerleşmiş gelenekler ve dahil olan dini inanışlar nedeniyle kadınlar her zaman geri planda bırakılmış erkeklerle eşit bir şekilde sahip oldukları çoğu hak ve özgürlüğü eşit bir şekilde kullanma fırsatını yakalayamamıştır. Toplumun yeri planında bırakılmanın yanı sıra baskı ve şiddete maruz bırakılmış karşı cins ile aynı haksız fiili işlemesin durumunda dahi farklı muameleye maruz bırakılmıştır. Kadınlara yönelik ortaya çıkan bu ayrımcılık durumuna ilişkin 20. Yüzyıldan itibaren uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmaya kadının insan hakları konusundaki konumu kadının sahip olduğu sosyal statü işlenmeye başlanmıştır.

2.2. Kadın Hakları Kavramı

Kadınların toplum içerisinde yer aldığı konumuna ilişkin tartışmaları insanoğlunun ilk yaradılış evresine kadar götürmek mümkündür. Kadın özgürlüğünün sorunları adlı yapıtında Evelyn Reed, Kadınların sorunlarına ilişkin nedenlerin tam olarak belirlenememesinde tarihsel süreç içerisinde kadının ve aile olgusuna ilişkin net bilgilerin olmaması olduğunu ifade etmektedir. Reed ‘e kadının görevi evde kalıp çocuğuna bakmaktır sınırları ev dahilindedir. Bu durum da onu diğer sosyal alanlarda karşı cinsinin geri planına atmaktadır. Oysa ki dönem içerisinde ilkel toplumların yapılarına bakıldığında kadının toplumsal yaşamda egemen olduğu anaerkil bir yapı hakimken modern toplumlarda kadının belli bir özel alana sıkıştırıldığı erkek hegemonyası altında ikinci planda kaldığı ataerkil düzen söz konusudur.⁵¹

İnsan hakları çerçevesinde kadın hakları değerlendirilmeye tabi tutulduğunda iki temel yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki olan evrenselci yaklaşımda insan haklarının evrensel olduğundan hareketle kadınların sırf insan olmasından ötürü bu haklardan yararlanması gerektiğini savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre dünya üzerinde yaşayan her kadın Birleşmiş Milletler’e ait sözleşmede yer alan hakların tamamından yararlanabilme imkanına sahiptir. Kültürel göreci yaklaşıma göre ise dünya üzerinde yaşayan toplulukların tamamında ortak değerlerin varlığının imkânsız olması nedeniyle bir topluma ait bireylerin sahip olduğu gelenek ve değerlerin

⁵⁰ Tuskan, A. Aydeniz, Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Bıçilen Roller ve Çözümleri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2012): 445-449.

⁵¹ Evelyn Reed, Kadın Özgürlüğünün Sorunları, Çev. Zeynep Saraçoğlu, (İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1985), 11-17.

diğer toplum tarafından yargılanamayacağı düşüncesini savunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre orta doğu da yaşayan kadınların toplumsal yönünün eleştirilmesinde kullanılan ölçütler evrensel değil batılı topluluklarda görülen anlayışın dile getirilmesinin sonucudur.⁵²

Kavramsal olarak ele alındığı zaman kadın hakları, aydınlanma döneminin bir sonucu olarak eşitsizlik durumu içerisinde bulunan kadın ve erkek arasındaki dengesizliğin çözümüne yönelik verilen mücadeleyi ifade etmektedir. Bu mücadele alanı içerisinde yapılan düzenlemeleri de içerisine alan bir olgudur. Eşitsizliğin ortaya çıkmasında rol oynayan dini, ekonomik, kültürel nedenlerin karşısında kadınların her şeyden önce bir birey olduğunun önemini vurgulamaktadır.⁵³ Toplumı etkileyen siyasal, ekonomik, toplumsal koşulların elverişli hale gelmesinin sonucunda ancak kadın hakları kendine uygulama alanı bulabilmektedir. Bundan dolayı ortaya çıkan kadın hareketleri bireyler nezdinde toplumun tamamını etkileyecek demokrasi uygulamalarını hayata geçirme adına mücadele etmektedir.⁵⁴

Özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru toplumda meydana gelen yapısal değişiklikler sonrasında ortaya çıkan kadın hareketleri eşitlik özgürlük ekseninde bir başkaldırı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan 1789 Fransız Devrimi kadınların kitlesel olarak taleplerini dile getirmeye başladığı olay olarak bilinmektedir. Fakat ihtilal kadınların bu hak arayışlarına tam olarak cevap verememiş kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin önüne geçememiş hatta bu dönemde olumsuz ve aşağılayıcı davranışlar bu dönemde artış göstermiştir.⁵⁵ Bu dönemde Fransız kadınların cinsiyet üzerindeki eşitlik talepleri Olympe De Gouge tarafından hazırlanan Kadın Hakları Bildirgesi tarafından dile getirilmiştir. Talepleri arsında yer alan siyasal yaşama katılma yönündeki isteklerini ‘Kadınlara giyotine çıkma hakkı tanınıyorsa kürsüye çıkma hakkı da tanınsın’ şeklinde ifade etmesi sonucunda Gouge giyotine gönderilmiştir.⁵⁶ İngiltere de ise kadınların oy hakkı yönündeki talepleri bir diğer başkaldırı olarak nitelendirilmektedir. İngiltere’de kadınların erkekler karşısında görmezden gelinmeleri

⁵² Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 55.

⁵³ Sinem Göçmener, “*Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Kadın Erkek Eşitliği*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi SBE, 2008), 22.

⁵⁴ Fatmagül Berktaş, *Politikanın Çağrısı*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 131.

⁵⁵ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 4. Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 55.

⁵⁶ Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, içinde: *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, ed. Birsan H. Örs, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 426.

ve kölelik durumu bu isteğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. J. S. Mill tarafından 1867 yılında kadınlara oy hakkının verilmesi için yasa teklifi sunulmuştur. Bu dönemde kadınlar çeşitli dernekler üzerinden konferanslar düzenleyerek açlık grevleri yaparak oy taleplerini dile getirmeleri sonucunda 1918 yılında İngiltere’de otuz yaşının üzerinde belli bir gelire sahip olan ya da mülkiyete sahip olana kadınlara oy hakkı verilmiştir⁵⁷ ABD de ise erkeklerin kadınların sahip olduğu haklar üzerinde kurduğu hakimiyeti bozma girişimleri Seneca Falls Kongresi ile gerçekleşmiştir. Seneca Falls ve duyular bildirgesi köleliğin kaldırılması kadınlara yönelik oy hakkının verilmesi gibi konuları dile getirilmesi yönüyle önem arz etmektedir. Bildirgeye erkeklerinde, imza atması kadın haklarının dile getirilişi açısından önemlidir. Erkeklerin kadınlar içerisinde hakimiyet kurduğu iki alan olan cinsiyete dayalı ayrımcılık ve ırkçılığa yönelik başkaldırıda Afrikalı kadınlar ile birlikte hareket etmiştir.⁵⁸

Kadınların içerisinde bulundukları bu ikincil geri planda bırakılma durumlarına karşı sessiz kalmayıp isteklerini örgütlenerek dile getirmeye başlamasının ideolojik dayanağını ise feminizm oluşturmaktadır. Gelişme gösteren kadın hareketlerinin kuramsal boyutunu anlamaya yönelik feminizme de değinmek önemlidir.

2.2.1. Feminizm Odağında Kadın Hakları

Feminizm ideolojik bir düşünce yapısı olarak kadınların sahip oldukları doğal hakları diğerleriyle birlikte eşit bir şekilde kullanabilmelerini ve var olan hakların tanımlarını genişletilmesini öngörmektedir. Bireyler arasında cinsiyet farklılığından kaynaklanan ayrımcılığın önüne geçerek siyasi sosyal ekonomik hayatta kadının eşit bir muamele görmesini savunmaktadır.⁵⁹ Feminizm esas itibarıyla kadın sorununu konu alırken kadının toplum içerisindeki ikinci plana itilişini üzerinde baskı ve şiddet kuruluşunu eleştiren ve buna yönelik mücadeleyi kendine hedef belirleyen toplumsal bir yaklaşımdır. Feminizm fikrinin ortaya çıkışı özellikle 18. Yüzyılda kadınların siyasal ve toplumsal yönde hak arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fatmagül Berktaş’a göre feminizm hakkında düşüncelerini ifade ederken kadınların yüzyıllar boyunca ayrımcılığa maruz bırakıldığını ve bu eylemler karşısında örgütlü bir

⁵⁷ Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, 56-57.

⁵⁸ Serdar Örnek, “ABD’de Kadın Hareketinin Gelişimi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2015): 109-115.

⁵⁹ Andree Michel, *Feminizm*, çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 6.

başkaldırıya kalkışmadığını söylemektedir. Bir feminizm düşüncesinin oluşabilmesi için kadınların hayatlarını idame ettirecek bir mesleğe ve çalışma imkanına sahip olmaları gerektiğini kendilerinin elde edecekleri mevkilere sahip olmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Ancak bu şekilde toplumda yaygınlığı nedeniyle kabul görmüş olan ataerkil yapıya alternatif yöntem ve düşünsel yapılar geliştirilebilir. Öncelikli olarak batılı toplumlarda bu koşulların oluşması 17.yy. itibariyle görülmeye başlasa da feminizmin bir ideoloji olarak oluşturulması 18.yüzyılın sonları 19.yüzyılda olmuştur.⁶⁰ Marquis de Condorcet, Mary Wortley Montagu gibi düşünürlerin benimsedikleri özgürlük düşüncesiyle beslenen feminizm anlayışı Fransız Devrimi'nin getirdiği düşünsel yapıyla birlikte yayınlanan eserler ve eylemler ile birlikte bu dönemden sonra başlamıştır.⁶¹

İkinci Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda ülkeler nezdinde erkek nüfusun çoğunluğunun savaşta olması iş yaşantısında boşalan pozisyonlara kadınların getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Erkek egemen iş yaşantısında yaşanan bu boşluk kadınların kendilerini ispat etme imkânı bulmasının önünü açmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak çalışan annelerin çocuklarının bakımını üstlenecek çocuk bakım evlerinin açılmaya başlaması bu dönemde olmuştur. Savaşın sona ermesiyle beraber işlerine yeniden dönmek isteyen erkeklerin baskısı nedeniyle kadınların iş yaşantısının gerisine itilmeye çalışmıştır. Mevcut koşullarında baskı uygulayarak kreşlerin kapatılması yönünde yol izleyip engelleme yönünde birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır.

1945'li yıllardan sonra gelişmiş ülkelerin genelinde kadınların önceki dönemlere kıyasla eğitim seviyelerinde artış olduğu gözlemlenmektedir. Üniversite eğitimi alıp uzmanlaşarak iş hayatı içerisindeki varlıklarını arttırmışlardır. Bu duruma rağmen kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik durumu devam etmiştir. Ağır koşullar altında çalıştırılan kadınların aynı işte çalışan erkeklere oranla daha az maaş alması buna bir örnektir.⁶²

1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle beraber savaşı eleştiren ve 1968 olaylarının çıktığı dönemlerde kadınlar seslerini daha çok duyurmaya başlamıştır. Bu yıllara gelinmesine rağmen kadının toplum içerisindeki konumu iyileştirememiş

⁶⁰ Fatmagül Berktaş, Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, (*İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, 2004*), 4.

⁶¹ Leyla Kırkpınar, Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın, (İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları,2013) 296.

⁶² Berktaş, *Kadınların İnsan Hakları*, .8-9.

kadına belirlenen özel alan içerisinde kısıtlanması sabit kalmış iş yaşantısında var olan ötekileştirme faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemde tekrar canlanan feminizmin temel amacı bu erkek egemenliği içerisinde kadını kurtararak hak ettiği değeri verebilmek olmuştur.⁶³ Kadınların verdikleri bu mücadeleler daha sonraki dönemlerde, sahip olmaları gereken haklar ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik uluslararası alanda sözleşmelerin yapılmasıyla kendisine yasal dayanak bulmuştur. 1979 tarihli BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile büyük bir gelişme kaydedilmiş kadınların sorunlarına ilişkin düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Sözleşme sonrasında kadının insan hakları kavramlarına daha sık yer verilmeye başlanmıştır.⁶⁴

2.2.2. Uluslararası Belgelerde Kadın Hakları

Uluslararası arenada kadın haklarına ilişkin belgelere bakıldığında zaman gelişmelerin oluşum tarihlerinin yakın zamana ait olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde kadınların uğradığı ikincil ve kötü muamele birtakım kesimler tarafından insanlık dışı olarak kabul edilmiş ve bu yöndeki eylemlerin önlenmesi amacıyla yasal geçerlilik arz edebilecek olan ve kadınların bu durumlardan etkilenmelerini azaltacak olan birtakım belgeler ortaya koymuşlardır. Belgelerin ortaya koyduğu amaçlar işlevsellik yönünden tartışma konusu olsa da kadın haklarına ilişkin somut adımlar olmaları nedeniyle önem taşımaktadırlar.

2.2.2.1. Beyaz Irklının Canlı Takasları Aleyhine İlişkin Uluslararası Kongre (1904)

Özellikle ABD’de verilen mücadelelerinin ardından kaldırılan kölelik ve köle ticareti ile birlikte modern kölelik kavramı ortaya çıkmıştır. Kadın ve çocukların biyolojik faktörleri nedeniyle suistimal edilerek iş gücünün karşı taraf lehine kullanılması cinsel istismar için zor kullanma yaygınlaşmıştır. Bu tür muameleleri önlemek amacıyla 1904 yılında kadın kaçakçılığına karşı ölümcül muamelenin aleyhine karşı kurulan uluslararası kongrede ilk belge onaylanmıştır. Kadınların suistimallerine

⁶³ Fatmagül Berktaş, *Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım*, İnsan Hakları, ed. Korkut Tankuter, (İstanbul: Cogito Yapı Kredi Yayınları: 2000), 6.

⁶⁴ Berktaş, *Kadınların İnsan Hakları*, 4.

ve fuhuşa bulaşmalarının önüne geçmek amacıyla tedbirler alıp devletlerin bu yönde birlikte hareket etmesini hedefleyen belgedir.⁶⁵

2.2.2.2.Kadın Ticaretin Önlenmesi Sözleşmesi (1933)

Kadın haklarına ilişkin gerçekleştirilecek olan eylemlere yoğunlaşabilmek sözleşmelerin içeriklerinin tamamlanması amacıyla 1933 tarihinde Cenevre de Kadın Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi imzalanmıştır. Kadınların ve kızların istekleri dışında başka ülkelere götürülmek suretiyle insanlık dışı muameleye maruz kalmalarının önüne geçmek amacıyla suç eylemlerinin cezalandırılması hususunda gerekli düzenlemelere sahip olmayan veya yeterli düzeyde olmayan devletlere bu eksikliklerin giderilmesi konusunda yapılan bir sözleşmedir.

2.2.2.3. Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi (1952)

Kadın Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi'nin ardından uluslararası alandan dönüşümlerin yaşanmaya başlaması daha kapsamlı içeriye sahip bir sözleşmenin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu amaca yönelik 1952 tarihinde Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmenin amacı kadın ve erkeklerin eşitliğinin kabul edilmesinin sağlanması doğrudan veya dolaylı yollarla kadınların özgürce siyasi katılım sağlamaları ve siyasal haklardan eşit olarak yararlanmalarının gerçekleştirilmesidir.⁶⁶

2.2.3. Türkiye’de Kadın Hakları

Türkiye’de kadın hareketlerinin başlangıcı batıdaki ülkelerin başlangıcından farklılık göstermektedir. Batıda 1960’lı yıllarda etkisini göstermeye başlayan bu hareketler Türkiye’de 1990’lı yıllarda kendine yer bulmuştur. Türkiye’de kadın hareketleri geç dönem kadın hareketlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Kadın hareketleri askeri rejimlerin arkasından inşa edilen parlamenter sisteme geçiş döneminde güçlenmeye başlamıştır.⁶⁷ Türkiye’de kadın haklarının gelişimi hususunda

⁶⁵ Şirin Ebadi, *İran’da İnsan Hakları Belgelerin Tarihçesi*, (Tahran: Roşangaran Yayını,2013) 33.

⁶⁶ Piri Abbas Khaje, “Uluslararası Kadın Hakları Belgeler Oluşumunun Seyrine Bir Bakış”, *Himayet Dergisi*, (2006): 11.

⁶⁷ Serpil Sancar, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politigi”, içinde: *Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar Cilt 1* (Der. Serpil Sancar), (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 78-80.

bu başlık altında Cumhuriyet öncesi Osmanlı döneminde kadın hakları ve Cumhuriyet döneminde kadın haklarının gelişimi ele alınacaktır.

2.2.3.1. Osmanlı Döneminde Kadın Hakları

Osmanlı devletinde batılı devletlerin gerisinde kaldığını kabul edip modernleşmeye yönelik hareketlere başlaması 18. Yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde hız kazanan yenileşme hareketleri ekonomik toplumsal siyasal hukuki vb. birçok alanda yeniliği beraberinde getirmiştir.⁶⁸ Osmanlı da şekillenmiş olan cinsiyet düzeni tek bir şekilde değil millet ve sınıfların farklılıklarına göre inşa edilmiştir. Bu nedenle farklı milletlerden oluşan Osmanlı devletinde her milletin ve sınıfın kadınlarının toplum içerisindeki rolü farklılaşmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında ise kamusal alanda erkeklerin egemen olduğu bir yapı görülürken özel alan da kadınların yer aldığı söylenebilmektedir. Kadınların sınırları ev içerisinde evin sorumluluğu ve çocukların bakımı ile sınırlandırılırken erkekler kamusal alan içerisinde ekonomik sosyal siyasal askeri faaliyetleri yürütmektedir. Kadınlar üzerindeki bu tahakküm katı ve kolay değişmeyen bir özellikte olduğundan dolayı Osmanlı kadınları taleplerini ancak belli sınırlar içerisinde mevcut durumdaki düzeni sarsmayacak şekilde dile getirmiştir.⁶⁹

II. Meşrutiyetin ilanından sonra kadınlar değişen koşullara binaen eşitlik taleplerine ilişkin taleplerini önce yayınlanan gazete ve dergilerle daha sonarda kurulan dernek ve konferanslar aracılığı ile dile getirmişlerdir. Kadınların entelektüel donanım kazanmaya başlamasının ardından ortaya çıkan 1. Dünya Savaşı'ndan sonra erkek nüfusunun savaş nedeniyle azalması ve askerlik görevlerini yerine getirmesi erkeklerden boşalan iş pozisyonlarına kadınların yerleşmesiyle sonuçlanmıştır.⁷⁰ Bu yönde yaşanan gelişmelere rağmen kadının toplum içerisinde erkek karşısındaki ikincil konumu devam etmiştir. Birçok modernleşme hamlelerinin olduğu Tanzimat Dönemi öncesinde kadınlara karşı uygulanan kılık kıyafete ilişkin yasaklar Tanzimat sonrasında da devam etmiştir. Tanzimat Dönemi içerisinde hukuki alan da yapılan değişiklikler kadınların

⁶⁸ Ahmet Özkiraz, M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3/1(2011): 2.

⁶⁹ Nicole A. N. M. Van Os, "Osmanlı Müslümanlarında Feminizm", içinde: *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* (Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil), (İstanbul: İletişim Yayınları,2002), 339.

⁷⁰ Berktaş, "Kadının İnsan Hakları...", 15.

toplum içerisindeki konumunu bir ölçüde iyileştirmiştir. Fakat modernleşme dediğimiz olgu kadınlar üzerinde gerçekleştirilen bu eşitsizliğin tamamen giderilmesine kalıcı çözümler bulamamıştır.⁷¹ Kadınların toplumun gözünde bir eş ve anne olarak anılmasının yanı sıra mekânsal alanların ayrıştırılması ataerkil düzenin hegemonyasını güçlendirmiştir. Yapı içerisinde hâkimiyeti elinde bulunduran ataerkillik kaynağını Osmanlı devletinde İslamiyet tarafından alırken Cumhuriyet Dönemi'nde batıdan almıştır.

Genel itibariyle bakıldığında, modernleşme süreciyle birlikte kadınların birtakım sorunlarına ilişkin yapılan düzenlemelerle kısmen de olsa iyileşme yaşanmıştır. Bu dönemde özel alana hapsedilen ikincil planda bırakılan kadınlar gazete ve dergiler aracılığıyla hak taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Batılı birçok ülke ile aynı dönemlere rastlamasa da bu dönemde yapılanlar yeni Türk devletinin kurulmasının ardından yapılacak gelişmelere dayanak oluşturmuştur.

2.2.3.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından yeni kuruluna devletin temellerini inşa edilmesi amacıyla gerçekleştirilen reformlar kadınların içerisinde bulundukları sosyal statülerinin de değişmesini sağlamıştır. Yeni kurulan devletin modern yönünün hakla ulaştırılabilmesi amacıyla devletin kurucu unsurları tarafından birtakım araçlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Sağlıklı bir devlet yapılanmasının oluşturulabilmesi amacıyla kurucu unsurlar tarafından toplum içerisinde bütünlüğün sağlanması amacıyla toplumun en temel yapı taşı olan ailenin bütünlüşmesi önemli görülmektedir. Modern bir yapı olarak inşa edilecek olan aile de kadın ve erkeğin yeni kimlikler yaratılarak bir bütünü oluşturması istenmiştir⁷² Bireysellikten uzak kolektif bir kimlik yaratma isteği yeni kurulan devlette hassas dengelerin sarsılmaması açısından ön planda tutulmuştur. Kadına modern aile yapısını kurma görevi verilmesi devletin bizzat kadın -erkek eşitliğini kendi bünyesinde sağlamaya çalışmasının bir sonucudur. Devlet feminizmini uyguladığı dönemlerde birçok hakkı kadınlar talep etmeden devlet kendi çalışmaları kapsamında kadınlara vermiştir. Türkiye'de kadınlar Avrupa'dakilerin aksine yurttaşlık gibi haklarını talep etmesi sonucu elde etmemiş devletin kendisi tarafından bu haklar

⁷¹ Berktaş, Tarihî Cinsiyeti, 100.

⁷² Sena Sancar, *Türk modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2013), 40.

yasal zeminde kadınlara verilmiştir. Öylelikle bizzat devlet tarafından feminizmin inşası gerçekleşmiştir. Kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı, erkeklere tanınan çok eşlilik ve talak hakkının yasaklanması kadınlara sosyal hayatta verilen haklardan bazılarıdır. Bununla birlikte Medeni Kanun’da yer alan ailenin reisi erkektir sözü ile kadını birçok şekilde erkeğe bağlamaktadır. Bu nedenle yeni kurulan devlette de yapılan düzenlemelerin ilk hallerde kadın tüm haklara sahip özgürce bağımsız hareket edebilen bireylerden ziyade kendisine verilen hakları kabul ederek içinde bulunduğu modern aile yapısına uygun bireyleri yetiştirmek olarak sınırlandırılmıştır.⁷³

Kadınlar yeni bir kimlik oluşturma çabaları içerisinde kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti döneminde kadının bir yurttaş olarak eşitliğinin olmamasının aksine yeni kurulan devlette kadın erkek ile birlikte eşit yurttaş olarak sayılmıştır. Kadının sokağa çıkmasının mümkün hale gelmesinin koşulu olan örtünme modernleşen yapı ile birlikte zorunluluk olmaktan çıkmıştır. Fakat kadınlara kamusal alanda etkin hale gelmesinin bedeli bireyselliğinin ve cinsiyete bağlı durumunun bastırılması olmuştur.⁷⁴

Kadınlara yeni anayasal düzeyde 1934 tarihinde seçme ve seçilme hakkının verilmesi siyasette etkin rol almaları açısından önemlidir. Ancak kadınların bu hakkı nasıl kullandığı ve kanunun kabul edilme zamanı tartışma konusu olmuştur. Kadınlara bu hakkın tesis edildiği dönemlerde katılım azlığının görülmesi yapılan seçim sonrasında seçilen kadın vekil sayısının azlığı uygulamaya konan yasaların toplumsal algıda cinsiyetçiliğin değişmediği sürece istenilen sonuçlara ulaşılamayacağının bir göstergesidir. Cumhuriyetin temel argümanlarından biri olan laiklik çerçevesinde yapılan kılık kıyafet yasası ile örtü ve peçe yasaklanarak kadınların modern toplumlar ile arasındaki farklılıkların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

2.2.4. Dünyada Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Genel Düzenlemeler

Mary Astell’in dile getirdiği: “Eğer bütün kadınlar özgür ise nasıl oluyor da kadınlar köle oluyor?” sorusu 17.yüzyılda kadın haklarının ilk defa söylenişi olarak

⁷³ Yaprak Zihnioğlu, “*Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fıkrası, Kadın Birliği*”, (İstanbul: Metis Yayınları ,2003), 27.

⁷⁴ Nilüfer Göle, *Modern mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 70.

kabul edilmektedir.⁷⁵ Aydınlanma çağında ise Wollstonecraft kadınlar ile erkekler arasında eşitliği sağlayacak eğitim hakkını talep etmiştir. Yine Fransız devriminde adından söz ettiren Gouge, Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni ilan ettikten sonra siyasi alandan taleplerini dile getirdiği için gilyotine gönderilmiştir.⁷⁶ Kadınların vermeye başladıkları hukuksal alanda eşitlik hakkında vermeye başladıkları mücadeleler geçtiğimiz 20. Yüzyılda toplumun her alanını da kapsayacak mücadele girişimlerini hedef alarak eşitsizliğin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Sadece biyolojik farklılık nedeniyle toplumun çeşitli alanlarından dışlanmak kabul edilemez bir durum olmasından hareketle hak talepleri siyasi ekonomik sosyal alanlarda yayılma olanağı bulmuştur.

BM'ye üye olan birçok ülkede hayatlarını idame ettiren kadınların çoğu eşit siyasi hakları elde etme imkânı bulmuştur. Bu önermeden hareketle Avustralya'da kadınlar seçme hakkını 1902 yılında kazanmıştır. Yeni Zelanda'da kadınlar seçme hakkını 1893 yılında elde ederken seçilme hakkını 1918 yılında kazanmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkını 1906 tarihinde ilk kez veren Avrupa ülkesi Finlandiya olmuştur. Siyasi çalkantılarla sıklıkla rejim değişikliği yaşanan Rusya'da 1917 yılında kadınlara seçme ve seçilme olanağı sağlamıştır. ABD de kadınlara siyasi hak 1920 yılında İngiltere'de tam oy hakkı 1928 Fransa'da kadınlara seçme seçilme hakkı 1944 tarihinde verilmiştir. Asya ülkelerinden kadınlara siyasi hak 1954'te Çin'de ise 1947 de verilmiştir. Afrika kıtasından Uganda da 1958 de hak tanınırken Nijerya'da 1960' ta hak verilmiştir. Bu ülkelerin dışında bugün hala kadınlara oy hakkının tam olarak tanınmadığı bazıların da Müslüman olduğu ülkeler bulunmaktadır.

1970'li yıllara gelene kadar kadınların eşitlik mücadelelerine ilişkin düzenlenen uluslararası düzenlemelerin çoğunda kadınların hakları ayrı bir başlık içerisinde yer almamış insan haklı paketleri arasında gösterilmeleri yeterli görülmüştür. Özellikle uluslararası kuruluşlar içerisinde yer alan BM tarafından duyarlılığın artması ile birlikte imzalanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) insan haklarına yönelik belgelerin kadın haklarının ve sorunlarının tam olarak izah edilemediğinin göstergesi olmuştur. Kadın haklarına yönelik aydınlatıcı bir metin

⁷⁵ Juliet Mitchell, Ann Oakley, "Kadın ve Eşitlik", içinde Mary Astell, *Reflections Upon Marriage* (1700), (İstanbul: Pencere Yayınları,1998) 32.

⁷⁶Fatmagül Berktaş, Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları,2004).

olmasına rağmen birçok ülke tarafından çekince koyulmuş bazı devletler anlaşmayı imzalamaya yanaşmamışlardır. Hakların tanınması ve korunması adına diğer önemli gelişme ise Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı olmuştur. Konferansta kadın haklarına ilişkin olarak kadın hakları ile dinsel aşırılık arasında oluşabilecek çatışmaya dikkat çekmiştir. Konferansta ayrıca CEDAW da bir eksiklik olan ülkelerin çekincelerini kaldırmaları ve uygulamaların tekrar gözden geçirilmesi konusunda tavsiye vermiştir.⁷⁷

2.2.5.Uluslararası Kuruluşlarda Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Düzenlemeler

Dünya barışını sağlanması, bireyler arasındaki eşitsizlik durumlarının ortadan kaldırılması, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınıp uygulanabilirliğinin hukuksal boyutlarda korunması ve işlevsellik kazandırılması özellikle de dünya savaşından sonra kurulan ulus üstü kuruluşların temel hedefleri halinde gelmiştir. Savaşlar sonucunda ağır kayıpların yaşanması, toplumlar içerisindeki farklılıkların oluşması ve bunlara yönelik ortaya çıkan farklılıkların azaltılması adına toplumlarda geri planda tutulmuş başta cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan durumdan dolayı kadınların toplum içerisinde maruz kaldıkları durumların önüne geçilmesiyle ilgili özellikle Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi Birleşmiş Milletler 'in uygulamaya konduğu düzenlemeler, pozitif ayrımcılık kapsamında kadın erkek eşitliğini toplumun her alanın da sağlamaya yönelik çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.5.1.Avrupa Birliği Çerçevesinde Uluslararası Çalışmalar

Avrupa Birliği'nin ana temelde oluşumu ekonomik temelli olduğundan dolayı sosyal politikaya ilişkin konular geri planda bırakılmış ya da AB'nin araçsallaştırılmasıyla işlevsellik kazanmıştır. Roma Antlaşması'nda (1957) belirtilen Eşit İşe Eşit Ücret Politikası ile Avrupa'nın bütünleşmesi için kadın erkek eşitliğinden faydalanarak uzun vadede ortak pazar kurmak hedeflenmiştir ⁷⁸ AB'de yer alan organlarının ekonomiye ilişkin kaygılarını cinsiyet eşitliği üzerinden sağlamaya çalıştığı görülmektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde cinsiyet eşitliği alanına ilişkin eylem

⁷⁷ Sevda Yaşar Coşkun, "Türkiye'de ve Dünya'da 'Kadının İnsan Hakları'" *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* 4/20 (Ankara:2013): 79-80.

⁷⁸ Roberta Guerrina, "Mothering the Union: Gender Politics in the EU", (Manchester and New York, Manchester University Press: 2005), 41.

programlarının düzenlenmeye başlanması dikkat çekici gelişmeler arasındadır. 1974 yılında kabul edilen Sosyal Eylem Planı iş hayatında rol oynayan kadın ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması eşit muamele görmelerinin olanaklı hale gelmesini öngörmektedir. Eylem planında yer alan çalışan kadın ifadesi AB'nin kadın erkek eşitliği üzerindeki ilgi alanını çalışma hayatı içerisinde tuttuğunu göstermektedir. 1980'li yıllarda neoliberal düşüncenin etkisinde AB tarafından eşitlik ilkesine bağlı olarak 1982-1985 yıllarını içeren kadınlar için Fırsat Eşitliği Birinci Eylem Planı ve 1986-1990 yıllarını kapsayan ikinci eylem planları uygulanmaya konulmuştur.⁷⁹

Avrupa Birliği'nde eylem planları dışındaki diğer gelişmeleri ise şu şekilde belirtmek mümkündür. 1976 tarihinde Avrupa Komisyonu İstihdam Sanayi ve Sosyal İşler Genel Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Eşit Fırsatlar Birimi birlik kapsamında kadınların siyasal yönden kurumsallaşmasının temelini oluşturmuştur. 1981 yılında Kadın ve Eşit Fırsatlar İstişare Komitesi'nin kuruluşu bu yönde yapılan çalışmalara tamamlayıcı nitelik kazandırmıştır.⁸⁰ 1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılması Berlin duvarının yıkılması gibi dünyada meydana gelen gelişmeler AB'nin insan haklarına yönelişini arttırmıştır. Bu süreçte 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile ülkelerin adaylık süresinde uyması gereken koşullar asında kadın-erkek eşitliğinin yer aldığını söylemek mümkündür.⁸¹ 1997'de imzalanan 1999 yılında ise yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile de ayrımcılık temelli her türlü oluşumun yasaklanarak ayrımcılık karşıtı yönelişlere hukuksal dayanak oluşturmuştur.⁸² 1991-1995 yıllarını kapsayan kadın ve erkek için fırsat eşitliği üçüncü orta dönem topluluk eylem programı ve kadınların siyasal mekanizmalara katılımını öngören planlar arasında yer almıştır. İlerleyen dönemlerde de periyotlar halinde yayınlanan planlar kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar arasında yer almaktadır.

Avrupa Temel Haklar Şartı ise 2000 yılında Lizbon'da imzalanmıştır. Şartta genel itibari ile AIHS yer alan temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Belgenin içeriğinde ekonomik nedenler ile kurulmuş olan AB'nin siyasal temele geçişinin

⁷⁹ Özlem Terzi, “Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Politikaları”, *Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar*, ed. Fatmagül Berktaş, (İstanbul: Ka-Der Yayınları, 2004), 124.

⁸⁰ Canan Aslan Akman, “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, *Yarım Asrın Ardından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Ed. Belgin Akçay, Sinem Akgül Açıkmeşe, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 451.

⁸¹ Özlem Terzi, “Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Politikaları”, 124.

⁸² Aslan Akman, “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, 456.

örneğinin oluşturmaktadır. Şartın amacını AB kurumlarının insan haklarına saygı duyması ile birlikte temel hakları güvence altına almak sureti ile etkin bir şekilde korunmasını sağlamaktır. Bu kapsamda şartın 20. maddesinde genel anlamda eşitlik ilkesine, 21.maddesinde ayrımcılık yasağına değinilirken 39. ve 40. maddelerde siyasal yaşama katılım ile ilgili içeriğe yer verilmiştir. Siyasal yaşama katılım ile ilgili eşitliğe ve katılım da ayrımcılığın önlenmesine yer veren Şart'ta toplumda yer alan kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde siyasal yaşama katılımları hedeflenmiştir.⁸³

2000 yılında düzenlenen Lizbon Stratejisi ekonomik temelli olmasının yanında sosyal alanda kadınların iş gücüne katılımını 2010 yılına kadar oranını %60 a kadar arttırılmasına ilişkin kuruluş tarafından hedef olarak belirlenmiştir.⁸⁴

2.2.5.2. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Kadın Konferansları

1975'te düzenlenen I. Dünya Kadın Konferansı'nın akabinde BM Genel Kurulu tarafından 1975-1985 yılları arasını kapsayan dönem 'Kadın On Yılı' olarak ilan edilip ülkeler nezdinde kabul görmüştür. Ana tema olarak istihdam sağlık ve eğitim olarak belirlen bu on yılda ulaşılmak istenen hedefler eşitlik kalkınma ve barış olmuştur. Bu çalışmaların odağında 127 ülkenin de katılımıyla birleşmiş milletlere bağlı bir yapı olarak Kadın İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) ve BM Kadın İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) kurulmuştur. Bu çalışmalar ile kadınlar bir yardım edilen kesim olmaktan çıkıp kalkınmanın öznesi olarak görülmeye başlamıştır.⁸⁵

Gerçekleştirilen ilk konferansın ardından gelişmeleri gözden geçirmek amacı ile 1980 yılında Kopenhag'da İkinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenerek kadınların durumunun iyileştirilmesi adına hareket planı kabul edilmiştir. Konferansın yapıldığı dönemde 1979 yılında BM tarafında CEDAW kabul edilmiş 1980 yılında üye devletlerin onayına sunulmuştur. Sözleşmeyi BM'ye üye olan Türkiye'de imzalayanlar arasında yer almıştır.⁸⁶

BM tarafından ilan edilen kadın on yılının ardından sürecin değerlendirmesi amacıyla 1985 yılında Kenya'nın Nairobi kentinde Üçüncü Dünya Kadın Konferansı yapılmıştır. 1975-1985 yılları arasındaki dönemde dünya üzerinde eşitsizliklerin artması

⁸³ <https://www.ihd.org.tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi/> (Erişim Tarihi 25.05.2023).

⁸⁴ <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=111227> (Erişim Tarihi 25.05.2023).

⁸⁵ <https://www.aile.gov.tr/ksgm/pdf/onurdincer.pdf> (Erişim Tarihi 25.03.2023).

⁸⁶ <https://www.aile.gov.tr/ksgm/pdf/onurdincer.pdf> (Erişim Tarihi 25.03.2023).

soğuk savaş dönemini ardından yaşanan silahlanma yarışı ekonomik bunalımlar toplumdaki eşitsizliklerin kadınların aleyhine işlemesine neden olmuş kadınların sadece bir kısmının hayatında değişiklik yaratacak düzenlemeler yapılabilmektedir. Bu nedenle konferansta Kadınların İlerlemesi İçin Nairobi Stratejileri geliştirilmiş ve kadınlara verileceklerin sadece bir hak değil gereklilik olduğu da ilk kez dile getirilmiştir.⁸⁷

1995 yılında Pekin’de yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı taahhütler konferansı olarak bilinmektedir. Konferans sonunda Pekin Deklarasyonu ve eylem platformu olmak üzere iki belge düzenlenmiştir. Pekin Deklarasyonu hükümetleri kadın-erkek eşitliği konusunda yükümlü kılarken eylem planı kadınların güçlendirilmesi konusunu ele almaktadır. Eylem platformu ile kamu- özel ayrımı yapılmaksızın kadınların ekonomik sosyal siyasal alandaki etkinliğini artırma hedeflenmiştir.⁸⁸

2.2.6. Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Hak ve özgürlüklerin bireylere tanınmış olması yeterli değildir bununla birlikte güvence altına alınması bir zorunluluktur. Bu anlamda düzenlenen uluslararası sözleşmeler hem hakların tanınması hem de güvence altına alınıp devletler düzeyinde pozitif sorumluluk yüklemesi bakımından önemlidir.⁸⁹ Bu bağlamda uluslararası alanda kadın haklarına ilişkin, BM bünyesinde düzenlenen sözleşmeler ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik adımlara yer verilmiştir.

2.2.6.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

1948 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insan haklarına yönelik haklarının tanımlarının yapılması ve korunması açısından önemli bir belgedir. Bildirgenin bağlayıcılığı olmamakla birlikte tavsiye niteliğinde bir metni ifade etmektedir.⁹⁰ Bildirgenin 1. Maddesinde

“Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar .herkes ırk renk cinsiyet dil din siyasi veya herhangi bir akide milli veya içtimai bir menşee

⁸⁷ <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/UN-Women-Strategic-Plan-2022-2025-brochure-tr.pdf> (Erişim Tarihi 25.05.2023).

⁸⁸ Onur Dinçer, “Eşitlik Tahayyülünün Müşterek Kurgusu: Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonunun Çalışma Öncelikleri ve Çıkan Politika Metinleri Üzerine Bir Analiz” Uzmanlık Tezi (Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014), 18-21.

⁸⁹ Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), 3.

⁹⁰ Rona Aybay, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, (Ankara Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2006), 6.

servet doğuş veya herhangi bir fark gözetmeksizin bu beyannamede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerde istifade edebilir”⁹¹

Şeklinde yer alan ifadeyle bireylerin tamamının eşit olduğunu ve haklardan yararlanmalarının belli özelliklere tabi tutulamayacağı belirtilmiştir.

Haklar bildirgesi insanların sahip oldukları ekonomik sosyal hakları da içerisinde düzenleyen geniş kapsamlı bir belgedir. Evlenme hakkına ilişkin 16. Maddesinde “Evlilik çağına gelen her erkek ve kadın ırk uyruk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurma hakkına sahiptir.” Şeklinde başlayıp evlilik akdinin eşlerin serbest rızası ile yapılabileceği şeklinde devam eden madde ile kadın ve erkeklerin evlik sözleşmesine ilişkin eşit beyan ve haklara sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁹² İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bireylerin sahip olmaları gereken temel hak ve özgürlüklere ilişkin temel ilkeleri dile getirmesi daha sonra çeşitli kuruluşlar tarafından düzenlenecek uluslararası anlaşmalarda referans olması nedeniyle önemlidir. Bildirgenin tavsiyesi niteliğin yanında insanlığın geneline etki edecek seviyede etki etmesi niteliksel açıdan önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.2.6.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Avrupa Konseyi’nde üye devletlerin dış işleri bakanlarının katılımıyla 1950 tarihinde imzalanmış 1953’te yürürlüğe konulmuştur. Yapılan sözleşme ile insan haklarına ilişkin hak ve özgürlükler metinle somutlaştırılmış üye devlet tarafından sözleşmeye aykırı davrananların mahkûm edilmesi amacıyla mahkeme kurulmuştur.⁹³ Temel hak ve özgürlükler içerisinde ifade edilen din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı ayrımcılık yasağı gibi haklar anlaşmaya taraf olan üye devletlerin vatandaşlarının tamamına vermesi gerektiği ve güvence altına almasının zorunlu olduğu temel hak ve hürriyetler olarak ifade edilir. Sözleşme kapsamında birçok maddesinde kadın ve erkek eşitliğine denilen ve kadınlara yönelik yapılan ikincil muamelenin önüne geçirilmesi hedeflenen maddeleri bulunmaktadır. Sözleşmenin 1. Maddesinde tüm uluslararası belgelerde de bahsedilen insanlara verilen mutlak ve devredilmez bir hak olan yaşam

⁹¹İnsan hakları evrensel bildirgesi <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (Erişim tarihi 03.05.2022).

⁹²Rona Aybay, Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 8.

⁹³ Osman Doğru ve Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar 1.Cilt*, (T.C. Yargıtay Başkanlığı ,2012), 2.

hakkının tüm insanlar için korunma altına alınmasını ifade etmiştir. Sözleşmenin 4. Maddesinde yer alan kölelik ve zorla çalıştırılma yasağı kapsamında ilgili maddeye eklenen ek sözleşme ile kadının ilgi ve rızası olmaksızın başlık parası ile evlendirilmesi kocası vefat eden kadının başka biriyle iradesi dışında zorla evlendirilmesi ve seks işçiliği gibi kadına toplum içerisinde bulunduğu bu kabul edilemez durumun ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.⁹⁴

AİHS'nin 8. Maddesinde özel hayat aile yaşantısı konut hakkı güvence altına alınmak istenmiştir.⁹⁵ “Herkes özel aile yaşamına konutuna haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.” Bu hakların kullanımına zorunlu devlet müdahalesini gerektiren durumlar dışında müdahale edilmemesi gerektiği de maddenin devamında açıkça belirtilmiştir. Bu madde de devlete yüklenen negatif yükümlülüğün yanında bireylerin arasındaki ilişkileri düzenleyecek önlemlerin alınmasını sağlayacak şekilde sorumluluk verilmiştir. Özel hayat kelimesinin kapsamı geniş olduğundan dolayı kişinin fiziksel özellikleri cinsiyeti cinsel eğilimi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu nedenle bireylerin maddi ve manevi bütünlüğü bu kapsamda korunmaktadır. Bireylerin maddi bütünlüklerini etkileyecek zor kullanım yoluyla yapılan tıbbi müdahaleler de hakka ilişkin aykırı davranış biçimleri arasında yer almaktadır. Örnek verilmek istenirse kürtaj hakkının engellenmesi sözleşmenin ilgili maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bireyin çocuk sahibi olma ya da olmama hakkı veya çocuk sahibi olma hakkını hangi gerekçeler çerçevesinde gerçekleştireceği sözleşme kapsamında korunma altına alınmıştır.

Sözleşmenin 14. Maddesi ise önemli bir düzenlemeye ifade eden ayrımcılık yasağıdır. Bu kapsamda temel hak ve özgürlüklerden yararlanma hususunda ırk, din, dil, ırk, etnik köken gibi nedenler ile ayrımcılık yapılmasının önüne geçilmiştir. Sözleşmeye eklenen Ek 7. Protokolde evliliğin başlangıcından evlilik süresince ve evlilik akdinin bozulmasından sonra çocuklar ile ilgili hususlarda medeni haklar bakımından eşler arasında eşitliğin olduğunda bahsedilmiştir.⁹⁶ 2005 yılında yürürlüğe giren 12. Protokol ile ayrımcılık yasağının kapsamı genişleterek cinsiyet ayrımcılığıyla birlikte toplumsal

⁹⁴ Osman Doğru ve Atilla Nalbant, İnsan Hakları , 2. Cilt, 317-318.

⁹⁵ Osman Doğru ve Atilla Nalbant, İnsan Hakları , 2. Cilt, 1.

⁹⁶ İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek 7 Numaralı Protokol https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim tarihi 04.05.2022).

cinsiyet üzerinden de düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye düzenlen bu protokolü imzalamış fakat onaylamamıştır.⁹⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve düzenlenen ek protokollerinin yürürlüğe girebilmesi için imzalanmasıyla birlikte onaylanması şarttır. Üye devletler sözleşmeye taraf olmalarından itibaren ayrıca onaylamaya tabi tutulmaksızın AİHM tarafından uygulanan yargı yetkisini de kabul etmiş olurlar. Bireylerin doğrudan bireysel başvuru yoluyla AİHM'ye başvuru yapılabilmesinin önün açılması sözleşmenin etki alanını da genişletmiştir.⁹⁸ Sözleşme imzalayan ülkelerin ulusal hukuklarında da etkili olma özelliğini taşımaktadır. Ulusal hukukta yer alan maddeler sözleşme ile uyumlu olmaması durumunda sözleşme maddelerine uygunluk göz önünde bulundurularak düzenlemeye alınır. Sözleşme ile ulusal hukuk arasındaki uyumsuzlukta belli sınır dahilinde gerekli açıklamalar yapılmak koşuluyla üye ülke ilgili maddelere çekince koyabilir.⁹⁹

2.2.6.3. Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme

BM tarafından 1966 yılında kabul edilen sözleşme 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 2000 yılında imzalamış 2003 yılında onaylamıştır. Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme'nin 2. Maddesinde ayrımcılığın her türlüşü yasaklanırken 3 maddesinde medeni ve siyasal hakların kullanılması konusunda kadın erkek eşitliğinin üzerinde durmuştur. Ailenin korunmasına ilişkin 23.maddesinde ise;¹⁰⁰ “Evlenebilecek yaşta bulunan erkeklerle kadınlara, evlenme ve bir aile kurma hakkı tanınacaktır. (...) evlenmek niyetinde olan eşlerin tam ve özgür rızası olmaksızın hiçbir evlilik bağı kurulamaz.” Bununla birlikte “Bu sözleşmeye taraf devletler eşlerin evlenirken ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli tedbirler alacaktır” şeklinde ifade edinilen haliyle hem bireyler nezdinde hem de devletlere yüklenen hak ve yükümlölüklerle kadın erke eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Aynı şekilde BM İnsan Hakları Komitesi de tecavüze uğrayan kadınların toplumlar içerisinde dışlanması tecavüz eden kişinin ceza almasının

⁹⁷Osman Doğru ve Atilla Nalbant, İnsan Hakları , 2. Cilt, 603.

⁹⁸ Ronay Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, 123-124.

⁹⁹ Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 18.

¹⁰⁰ BM Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/> (Erişim Tarihi 04.05.2022).

engellenmesi veya cezai indirimden yararlandırılması amacıyla zorla evlendirilmesi kadının kendisine alenen zarar veren kişiye yasal bir bağ ile mahkûm edilmesi evliliğin özgürlük ve cinsiyetler arasındaki eşitlik ortamını bozduğunu kesin bir dille ifade etmiştir.¹⁰¹

Sözleşmenin denetim mekanizması olarak devletlerin kendisine sunduğu raporları inceleyip gözlem yapan BM İnsan Hakları Komitesi bununla beraber aralarında anlaşmazlık çıkan üye devletler arasında dostane çözüm yolları bularak sorunları çözmeye çalışmaktadır.¹⁰² BM İnsan Hakları Komitesi 4 Nolu Genel Yorumu'nda cinsiyetler arasındaki eşitlik özellikle belirtilmiş taraf ülkelerin sözleşme hükümlerini sadece kabul etmekle kalmayıp tedbirlere ilişkin etkinliklerini artırmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. 28 Nolu Genel Yorum'da ise kadın ile erkeklere eşit davranmanın önündeki engelleri din kültür tarih ve gelenek olarak belirlenmiştir. Komisyon taraf devletlerden raporları isterken ayrımcılığın önüne geçmek için hangi nedenlere bağlı yapıldığının belirtilmesini istemiştir.¹⁰³ Ayrımcılık yasağına ilişkin 18 Nolu Genel Yorumu'nda ise üye devletlerin bireyler çerçevesinde önlemler alırken özel ve tüzel kişilerin yaptığı ayrımcı muameleleri de belirtmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

2.2.6.4. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kadınların toplumsal hayatlarında ve iş yaşantılarında varlıklarını güçlendiren cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik temel bir belgedir. BM Genel Kurulu tarafından 1966 yılında imzalanmış 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik Sosyal Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kamuoyunda ikiz sözleşmeler olarak bilinmektedir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 2000 yılında imzalamış 2003 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamıştır.¹⁰⁴ Sözleşmenin her türlü ayrımcılığa karşı çıkarak herkesin sözleşmede yer alan ekonomik

¹⁰¹Gökçeçişek Ayata, Sevinç E. Dilek ve Bertil E. Oder (Der.), *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 153.

¹⁰² Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme, 40 ve 41. Maddeler tam metin için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf> (Erişim 04.05.2022).

¹⁰³ Gökçeçişek Ayata, „Kadın Hakları” 148.

¹⁰⁴Ekonomik sosyal kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşme <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararasi-sleesi/> (Erişim Tarihi 04.05.2022).

sosyal kültürel haklardan yararlanabilmesini açık bir dille ifade edilmiştir. Sözleşmenin 3. Maddesinde ise sözleşmeye taraf ülkelerin bu haklardan yararlanılmasında cinsiyet eşitliğini sağlaması gerektiği ifade edilmiştir. İlgili maddeye göre:¹⁰⁵ “Bu sözleşmeye taraf ülkeler, bu sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal, kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.” Sözleşmenin 10. Maddesine göre ise:¹⁰⁶ “Toplumun doğal ve temel bir birimi olan aileye özellikle kuruluşu sırasında ve bakmakla yükümlü oldukları çocukların bakım ve eğitim sorumluluğu devam ettiği dönemde, mümkün olan en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlanır. Evlilik, evlenmeye niyetlenen çiftlerin serbest rızaları ile meydana gelir.” Bu madde ile ailenin kuruluşu ve devamlılığı sırasında kadın ve erkeklerin eşit rızalarının alındığı ve kadının hamilelik ve doğum sonrasında annelik dönemlerinde çalışma hayatında sosyal güvenlik ve izin imkanlarından yararlanması sözleşme kapsamında güvence altına alınmıştır.

Sözleşmenin denetim organı Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi olarak düzenlenmiştir. Sözleşmede yer alan hakların taraf devletler tarafından denetimini sağlayan bağımsız bir organdır. Benzer şekilde BM İnsan Hakları Komitesi gibi sözleşmenin uygulanabilirliğinin süreçlerini takip edebilmek amacıyla rapor istemekte haklara ilişkin Genel Yorum’lar yayımlamaktadır.¹⁰⁷ Komitenin yayımladığı 16 No’lu Genel Yorumu’nda kadınların maruz kaldığı ayrımcılık şu şekilde tanımlanmıştır:¹⁰⁸

“Kadınlara karşı ayrımcılık, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayrım mahkûmiyet veya kısıtlama”

Anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla bakıldığında yürürlüğe konulan kanunların ve bunlara ilişkin politikaların uygulanabilirliğinin sağlanmasında sosyal hayat içerisinde kadın erkek eşitliğinin gözetilmesinde sorumlu olarak taraf ülkeler

¹⁰⁵ <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/> (Erişim Tarihi 04.05.2022).

¹⁰⁶ <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/> (Erişim Tarihi 04.05.2022).

¹⁰⁷ Ülkü Halatçı Ulusoy, “Sosyal Hakların Korunmasında Birleşmiş Milletler’in Rolü”, içinde *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, (İstanbul: Petrol-İş Yayını, 2011), 251.

¹⁰⁸ Gökçeççek Ayata, “Kadın Hakları”, 159.

belirtilmiştir. Devletler bireylerin arasında ayrımcılığa sebebiyet verecek uygulamaları önlemekle ve ortaya çıkması halinde ise aleyhte seyreden durumları eşit hale getirecek uygulamaları ortaya koymakla yükümlüdür. Sözleşme denetim mekanizması vasıtasıyla kontrollerini gerçekleştirmesinin yanı sıra en büyük görev taraf ülkelere düşmektedir.

2.2.6.5. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) BM tarafından 1985 yılında imzalanmış 1986 yılında onaylanmıştır. Kadınların sırf cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılığın şiddetin önlenmesi amacıyla düzenlenmiştir. CEDAW sözleşmeye taraf ülkelerin kadınların insan haklarını etkileyecek her türlü iş ve eylemlerin engellenmesine yönelik ülkelere yükümlülükler yüklerken kadınların dünyanın her ne yerde olursa olsunlar maruz kaldıkları ayrımcılıkların kaldırılması önlenmesi ve bunlara uyulmadığı takdirde cezalandırılmasını esas almaktadır.¹⁰⁹ Sözleşmenin 1. Maddesinde kadınlara karşı ayrımın tanımına yer verilirken 2. Maddesinde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme 'ye taraf olan devletler kendi hukuk kurallarına uygun kanunlar çıkarmak siyasal ekonomik sosyal ve kültürel her türlü önlemler olarak kadınların haklarını erkekler ile eşit bir şekilde kullanmalarını sağlamakla yükümlü olduğu ifade edebilmiştir.¹¹⁰ Sözleşme kapsamında toplumdaki cinsiyetlerin rollerine atıfta bulunarak ortaya çıkan eşitsizliklerin devletler nezdinde çözüme kavuşturulması bir sorumluluk olarak belirtilmiştir. Koruyucu önlemler kapsamında değerlendirilen pozitif ayrımcılık uygulamalarının eşitsizliğe veya ayrımcılığa sebebiyet vermeyeceği sözleşmenin 4. Maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: “Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu sözleşmede belirtilen türden bir ayrım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır.” Düzenlemede yer alan hali ile şart olarak hukuki eşitliliğin yanında eylemli eşitliğin de arandığı görülmektedir. Eylemli eşitlik kavramı ile kastedilen fırsat eşitliğinin yanı sıra sonuç bakımından da eşitliğin sağlanmasıdır. Bu nedenle kadınların sadece hukuksal boyutta bir eşitliğin

¹⁰⁹ Feride Acar, “Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Toplum”, içinde: Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama, (Der: G. Ayata, S. Eryılmaz ve B. E. Oder), (İstanbul:2010), 15-17.

¹¹⁰ CEDAW tam metni için bkz. <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf>

sağlanmasının yeterli görülmeyip eylemli eşitliğinde sağlanabilmesi devletlerin yükümlülükleri arasındadır.¹¹¹

Kadınların sahip oldukları siyasal haklar ilişkin düzenlemelere ikinci bölümde yer verilmiştir. Kadınların siyasal hayat içerisinde aktif rol oynamaları seçme ve seçilme hakkı oy hakkına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Kadınların herhangi bir ayrımcı uygulamaya maruz bırakılmadan hükümetlerini ulusal ve uluslararası arenada temsil etmeleri ve çalışmalara katılımlarının sağlanması sözleşmenin 8. Maddesinde düzenlenerek koruma altına alınmıştır. Sözleşmede yer alan 10 maddede kadın ve erkeklerin eşit eğitim hakkına sahip olduğu ifadesi yer almaktadır. Toplumun kalıplaşmış yapısının dışına çıkılarak karma eğitim anlayışının teşvik edilmesi ders kitaplarında toplumsal eşitliği vurgulayacak şekilde düzenlemelerin yapılması herhangi bir nedenle eğitim hayatına ara veren veya tamamlayamamış olan kadınların eğitimlere ilişkin düzenlemelerin yapılması gerektiği öngörülmüştür. Kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldığı ayrımcılıkların kaldırılmasına ilişkin devletlere yüklenen sorumluluklar; çalışma hakkı, aynı istihdam olanaklarında yaralanma hakkı, mesleğini serbestçe seçebilme ve yükselme hakkı ,mesleki eğitim alabilme hakkı ile eşit ücret ve eşit işe karşı eşit muamele görme hakkı, sosyal güvelik ve ücretli izin hakkı vb. haklar sözleşmenin 11. Maddesinde düzenlenmiştir.¹¹² Sözleşmenin 15. Maddesi kadın ve erkeklerin kanun önünde eşitlik ilkesini garanti altına almasını noktasında önemlidir. Hükme göre taraf devletler hukuki işlemlerde kadın ve erkelerin yasalar önünde eşit olduklarını ve eşitlikten kaynaklanan imkânlarını eşit şekilde kullanmalarını ifade etmektedir. Bu notada sözleşmeye taraf olan ülkelerden biri olan Türkiye ilgili maddeye 743 sayılı Medeni Kanun'da yer alan kadının çalışmasının erkeğin rızasına bağlı olduğu¹¹³ hükmüne aykırı olması gerekçesi dolayı çekince koymuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından ilgili kanun maddesi iptal edilmesine rağmen Türkiye'nin

¹¹¹Bertil Emrah Öder, "Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması", içinde: Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama (Der. Gökçeçipek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Öder), 2. Baskı, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 25.

¹¹² Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) 8,9,10,11. maddeler.

¹¹³ 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 159 hükmüne göre; "Karı koca mallarını idare etmek için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahaten veya zımnen müsaadesi ile bir iş veya sanat ile iştigal edebilir. Kocanın izninden imtinai halinde, karı, kendisinin bir iş veya bir sanat ile iştigal etmesi birliğin veya bütün ailenin menfaati icabı olduğunu ispat ederse bu izin, hâkim tarafından verilebilir."

koyduğu çekince 1999 yılında kaldırılabilmiştir.¹¹⁴ Türkiye'nin bu maddeye koyduğu ikinci çekince ise 15\2 maddesidir buna göre taraf devletler kadınlara ve erkeklere ikametgâh seçme ve değiştirme hususunda eşit haklar tanımaktadır.743 sayılı TMK da ise kocanın evin reisi olduğu ve kadının ikametgahının kocanın ikametgahı olarak kabul edildiği yer almaktadır. Kendi ulusal kanunlarına aykırı olarak kabul ederek koyduğu çekinceyi 1999 yılında kaldırmıştır.

2.2.6.6. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve AB başta olmak üzere birçok ülke tarafında kabul edilen Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin İstanbul'da imzalanması nedeniyle adı İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinmektedir. Türkiye bu sözleşmeyi 2011 yılında imzalamış 2014 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir. ¹¹⁵ Fakat yakın zamanda milli ve manevi değerler ve Türk aile yapısında LGBT propagandası oluşmasının engellenmesi gerekçe göstererek 20 Mart 2021 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile sözleşmenin Türkiye tarafından feshedilmesine karar verilmiştir.

Sözleşme kadınlara yönelik şiddetin ve aile şiddetin açık bir şekilde insan hakları ihlali olarak belirten, şiddet konusu ile doğrudan ilgilenen ve bu konuya ilişkin bağımsız bir denetim mekanizması kurulmasını ön gören ilk uluslararası sözleşme olarak geçmektedir. Sözleşme medeni hallerine bakılmadan dünya üzerinde yaşayan bütün kadınların şiddete karşı korunmasını ve cinsel tercihleri ne olursa olsun hiçbir türlü ayrımcılığa tabi tutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Bu sözleşmeyi diğer uluslararası sözleşmelerden ayıran temel özellik kadının herhangi bir biyolojik hukuksal bağın gereklerine bağlı olmaksızın kadının her türlü şiddet biçimlerinden korunmasına yönelik düzenlemeler içermesidir. Bununla anlatılmak istenen kadının aile bireyleri, anne, babası, kardeşleri, eşi, eski eşi, evlilik dışı partneri, akrabaları gibi bağı olsun veya olmasın her türlü bireyin kadına uygulayacak şiddetinin önüne geçilmesi

¹¹⁴Aysun Sayın, “Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir inceleme”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2007)

¹¹⁵İstanbul sözleşmesi tam metni için bkz.

<https://kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/istanbul-sozlesmesi/> (Erişim 05.05.2022).

amaçlanmaktadır.¹¹⁶ Sözleşmenin 3. Maddesinde kadına karşı şiddet kamusal veya özel hayat içerisinde zorlamaya veya rastgele olarak kadının sahip olduğu özgürlüğün kısıtlanmasıyla birlikte kadınlara cinsel, psikolojik, fiziksel veya ekonomik şekilde zarar verilmesi sonucunu doğuran eylemler olarak tanımlanmıştır. Burada kadın ifadesi ile 18 yaşından küçük kız çocukları da dahi edilmiştir.¹¹⁷ Sözleşmeye taraf olan ülkeler ulusal mevzuatlarında kadın ve erkek eşitliğini belirtmek ve kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığı yasaklamak (m. 2) kadınlara uygulanan şiddetin önlenmesi araştırılması ve cezalandırılması hususlarında azami dikkat göstermek (m. 5), şiddetin her türlüşünün önlenmesi için politikalar geliştirmek ve hukuksal normlar koymak ile yükümlüdür. (m.7/1) İstanbul sözleşmesinde yer alan tanımlamasıyla toplumsal cinsiyet “Kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller davranışlar ve nitelikler anlamına gelir.” (m.3/c) Bu anlamda toplumsal cinsiyet üzerinden bir tanımlama yapan ilk uluslararası sözleşme İstanbul Sözleşmesidir.¹¹⁸ Aynı zamanda sözleşme hükmüne göre toplumsal cinsiyete ilişkin şiddet tehlikesinin varlığı halinde uluslararası alanda korunmayı sağlayacak toplumsal cinsiyete duyalı sığınma usullerini kapsayan mülteci statüsü verilmesi mümkündür. (m.60)

İstanbul Sözleşmesi’nde yer alan diğer bir önemli düzenleme sözleşmenin taraf ülkeler bakımından uygulanabilirliğinin denetlendiği bir izleme mekanizması olarak GREVIO’ un oluşturulmasıdır. GREVIO taraf ülkeler tarafından aday gösterilen kişiler arasından dört yıllık süreler için seçilen on ile on beş kişiden oluşan izleme grubudur. Tarafların sözleşme kapsamında taahhütte bulundukları hususlar hakkında izlenimlerini rapor haline getirerek taraflar komitesine sunmaktadır. GREVIO İzleme Grubu olarak faaliyet gösterirken bireysel başvuru mekanizması oluşturulmamıştır. İstanbul sözleşmesi merkezine kadını ve kadına yönelik her türlü şiddeti alması nedeniyle kadınların uluslararası arenada korunabilmesini haklarının savunulması konusunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle kadın sünneti ve namus cinayetleri gibi kadınların içinde bulundukları biyolojik farklılıkları nedeniyle maruz kaldıkları kötü muameleye değinmesi nedeniyle dikkat çeken uluslararası sözleşmeler arasında yer almaktadır.

¹¹⁶ Kadriye Bakırcı, “İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2015): 134.

¹¹⁷İstanbul Sözleşmesi tam metni için bkz.

https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/%C4%B0stanbul%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi%20-%20%C3%96nemli%20Maddeler-Hepsi.pdf (Erişim 06.05.2022).

¹¹⁸ Kadriye Bakırcı, “İstanbul Sözleşmesi”, 135.

Sözleşme kapsamında denetim mekanizması olarak görülen GREVIO’ un da sonraki yıllarda bu yönde mağduriyete uğrayan kadınların başvurabileceği bir yapı haline geleceği düşünülmektedir.¹¹⁹

¹¹⁹Kadriye Bakırcı, “İstanbul Sözleşmesi”, 126.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI VE TÜRKİYE’DE POZİTİF AYRIMCILIK UYGULAMALARI

3.1. Siyasal Katılım Kavramı ve Kapsamı

Katılım, bireylerin devlet içerisindeki vatandaş kimliğini ortaya koyan temel argüman ve haklardan birisi olarak nitelendirilmektedir. Katılım hakkı yurttaşların karar alma mekanizması içerisinde aktif rol oynamasını denetleyebilmesini yerel yönetimlerin tamamından aktif rol oynamayı sağlayan bir dizi işlevi ifade etmektedir.¹²⁰ Siyasal katılma bireylerin siyasal aktörler içerisindeki konumunu tutumunu ve davranış biçimlerini ifade eden bir kavramdır.¹²¹ Siyasal katılım davranışı işe diğer davranış biçimleri arasında bir ilişki olduğu bilinmektedir. Toksöz’e göre siyasal katılım kavramı oy verme davranışı siyasal olayları izleme ve bu olaylar karşısında bir tutum içerisinde olma ya da olayların içerisinde başat rol üstlenme davranışlarının tümü olarak tanımlanmaktadır.¹²² Siyasal katılım bireylerin siyasal olma arayışı içerisindeki tüm aşamalarını kapsayan karmaşık bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet içerisindeki bir siyasal düzen içerisinde yurttaşların siyasal sisteme karşı oluşturdukları tutum ve davranışlarının yanı sıra siyasal katılma bireylerin merkezi ve yerel yönetim mekanizmalarını doğudan veya dolaylı olarak kendileri veya başkaları tarafından tasarlanmış hukuki ve hukuk dışı faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlanabilmektedir.¹²³ Yurttaşlar için hangi manalarda kullanılırsa kullanılsın demokratik ve etkin bir yönetim anlayışının temeli temsil ve katılım mekanizmalarına bağlıdır. Şaylan’a göre katılım

¹²⁰ İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1994), 240.

¹²¹ Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, (Ankara: Siyasal Kitapevi, 1993), 203.

¹²² Oya Tokgöz, *Siyasal Haberleşme ve Kadın: 1973 Genel Seçiminde Ankara’nın Çankaya İlçesinde Yapılan Araştırmalar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979), 14.

¹²³ Ergun Özbudun, *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1975), 4.

toplumda yer alan dinamik yapının bireylerin tercihlerinin ve tercihlerinde meydana gelen dönüşümlerin siyasal karar alma süreçlerini her koşulda etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır.¹²⁴ Siyasal katılım mekanizmasını yurttaşların yalnızca belli periyotlarda gerçekleştirilen seçimlere katılma ve tercihleri olarak görmek yetersizdir. Kişilerin yapılan seçimlere karşı oy verme davranışları demokrasinin ve siyasal katılımın en öz şeklini oluşturmaktadır.¹²⁵ Siyasal olarak katılım bireylerin yönetici sınıftan aldıkları tüm kararlara etkiye bulunmak için ortaya koydukları davranışların bütünüdür. Bu ifade vatandaşların siyasi davranışlarından ziyade meslek veya göre siyaset olmayan bireylerin faaliyetleri ile ilişkilidir. Bundan sebeple devleti yöneten kişiler ile siyasetçileri etkilemek üzere gerçekleştirilen bütün faaliyetler siyasal katılımı tanımlamaktadır.¹²⁶

Yaraman'a göre siyasal katılım iki grupta incelenmektedir. Birincisi bireysel eylem ikincisi ise toplumsal eylemdir. Bireysel siyasal katılım, bireylerin seçim olgusu içerisinde oy verme davranışını ifade etmektedir. Toplumsal siyasal katılım ise bireylerin siyasal mekanizmalar içerisinde kadro ve mevkilere aday olmasını ifade etmektedir.¹²⁷ Siyasal katılımı bir düzeyin belirlenebilmesi zordur. Bundan sebeple belirlenmesinde en temel yöntem bireylerin siyasal süreçlerde oy verme davranışından bulunma ya da bulunmama katılım göstergesi olarak kabul görmemektedir.¹²⁸ Üste,¹²⁹ (2007)'ye göre; devlet içerisindeki vatandaşların yönetime katılması halkın yönetim kültürü ile yakından ilişkilidir. Yurttaşların siyasi anlamda katılımı ise siyasi kültürünü ortaya koymaktadır. Bireylerin toplum nezdinde yönetim üzerinde duyarlılığının artırılabilmesi için yönetici tebaanın bireysel anlamda bilinçlendirmeyi sağlaması şarttır.

¹²⁴ Gencay Şaylan, *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, (Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 1998),88.

¹²⁵ Ali ÖZTEKİN, *Siyaset Bilimine Giriş*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, İkt. İd. Bil.Fak. Yayınları, 2003), 224.

¹²⁶ Samuel Huntingtons ve Jorge DOMINGUEZ, *Siyasal Gelişme*, (Çev. Ergun Özbudun), (Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1979),42-43.

¹²⁷ Ayşegül Yaraman, *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1.Basım, 1999), 11.

¹²⁸ Deniz Baykal, *"Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi"* (Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970) 32.

¹²⁹ Rabia Bahar Üste, *"Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme"*, (İstanbul:2008),215-300.

3.1.1. Siyasal Katılımın Nedenleri

Bireylerin siyasal yaşantısını etkileyen faktörlere bakıldığı zaman sosyo-ekonomik psikolojik ve siyasetin kendi tekeliinden meydana gelen unsurlar olduğu görülmektedir. Bu unsurlar arasındaki etkileşim siyasal katılımın asıl notasını oluşturmaktadır.¹³⁰ Toplum içerisindeki kişilerin bireysel olarak davranışlarında farklılık vardır. Bireylerin davranışlarındaki bu farklılık o grup içerisindeki beklentilerinin dışı aksini göstermektedir. Bu nedenle bireylerin siyasal katılıma olan ilgileri bu grupla içerisindeki beklentileri ile paralellik arz etmektedir. Bireylerin siyasal hayata katılma sebepleri şu şekildedir: arkadaş edinme dürtüsü, psikolojik olarak tatmin olma hissi, çıkara yönelik bağlılık, toplumsal alandan kendine yer edinme ve toplumda yabancılaşmamak.¹³¹ Arkadaş edinme dürtüsü mesleki alanında ve örgütsel alandan yeni arkadaş edinimlerini sağlamak çıkara yönelik bağlılık bireyin çevresinde bulunan kişilerin ve grupların çıkarlarını korumak ve yeni çıkarlar sağlamak psikolojik olarak tatmin olma hissi bireyin toplum içerisinde bir kültür edinimi sağlayarak belirli pozisyonlara gelebilmesi ve toplumsal alanda kendine yer edinme yabancılaşmama ise bireylerin toplum ve ailesi içerisinde genel kabul görmesi için siyasi alanda katılım sağlayarak o gruplar içerisinde yer edinmesi olarak açıklanabilmektedir.¹³²

3.1.2. Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler

Siyasal yaşama etki eden faktörleri üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar; sosyo-ekonomik faktörler, psikolojik faktörler ve hukuksal ve siyasal faktörlerdir.

3.1.2.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Devlet içerisinde yaşayan toplulukların sosyo -ekonomik gelişmelerini siyasal yaşama ve kültürden ayrı olarak ele almak mümkün değildir. Bireylerin toplum içerisindeki sosyal ve ekonomik refah anlayışının artmasına paralel olarak siyasal yaşama katılımlarının da arttığı varsayılmaktadır.¹³³ Sosyal ekonomik alanda meydana gelen gelişmeler toplum içerisinde faaliyet gösteren grupların ve derneklerin artmasını sağlayarak bireylerin bu alanlardaki yönelimlerini arttırmaktadır. Yaşanan gelişmeler

¹³⁰Deniz Baykal, “Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi” 35-36.

¹³¹ Ahmet Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1987), 28.

¹³² Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, İkt. İd. Bil. Fak. Yayınları, 2003),231.

¹³³ Türkel Minibaş, *Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu*, Türkiye’de Kadın Olgusu, Derl: N. Arat, (İstanbul: Say Yayınları, 1996),178.

sonucunda gruplar arasında fikişsel ve sosyal yönden ortaya çıkan çatışmalar sonucunda refah kayıpları kapanabilmektedir. Ekonomik gelişmeler doğrudan devleti etkilemektedir. Devlette var olan ve artış ile meydana gelen diğer değişimler sonucunda bireyler devlet içerisinde ki oluşumlar daha çok müdahalede bulunmak istemektedir bu durumda siyasal katılımı arttırmaktadır.¹³⁴ Gelir düzeyi ile siyasal katılım arasında çeşitli görüşler olmasına karşı ABD üzerinden yapılan bir incelemede oy verme davranışının ekonomik değişkenlikle birlikte arttığı gözlemlenmiştir.¹³⁵ Ülkelerde var olan enflasyon oranları işsizlik bireylerin toplumsal yaşamlarını etkileyen siyasal katılımalarını önemli ölçüde etkilemektedir. ¹³⁶ Bireylerin siyasal oluşumlara katılımındaki diğer bir kriter yaş sınırıdır. İnsanlar orta yaş grubu içerisine girdikten sonra siyasal yaşam içerisindeki örgüt grup ve oluşumlara aktif olarak katılabilmektedir. Yerleşen bir dünya görüşü rahatlatan bir refah anlayışı ile bireyler bu alanda aktif bir katılım sağlayabilmektedir. Bireylerin toplum içerisindeki konumları arttıkça katılımı da o ölçüde artış göstermektedir. Bireylerin sosyal statüleri meslekleri öğrenim durumu prestiji bu katılımın artmasında önemli etkenler arasındadır. Bir diğer önemli etmen ise toplum içerisindeki cinsiyet durumunun sosyal yaşantı içerisindeki durumudur. Cinsiyetler arasında yüklenen rol ayrımları sonucunda kadın mekânsal olarak ev ile sınırlı tutulmuş sosyal yaşantı içerisinde siyasal yaşantıya katılımı erkeklerin gerisinde kalmıştır. Oy verme davranışı ile yapılan birçok araştırmada kadınların katılımı erkeklerin gerisinde kalmıştır.¹³⁷

3.1.2.2. Psikolojik Faktörler

Siyasal katılımı etkileyen faktörlerden birisi de psikolojik faktörlerdir. Psikolojik faktörler içerisindeki temel kavramlardan biri siyasal güdüdür. Siyasal katılım siyasal kavramların ortaya konması için gerekli ön koşul siyasal güdülerle etkileşimi ise ortaya çıkan yeterli koşulları kapsayan bir eylem türüdür.¹³⁸ Bir diğer psikolojik etmen ise siyasal etkinliktir. Toplum içerisinde yaşayan bireylerin siyasal sistem içerisindeki işleyişe hangi hususlarda etkileyebileceğine olan düşüncesidir. Birey bu siyasal etkinlik

¹³⁴Paul Huntingtons. Ve Jorge Dominguez, Siyasal Gelişme, 44-49.

¹³⁵Deniz Baykal, “Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi”, 38.

¹³⁶ Michael Taylor, “Channeling Frustrations: Institutions, Economic Fluctuations, And Political Behavior”, (European Journal Of Political Research, 2000), 100-103.

¹³⁷ Şirin Tekeli, “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, Türk Toplumunda Kadın (Der: Nermin Abadan Unat), (İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği),128.

¹³⁸ Ersin Kalaycıoğlu, Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, (İstanbul:, 1984), 39.

ile var olan sistemin kendisine katkı sağlayacağını düşünmektedir. ABD üzerinden yapılan bazı araştırmalara göre siyasal etkinlik düzeyleri fazla olan bireylerin siyasal katılıma yönelik eğilimleri daha fazladır. Bu fazla olma durumunun ortaya çıkmasında gelir düzeyi eğitim meslek gibi durumlar etkilidir. Siyasal katılımı etkileyen bir diğer kavram ise siyasal ilgi kavramıdır. Siyasal ilgi bireylerin siyasal süreçler içindeki olguları olayları yakından takip etmesidir. Kişi bu takip etme dürtüsü ile siyasal yaşama katılımı artmakta olduğu gözlemlenmektedir.¹³⁹ Psikolojik etmenler arasındaki diğer bir olgu ise sosyal girişkenliktir. Siyasal girişkenlik de siyasal katılımı arttıran diğer faktördür. Kişiler sosyal yaşantılarında aktif bir şekilde rahat davranabilmekte siyasal yaşamda daha aktif olabilmektedir.¹⁴⁰

3.1.2.3. Hukuksal ve Siyasal Faktörler

Bir devlet düzeninde siyasal katılımdan bahsedebilmek için daha önce ortaya konulmuş normlar bütünü ve bu normların uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. Siyasal alan içerisinde normlar belirlenmeli bireylerin hangi hak ve özgürlüklere sahip olduğu yükümlülüklerinin neler olduğu saptanmalıdır. Bireylerin hangi kurallara göre katılımda bulunacakları oy verme seçme ve seçilme haklarının kazanılmasını uygulanma kriterleri belirli bir düzene bağlanmalıdır.¹⁴¹ Bireylerin içerisinde yaşadıkları ülkede uyguladıkları sisteme göre siyasal sisteme katılımları aktif ve pasif olarak değişiklik göstermektedir. Totaliter ve otoriter rejime dayanan yönetim biçimlerinde tek bir kişinin baskın yönetim anlayışı nedeniyle bireylerin siyasal yaşama katılması siyasal tercihlerini dile getirebilmesi mümkün değildir. Demokratik yönetim biçimlerinde hakların üst norm kurallarıyla korunması ve uygulanabilirliği sonucunda bireyler siyasal katılımlarını gerçekleştirebilmektedir.¹⁴²

¹³⁹Engin Kalaycıoğlu, Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, 41.

¹⁴⁰ Akif Çukurçayır, Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, (Konya: Çizgi Yayınları,2002),200.

¹⁴¹ Mustafa Çadır, *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011),20.

¹⁴² Arzu Bozdağ Tulum, “*Kadınların Siyasi Hayata Katılımında Kadın Kolları*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,2014), 23.

3.2. Siyasal Katılım ve Kadın

Siyasal katılım kavramı özellikle sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan kentleşme kavramının 20. yüzyılda gelişmeye başlaması ile artış göstermiştir. Siyasal katılım bireylerin bir toplum içerisindeki olaylara karşı tutum ve davranışlara karşı tepkilerini ortaya koymaktadır. Bu durumu belirli aralıklarla yapılan seçimlerde oy kullanmak ile sınırlı tutmak katılım kavramını açıklayıcı değildir. Siyasal katılım bireylerin toplum içerisindeki siyasal olaylara karşı örgütlenmesini seçme ve seçilme faaliyetlerini gerçekleştirmesini düşünce ve fikirlerini ifade etmesini içermektedir.¹⁴³ Siyasal alanda katılıma toplum içerisinde yaşayan farklı kesimlere temsil imkanını sağlayarak bir denge durumunu ortaya çıkmasını, istikrarın korunmasını ortaya koyarken aynı zamanda geniş kesimlerin görüşlerinin temsilini de artırmaktadır.

Toplumda yer alan farklı kesimler adı altında bir ayrıma gidildiğinde en yaygın ayrım kadın erkek arasındaki ayrımdır. Toplumun içerisinde var olan genel itibari ile tarihsel süreç içerisinde bir ötekileştirmeye maruz bırakılan kadınlar siyasal katılım konusunda da erkeklerden daha sonraki süreçlerde bu alanda etkinlik göstermişlerdir. Kadınların siyasal katılım aracı olan seçme ve seçilme haklarının yasal zemin içerisinde kendine yer bulması ülkeler nezdinde farklılık göstermiştir. Avrupa’da oy kullanma hakkı 1906 yılında Finlandiya’da verilmesine karşın ülkelerin birçoğunda hakkın verilmesi uzun yıllara yayılmıştır. Yirminci yüzyılda değişen dünya koşulları sonucunda geleneksel yapıdan çağdaş bir hayat tarzına geçiş süreci ile birlikte kadının toplumsal alan içerisindeki statüsünü belirleyecek düzenlemelere ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda atan feminist düşünce ile birlikte toplumsal eşitsizliğin farkına varmaya başlayan kadınlar daha özgürlükçü demokratik eğilimler göstermeye başlamıştır. Özellikle seçme ve seçilme hakkı ile ilgili yasalarda yapılan düzenlemeler ile birlikte kadınlar daha eşitlikçi bir ortamda katılım sağlamıştır.¹⁴⁴ Türkiye örneğinden gidilecek olunursa Türkiye’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı Atatürk döneminde 1934 yılında verilmiştir. Bununla birlikte kadınlar önemli siyasal kazanımları elde etmiştir. Anayasal düzen içerisinde kadın erkek eşitliğini kadını siyasal düzenden ayıran bir düzenleme olmamasına karşın kadınların toplumsal yaşantı içerisinde siyasal yaşama

¹⁴³Munci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009), 144.

¹⁴⁴ Nedret Çağlar, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 3/4 (2011), 56.

katılımı siyasal partiler içerisindeki temsili aktif bir şekilde katılımı oldukça sınırlı bir şekilde kalmaktadır. Yasal zeminde kadınlara tanınan siyasal haklar çoğu ülkede olduğu gibi fiiliyatta Türkiye’de de hayata geçirilememiştir. Kadın erkek arasındaki eşitlik kavramının işlevselliği soyut anlamda ortaya konmuş olsa da gündelik yaşamdaki işlevselliği düşük oranda kalmaktadır.¹⁴⁵ Günümüzde kadınların sosyal yaşam içerisinde siyasal hayata katılımı hala erkekler ile aynı düzeyde değildir. Toplumların çoğunda yapılan düzenlemelere rağmen siyasetin eril kişiye ait bir iş olduğu savı varlığını sürdürmüştür. Özellikle de siyasal katılım denildiğinde ilk akla gelen seçme ve seçilme hakkı konusunda cinsiyetler arasındaki eşitsizlik düşüncesi günümüzde hala devam etmekte kadının ikincil durumda bırakılması normal bir durum olarak karşılanmaktadır. Kadınlar siyasal yaşam içerisinde yer alma isteğini gerçekleştirememektedir. Kadının mekânsal olarak sınırlarının ev olarak belirlenmesi siyasal yaşantıya olan ilgisizlik gelirden ortaya çıkan eşitsizlik durumu toplumda var olan ayrımcı düşünceler kamusal alan içerisinde kadının erkeğe göre daha az rol almasına neden olmaktadır.¹⁴⁶

3.2.1. Kota Uygulamaları

Siyasal katılımın kadın ve erkek arasındaki eşitliğini sağlamaya ilişkin düzenlemelerin arasında özel önlemleri de beraberinde getiren kanunların çıkartılması bulunmaktadır. Tartışma konusu olarak da çokça dile getirilen uygulamalardan birisi de siyasal olarak seçilecek kişilerin belirlenmesi konusunda kadınlara özel yasal hak tanınarak belirli oranda yer ayrılması yani kota uygulamasıdır. Kota uygulamasının kadınların siyasal yaşantıya katılımlarına katkı sağladığını düşünenler, siyasal karar alma mekanizmalarında daha aktif rol alabileceklerini hak ve düşüncelerini savunabileceklerini belirtmiştir. Bu uygulamada yani kota uygulamasındaki asgari eşik %30 dur. Tek bir kota uygulaması şekliyle sınırlı kalınmayıp sabit kota, orantılı kota, seçim çevresi kotası gibi farklı kota düzenlemeleri mevcuttur. Kota uygulamasının literatürde uygulanmaya başlanması Kuzey Avrupa ülkelerinin siyasi parti tüzüklerinin eklenmesi ile olmuştur. Ülkelerde yapılan seçimlerde kadınlara ilişkin seçim kotası hala kendisine uygulama alanı bulmaktadır. Kadınların siyasal katılımına bakıldığı zaman

¹⁴⁵ Nedret Çağlar, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, 59.

¹⁴⁶ Nedret Çağlar, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, 56-79.

kota uygulamasının uygulandığı ülkelerde uygulanamayan ülkelere göre katılımın daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.¹⁴⁷

3.3. Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi

3.3.1. Osmanlı Dönemi’nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi

Dünya tarihine bakıldığında kadın hareketlerinin ortaya çıkışı genel anlamda çoğu ülkede aynı zamanlara denk gelmektedir. Türk kadınlarının ekonomik sosyal ve siyasal anlamda hak kazanımlarının görülmeye başladığı tarih ise II. Meşrutiyetin ilanına denk gelmektedir.¹⁴⁸ Kadın hareketi dünya genelinde ortaya çıkan eşitlik özgürlük ülkülerinin Osmanlı Devleti’ni de etkisi altına aldığı 1900’lü senelerde ortaya çıkmıştır. Meşrutiyet’in ilan edilmesi kadınların toplumsal yaşantısında özgürleşmesini eşitlik ilkesi içerisinde yaşama arzusunu artırmıştır. Bu dönemlerde kadınların toplum içerisindeki konumu ve düşünceleri değişmeye başlamış kadınlar içerisinde bulundukları durumu sorgulamaya başlamış geleneklerin dayattığı yapıya eşitsizlik ve kısıtlamalara karşın bir mücadeleye başlatmışlardır. Kadınlar içerisinde bulundukları aile yaşamlarındaki eşitsiz ilişkileri çalışma ve siyaset alanındaki ikincil muameleyi ortadan kaldırmak adına mücadele vererek kadın inkılabını gerçekleştirmeye yönelik çalışmalara başlamışlardır.¹⁴⁹ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde kadın hareketlerinde yoğun bir hareketlenme yaşanırken devletin siyasal, hukuksal, eğitimsel alandan yapılan değişimlerle birlikte kadın içsel yani evsel mekanın dışına çıkarak siyasallaşmaya ve örgütlenmeye başlamıştır.

Meşrutiyet’in ardından yaşanan gelişmeler doğrultusunda ilk kez 1843 senesinde kadınlar Tıbbiye Mülkiyesi’nde ebelik eğitimi almaya başlamıştır. 1858 yılında kız rüştiyelerinin açılmasının ardından kızların eğitim almalarını zorunluluk haline getiren 1869 tarihli Maarifi Umumiye Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur.¹⁵⁰ 1870 yılında kız öğretmen okulu olarak bilinen Darulmuallimat’ın açılmasının akabinde 1876 yılında Osmanlı Devleti’nin ilk anayasası olan Kanuni Esasi’nin kabul edilmesiyle beraber kız

¹⁴⁷ Semra Gökçimen, Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, *Yasama Dergisi* 10 (2008), 5-59.

¹⁴⁸ İzmir Milletvekili Nükhet Hotar Göksel’in Gündem Dışı Konuşması, *TBMM Tutanak Dergisi*, C.32, B.24, Tarih.04.12.2003, 8.

¹⁴⁹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 2. Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 316

¹⁵⁰ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sayfası, <https://www.aile.gov.tr/kgsm> (Erişim tarihi 19.02.2023).

ve erkeklere ilköğretiminin zorunlu hale getirilmesi eğitim alanında kadın haklarına ilişkin önemli gelişmeleri oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nde başlayan ıslahat hareketleri kadınların bireysel eğitiminden çıkıp resmî kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Mesleki eğitim olarak öğretmenlik de Türk kadını için ilk resmi meslek olarak kendilerine çalışma sahası oluşturmuştur.¹⁵¹

Tanzimat döneminde dönemin padişahı 2. Abdülhamit tarafından başlatılan Tanzimat maarifçiliği olağan ev kadını yanında iki farklı kadın tipi olan işçi ve entelektüel kadını da ortaya çıkarmıştır. Bu kadınlar ilerideki süreçlerde kadınların siyasallaşmasında da önemli etkileri oluşturmıştır.¹⁵²

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletin toplumsal yapısında durumlar değişkenlik göstermiştir. Savaşa katılan erkek nüfusun ortaya çıkardığı boşluğu kadınlar doldurmuş çalışma hayatında aktif rol almaya başlamışlardır. Kadın cephe gerisinde evinden sorumlu olduğu gibi kamusal alanda da varlık göstermiştir. Önceki dönemlerde sadece ev içerisinde anne ya da eş rolü üstlenen kadınlar bu dönemden sonra toplumsal yaşantı içinde farklı statüler için hak talebinde bulunmaya başlamıştır. Taleplerini dile getirmelerinde ise en büyük katkının başında basın yer almaktadır. Basın yoluyla kadınlar hem kendi benliklerini bulurken hem de diğer kadınlardan haberdar olmuşlardır. Bu dönemde kadınların bilinçlenmesini sağlayan birçok dergi mecmua yayımlanmıştır.

3.3.2. Millî Mücadele Dönemi'nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketlerinin yaşandığı dönemle başlayan kadınların özgürleşme ve örgütlenme davranışı kurtuluş savaşı sırasında daha da artmıştır. Savaş döneminde erkeklerin silah altında olması nedeniyle görevlerini yerine getirememeleri kadınların da cephelerde aktif rol oynamaları önemli rol değişimleriyle sonuçlanmıştır.¹⁵³ Savaş döneminde ülke çeşitli işgallere uğramış halkta işgallere karşı çeşitli şekillerde direniş göstermiştir. İstanbul'un işgaline yönelik İnas Darülfünun'u ile

¹⁵¹ Nevin Meriç, “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, *Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2000), 60.

¹⁵² Nevin Meriç, “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, *Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü*, 60.

¹⁵³ Meral Akkent, Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar, *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), 21.

asri kadınlar cemiyetindeki kadınlar bir araya gelerek işgaller protesto edilmiştir. Bu mitinglere başta Halide Edip olmak üzere Şukufe Nihal, Münevver Saime, Nakiye Hanım gibi isimler katılmıştır. Eğitimlerine devam eden birçok kadın yer aldıkları dernekler vasıtası ile yazılar yayımlamış milli mücadelenin duyurulması konusunda destek sağlamıştır.¹⁵⁴ Bu dönemde kadın dernekleri vatanın kurtarılması milletin bağımsızlığının gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Özellikle de Asri Kadınlar Derneği ve Hilali Ahmer'e bağlı kadın kolları ordunun giyecek ve sağlık hizmetlerinin görülmesi konusunda faaliyet göstermişlerdir.

3.3.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Tarihsel Gelişimi

1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte yönetim anlayışı değişime uğramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınlar düşman işgalinin protesto ederek mitinglerde aktif rol oynamıştır. Üniversitenin sadece erkeklerin eğitim görebileceği düşüncesi ortadan kalkmış kadınlarda eğitim alamaya başlamıştır. Savaş yıllarındaki zorunluluk hali kadınların çalışma hayatına katılımını artırmıştır çeşitli meslek gruplarına yönelik eğitim alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemiştir.

Kadınların hukuki anlamda kazanımlarının başlaması 1920'li yıllara dayanmaktadır. Kadınların da siyasal yaşantıya katılabilmesine yönelik olarak oy hakkı sahip olmalarına yönelik tartışmalar yapılmış fakat sonuç alınamamıştır.1926 yılında İsviçre'den alınan medeni kanun ile siyasal hakla verilmese de kadınlara evlilik boşanma miras gibi konularda erkekler ile eşit haklara sahip olma olanağı vermiştir.¹⁵⁵ Kadınların siyasal, sosyal, iktisadi haklarının kazanılması geliştirilmesi üzerine faaliyet gösteren Türk Kadınlar Birliği de bu dönemin önemli kurumlar arasında yer almaktadır.1923 yılında Nezihe Muhiddin önderliğinde kurulan Kadınlar Halk Fırkası ise ilk siyasal oluşum olan Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan daha önce oluşturulmuştur. Öncelikli hedefleri siyasalilikten öte kadınların hukuk eğitim çalışma hayatıyla ilgili kazanımları olmuştur firkanın valiliğe bildirilmesinde sonuç alınamamış kadınların seçme ve seçilme hakkının olmamasından dolayı fırka Türk Kadınlar Birliği'ne dönüşerek dernek çatısı altında faaliyetlerini sürdürmüştür kadınlara 1930 yılında

¹⁵⁴ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1939-1923)*, (İstanbul: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992), 156.

¹⁵⁵ Nermin Abadan-Unat, "Social Change and Turkish Women", *Women in Turkish Society*, (der.) Nermin Abadan-Unat, (Leiden, E.J.Brill, 1981), 13-14.

belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmasının ardından bu dönemde tek partili hayattan çok partili hayata geçiş demeleri sonucunda kurulan Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası'nda Nezihe Muhittin İstanbul Şehir Meclisi'ne aday gösterilmiştir.¹⁵⁶ Yerel seçimlere katılma hakkı verilmesinin ardından 1933 yılında köy kanunda değişikliğe gidilerek kadınlara köy muhtar ve ihtiyar heyetine seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1934 yılında ise 1924 Anayasası'na eklenen madde ile kadınlara TBMM seçimleri için seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Kadınlar ilk ke 1935 seçimleri için oy kullanmış 18 kadın milletvekili meclise girmiştir. Cumhuriyet'in ilanından itibaren 10 yıllık süre zarfında gerçekleştirilen reformlar işe kadınlar hukuksal sosyal kazanımlarının yanında siyasal alanda da haklara sahip olmuş toplumda büyük değişim yaşanmıştır.¹⁵⁷

Yakın dönemde Türkiye'de kadınların siyasal katılım düzeyine ilişkin bilgiler çalışmanın ana sorunsalını oluşturduğundan dolayı üçüncü bölüm içerisinde ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

3.4. Türkiye'de Pozitif Ayrımcılık Bağlamında Kadın Haklarına İlişkin Düzenlemeler

Türkiye'de yeni düzenin kabul edilmesi ile birlikte anayasal ve yasal düzeyde birçok değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda pozitif ayrımcılık ile ilgili kadınların toplumsal yaşamlarını düzenlemeye yönelik birtakım değişiklikler yapılmıştır.

3.4.1. Türk Anayasalarında Yapılan Düzenlemeler

Bir ülkede yürürlükte olan anayasalar insanların toplum içerisindeki hayatlarını düzenleyen en üst düzeydeki hukuk kuralları olarak bilinmektedir. Anayasalar insan haklarının yaşama alanlarını oluşturan birey ile devlet arasındaki siyasal hukuki temelleri göstermektedir.¹⁵⁸ Türk tarihindeki ilk anayasa olan 1876 Kanuni Esasi'ye göre "bütün Osmanlılar kanun önünde din ve mezhepten doğan konular dışında hak ve ödevler bakımından eşittirler." Anayasanın ilgili hükmüne göre görünürde kadın ve erkek eşit sayılmasının aksine kadınlar medeni hukuk kapsamında şeri hukuk hükümlerine bağlı bırakılmıştır. Anayasanın insan haklarına ilişkin en önemli yönünü bireylerin ilk kez

¹⁵⁶ Ayşe Asker, *Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*, Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi, (2004): 7.

¹⁵⁷ Hayri Domaniç, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*, (İstanbul, 2007), 29.

¹⁵⁸ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, (Ankara: Siyasal Kitapevi, 1997), 17.

devlet nezdinde savunabilecek haklara sahip olması oluşturmaktadır.¹⁵⁹ Kanuni esasi de kadın haklarına ilişkin önemli maddesi 114. maddesinde belirtilen bütün Osmanlı yurttaşları için ilköğretim zorunluluğudur. Bununla beraber 1911 yılında kızlar için idadi ve kız liseleri 1914 tarihinde Yüksek Kız Öğretmen Okulu açılmıştır.¹⁶⁰ Siyasi haklar ilk defa 1976 Kanuni Esasi ile tanınmış fakat kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmemiştir. Kadınlar Osmanlı döneminde yapılan seçimlerde ve TBMM üye seçimleri için yapılan 1920 ve 1923 seçimlerinde oy kullanamamışlardır.¹⁶¹ Bu dönemde sadece Türk erkeği yapılan seçimlerde seçme ve seçilme hakkını kullanabilmiştir.

1921 Anayasası ülkenin içinde bulunduğu durum ve koşulların verdiği zorlukların nedeniyle çerçeve bir anayasa özelliği göstererek temel haklara yer vermemiştir. Teşkilat-ı Esasiye 'nin ardından yürürlüğe giren 1924 Anayasası'nda ise medeni haklar bakımından kadın erkek eşitliği kabul edilse de mevcutta bulunan mecellenin ilgili hükmü nedeniyle uygulama alanı bulamamıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile kadınlara evlilik, miras, nikâh, boşanma tanıklık gibi alanlarda haklar verilerek kadınların şeri hukukta ikincil planda tutuldukları alandan çıkarılarak demokrasinin ve eşitliğin sağlanması hedeflenmiştir. 1924 Anayasası'nın ilk dönemlerinde önceki anayasalarda görülen siyasal hakların sadece erkelere tanınması geçerliliğini korumuştur. Ancak 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve ilk kez 17 kadın milletvekili 1935 yılında yapılan seçimlerde meclise girmiştir.¹⁶²

1961 Anayasası önceki anayasaların aksine darbe anayasası olmasına karşın temel hak ve özgürlüklere geniş yer veren sosyal devlet ilkesinin benimsendiği anayasadır. Anayasanın 12. ve 35. maddeleri kadın haklarının dile getirilmesi açısından önem taşımaktadır. 12. maddeye göre:¹⁶³ “Herkes din dil ırk cinsiyet siyasi düşünce felsefi inanç din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşittir.” Eşitlik kenar başlığı altında belirtilen bu madde ile kadın ve erkeklerin yasalar önünde eşit haklara

¹⁵⁹ Zehra Odyakmaz, “Anayasalarımızda Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (14) (1989): 455-466.

¹⁶⁰ Tezer Taşkiran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, (Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, 1973), 120.

¹⁶¹ TBMM, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, (Ankara: TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları, 1982), 72-86.

¹⁶² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-kadin-haklari/> (Erişim 07.05.2022).

¹⁶³ Anayasa tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> (Erişim 10.05.2022).

sahip olduğu anlaşılmaktadır. 35. Madde göre ise:¹⁶⁴ “Aile toplumun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri ailenin ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilat kurar.” şeklindedir. Bu madde ile ailenin korunması adı altında kadın bir anne olarak korunmakla birlikte ve ailenin kurulması ve korunması adına alınacak tedbirler devlete sorumluluk olarak yüklenmiştir. Şu an yürürlükte olan anayasamız 1982 Anayasası’nın Cumhuriyet rejiminin temel niteliklerini sıralayan 2. maddesinde 1961 Anayasası’ndan farklı olarak ‘insan haklarına saygılı devlet’ ifadesi yer almaktadır. Bu madde de yer alan ifade ille insanın haklarının evrenselliği ve insanların sırf insan olmalarından kaynaklanan hak ve özgürlükleri kullanabilmelerini açıklanmak istenmiştir.¹⁶⁵ 1982 Anayasası temel haklara yer vermesi bakımından önem taşırken 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükleri daha geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Anayasada hak ve hürriyetler tanımlanırken bireylerin topluma, ailesine ve diğer insanlara karşıda birtakım yükümlülüklerinin olduğu da belirtilmiştir. (m. 12) Anayasanın yürürlüğe konulduğu ilk dönemlerde temel hak ve özgürlüklere geniş yer verip tanımlanmasının yanı sıra birtakım sınırlamalara tabi tutulduğunda görülmektedir bu sınırlamaların ve engellerin aşılmasında Türkiye ile Avrupa Konseyi ve AB arasında gelişen ilişkiler etkili olmuştur. Bu doğrultuda 2001 yılında anayasada köklü değişimler yapılarak daha özgürlükçü bir yapının benimsenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yapılan değişikliklerden biri eşler arasındaki eşitliği düzenleyen 41. madde kapsamında yapılan değişikliktir. Maddenin 1. Fıkrası:¹⁶⁶ “Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasındaki eşitliğe dayanır” şeklinde değiştirilmiştir. Anayasanın çalışma yaşamını düzenleyen kısmında yer alan 50 maddeye göre: “Kimse yaşına cinsiyetine ve gücüne dayanmayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” Bu madde ile çalışma hayatında erkekler ile aynı işleri yapıp farklı müdahalede bulunulan kadınlara karşı eşit davranış gösterilmesi istenirken pozitif ayrımcılık kapsamında yer alan çocuklar ile bedensel ve zihinsel engelli bireylerin çalışma hayatı içerisinde korunmasının gerekliliği vurgulanmıştır. 1982 Anayasası’nın kanun önünde eşitlik başlıklı altında yer alan 10.

¹⁶⁴1961 anayasası tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> (Erişim 10.05.2022)

¹⁶⁵Ali Kuyaksil, Türk Anayasalarında Kadın Hakları Ve Gelişimi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11) (2009): 328-352.

¹⁶⁶ 1982 anayasası tam metni ve ilgili 10. 41. Ve 50. maddeler için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi 10.05.2022).

maddesine cinsiyetler arasındaki eşitliğin vurgulanması adına “Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür.” fıkrası eklenmiştir. 2010 yılında yapılan diğer bir anayasa değişikliği ise de bu fıkra eklemeye yapılarak “*Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz*” ifadesi eklenmiştir. Eşitlik ilkesinin anayasalarda yer alan ifadesi ile kanun önünde eşitlik toplumsal yaşantıda belli değerlerin ve değişmesi zor kuralların varlığı nedeniyle uygulanması güç duruma gelmektedir. Kadınların toplum içerisinde bulunan konumu eşitlik ilkesi çerçevesinde eylemli eşitlik ile hayata geçirip uygulanabilmektedir. Bu noktada pozitif ayrımcılık olarak nitelendirdiğimiz devlet eliyle yapılan uygulamalar ve düzenlemeler eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyerek bireylerin arasındaki eşitsizliğin önüne geçirilmesini sağlayan bir araç olarak görülmesi gerekmektedir.

Anayasanın 90. maddesi ve sonuna eklenen haline göre¹⁶⁷

“TBMM’nin Kanun ile uygun bulmasına bağlı olarak yabancı devletler ve milletler arası kuruluşlar ile yapılan anlaşmaların kanun hükmünde olduğu ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin usule göre konulmuş milletler arası anlaşmalar ile kanun hükümlerinin çatışması durumunda milletler arası anlaşmaların esas alınacağı”

açıkça belirtilmiştir. Bu doğrultuda temel hak ve özgürlüklerin uluslararası arenada kabul edilirliliğinin bir göstergesi olarak imzalanan uluslararası anlaşmalardan biri BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) olmuştur. Türkiye’nin imzalayıp onayladığı CEDAW ile kadınlara yönelik ortaya çıkan her türlü ayrımcılığın kaldırılması ve bu yönde sözleşmenin denetim mekanizması vasıtasıyla tarafından kontrolü taraf ülkelerin dönemsel raporlarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu noktada Türkiye’de imzalan ikinci anlaşma İstanbul Anlaşması olmuştur. 2011 yılında imzalanıp onaylanan 2014 yılında da yürürlüğe konulan anlaşma kadına karşı yapılan şiddet ve toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin önlenmesi adına düzenlenmiştir. Türkiye taraf olduğu bu sözleşmeyi 20

¹⁶⁷ 1982 anayasası 90. Madde Tam metin için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/> (Erişim Tarihi 10.05.2022).

Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile feshetmiştir. Uluslararası alanda yapılan sözleşmelerin çoğunda Avrupa Birliği'ne uyum sağlama amacı taşımaktadır.¹⁶⁸

3.4.2. Yasalar Çerçevesinde Yapılan Düzenlemeler

Türk hukuk sisteminde pozitif ayrımcılık kapsamında yapılan kadın haklarına ilişkin yasal düzenlemelerin oluşumunu dönemsel sıralama içerisinde anlatmak mümkündür. Bu haliyle yapılan sınıflandırma Cumhuriyet Dönemi devrimleri, BM ve dünyada meydana gelen gelişmelerin yansıması ve AB'ye uyum süreci içerisinde yapılan düzenlemeler şeklindedir.

3.4.2.1. Cumhuriyet Dönemi Devrim'lerinde Kadın Hakları (1924-1934)

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonraki on yılı kapsayan dönemde kadınların toplumsal siyasal ekonomik aile içerisindeki konumunu erkekler ile eşit haklara sahip olmasını sağlayan inkılaplar ve düzenlemeler hayata geçirilmiştir. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası alanda yapılan düzenlemeler hayata geçirilmeden önce dünyada birçok batılı ülkeden önce Atatürk döneminde birçok devrim yapılmıştır. Bu dönemde 1924 yılında eğitim alanında reform gerçekleştirilerek eğitim kurumlarının birleşmesini sağlayan Tevhidi Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile birlikte kızlara erkekler gibi eğitim hakkından eşit yararlanma hakkı verilmiştir. 1926 yılında Mecelle yürürlükten kaldırılarak Medeni Kanun kabul edilmiştir. Kadınlar aile hukuku ve birçok sosyal hak bakımından erkekler ile eşit hale gelmiştir. Aile hukukuna ilişkin olarak boşanmalarda erkeğin tek taraflı beyan ettiği boş ol kelimesi ile boşanma kaldırılmıştır. Erkeğin çok eşliliği sona erdirilerek resmi nikahta tek eşlilik ve kadına boşanma aşamasında erkekler ile eşit dava açma ve velayet hakkı verilmiştir. Mirasta pay verilirken erkeğe iki kadına bir pay şekilde yapılan bölüşüm kaldırılarak kadın ve erkeklere mirastan eşit pay alma hakkı verilmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar kadınların siyasi anlamlarda hak talep etmedikleri görülmektedir kadınların eğitim ve kültür seviyelerinde meydana gelen artış kadının toplum içerisindeki konumu değişerek çalışma hayatında siyasal alanda hak talep etmeye başlamaları ile paralellik göstermektedir. Kadınların siyasi alan da var

¹⁶⁸ BM kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (CEDAW) tam metni için bkz. <https://kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/istanbul-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi 10.05.2022).

olma isteklerinin ilk örnekleri 1923 yılında kurulan ilk kadın partisi olarak da bilinen Kadın Halk Fırkası'dır. Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulan bu fıkra kadınlara oy hakkının tanımlanmaması nedeniyle dernek düzeyinde faaliyet göstermek durumunda kalmıştır. Kadınlara verilen ilk siyasi hak bu anlamda 1930 yılında verilen belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının verilmesi olmuştur. 1933 yılında Köy Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile kadınlar köy muhtarlığı ve ihtiyar heyeti seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı elde etmiştir. 1934 yılında ise kadınlara genel seçimlerde oy kullanabilmesi ve milletvekili seçilebilme hakkı verilmiştir. Bu kapsamda erkekler için seçme yaşı 22 seçilme yaşı 30 olarak belirlenmiştir. Böylelikle siyasal alanda kadın ile erkeğin arasındaki eşitsiz durum ortadan kalkarak demokrasinin ve eşitliğin toplumun kesimleri arasında adil bir şekilde uygulanabilmesi hedeflenmiştir.¹⁶⁹

3.4.2.2. BM ve Dünyadaki Gelişmelerin Yansımalarının Kadın Haklarına Etkisi (1975-1998)

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından kurulan Birleşmiş Milletler dünya genelinde barışın adaletinin sosyal eşitliğin sağlanmasına yönelik faaliyetler gösteren bir uluslararası kuruluş olarak günümüzde de çeşitli alanlarda faaliyetlerini göstermeye devam etmektedir. Kurucu ülkeleri arasında yer alan Türkiye'de Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen anlaşmaların çoğuna taraf olarak toplum içerisindeki eşitsizliğin kaldırılması barışın sağlanmasına çalışmıştır. Bu kapsamda imzalan kadın haklarına ilişkin en bilinen antlaşma Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesidir. Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmış 1986 yılında yürürlüğe giren bu antlaşma kadının insan hakları ve toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmesi konusunda önemli yere sahiptir.¹⁷⁰ 1995 yılında toplanılan 4. Dünya Kadın Konferansı sonrasında hazırlanan Pekin Sonuç Bildirgesi Türkiye tarafından çekincesiz olarak imzalanmıştır.

Uluslararası sözleşmelerde ve katılım sağlanan konferanslarda kadınların konumunu iyileştirecek kadınların sosyal hayattaki yerini arttıracak pozitif ayrımcılık uygulamaları kapsamında Türk yasalarında da uluslararası anlaşmaları imzalanmasından kaynaklanan uyumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla yasalarda

¹⁶⁹ Mustafa kemal Atatürk döneminde kadın haklarına ilişkin yapılan inkılaplar <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-kadin-haklari/> (Erişim Tarihi 10.05.2022)

¹⁷⁰ Birleşmiş Milletler Türkiye Resmi Sayfası <https://turkey.un.org/tr> (Erişim Tarihi 10.05.2022)

düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim, sağlık, aile çalışma hayatı vb. konularla ilgili bu dönemde yapılan düzenlemeler şu şekilde ifade edilebilmektedir. 1987 yılında kadınlar konusuna değinen ilk kamu kurumu olarak bilenen Devlet Planlama Teşkilatı Kadınlara Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kurulmuştur. Birçok alanda ilklere sahip olan Türkiye'nin en eski üniversitelerinden biri olan İstanbul Üniversitesi'nde 1989 yılında Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ilk defa kurulmuştur. 1993 yılında ilk defa İstanbul Üniversitesi kapsamında kadın araştırmaları anabilim dalı açılarak yüksek lisans düzeyinde kadın araştırmalarına ilişkin eğitim vermeye başlanmıştır. Açıldığı tarihten itibaren şiddete maruz kalan kadınlara danışmanlık hizmeti veren Mor Çatı Derneği Türkiye'nin ilk sığınma evini 1995 yılında açmıştır. 1997 yılında değişikliğe gidilerek 5 yıl olan temel eğitim 8 yıla çıkartılmıştır. Eğitim süresinin uzamasıyla kızların eğitim seviyelerinin ilerlemesine katkıda bulunulmuştur. 1997 yılında Medeni Kanun'da yer alan maddeye ekleme yapılarak evlenecek kadınlara eşlerinin soy isimleri ile beraber kendi soy isimlerini de alabilme hakkı verilmiştir. 1998 yılında ailenin korunmasına ilişkin kanun kabul edilmesiyle birlikte aile içi şiddete maruz kalan kadınların korunması ve bunlara ilişkin güvenlik tedbirlerinin alınması ile nafaka düzenlemesine yer verilmiştir.¹⁷¹

3.4.2.3. AB Uyum Sürecinde Kadın Hakları

Bölgesel anlamda üye devletlerin başta ekonomik çıkarları ile toplumsal sosyal gelişmelerini gözetken ve bütünleşmeyi hedefleyen Avrupa Birliği 1993 yılında Maastricht Anlaşması ile resmi olarak kurulmuştur. Sahip olduğu yapı itibari ile üye devletlerini kalkındırmayı hedefleyen bu ulus üstü yapı ile Türkiye arasında ilişkinin temeli 1963 yılında imzalanıp 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile atılmıştır. 1999 yılında yapılan Helsinki zirvesi ile tam aday statüsüne getirilen Türkiye AB'nin aday ülkeler tarafından uygulaması gereken kriterleri gerçekleştirmesi adına çalışmalara başlamıştır. Özellikle Kopenhag Kriterleri'nde yer alan demokrasi hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile azınlık haklarına saygı kapsamında düzenlemeler yapmıştır.¹⁷²

¹⁷¹ KADEM VAKFI resmî sitesi kadın haklarına ilişkin düzenlemeler <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> (Erişim Tarihi 10.05.2022)

¹⁷² Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı AB-Türkiye İlişkileri Tarihçesi https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html

2000’li yıllarda başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte gerek yasalarda gerek kamu ve özelde kurulan kurum ve kuruluşlarda AB’ye aday olma sürecinin ve gerçekleştirilmesi istenen hedeflerin ulaşılmasının etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadınların haklarına ilişkin yapılan iyileştirici düzenlemeler şu şekilde sıralanabilmektedir.2000 yılında CEDAW Ek İhtiyari Protokolü imzalanarak tarafların sözleşme hükümlerini ihlal etmeleri durumunda kişilere ve gruplara başvuruda bulunma hakkı ile etkin denetim mekanizması düzenlenmiştir. Medeni Kanun’un yıl döneminde yeni bir medeni kanun oluşturmak amacı ile kamuoyu oluşturularak yürüyüşler düzenlenmiştir. TBMM adalet komisyonunca hazırlayan yeni Medeni Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Yeni Medeni Kanun yürürlüğe girmesi aile hukuku kapsamında köklü değişimlerin yaşanmasına sahne olmuştur. Anayasanın 41. Maddesinde yer alan “aile Türk toplumunun temelidir” ifadesine “ve eşler arasındaki eşitliğe dayanır” cümlesi eklenmiştir. Medeni Kanun’da yer alan ailenin reisi kocadır ifadesi değiştirilerek evlilik birliğini eşler beraber yönetir hükmü yer almıştır. Eski kanunda eşlerin velayeti birlikte kullanacakları anlaşmazlık çıkması halinde kocanın üstünlüğü belirtilirken yeni kanunda eşlerin velayeti birlikte kullanacakları hükmü getirilmiştir. Yeni kanunda kadının iş yaşamına katılmasının önündeki engellerden birini kaldırmak amacıyla eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin rızasını almasına gerek olmayacağı hükmü getirilmiştir. Miras konusunda terek malların taksiminde ekonomik durumun bozulacağı endişesiyle mal bölüşümünün erkeklere daha fazla pay verilmesine ilişkin hüküm yeni kanunda yer almamıştır. Yeni kanun ile kadın ve erkek için evlenme yaşı ortak olarak yükseltilerek 17 yaşın doldurulması şeklinde belirlenmiştir.¹⁷³ Yapılan düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere kadınlar ile erkeklerin yasal zemin üzerindeki farklı durumları eşitlenerek hak ayrımı yapılmadan sırf insana özgü haklar olmasının bir sonucu olarak eşit dağılım yapılmaya çalışılmıştır.

Medeni Kanun’un yenilenmesinin ardından 2005 yılında yürürlüğe giren yeni 2357 sayılı Ceza Kanunu ile kadınlara ilişkin ayrımcılık içeren hükümler kaldırılarak yeni kanun maddeleri düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeler ile kadın birey olarak kabul edilmiş kadına karşı yapılan cinsel suçlar kadına karşı uygulanan her türlü şiddet topluma karşı işlenen suçlar bölümünde değil kişiye karşı suçlar bölümünde yer

¹⁷³KADEM VAKFI resmî sitesi kadın haklarına ilişkin düzenlemeler <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>

verilerek cezai yaptırımın önü açılmıştır. Bununla birlikte kanun koyucu kadını toplumun içerisinde var olan genel ahlakın bir parçası olmaktan çıkartıp toplumdan bağımsız özgür bir birey olarak ele almıştır. Eski kanunda töre cinayetlerine cezalarda indirim veren hüküm kaldırılarak töre saiki ile öldürme kasten adam öldürme nitelikli suç kapsamında yer alırken cezasının ise ağırlaştırılmış müebbet olarak verilmesi hüküm olarak eklenmiştir. Önceki kanun da yer almayan evlilik içinde tecavüz iş yerinde cinsel suçlar ilk defa yeni kanunda yer almıştır.¹⁷⁴

Kadın cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirler adlı 2016/17 sayılı başbakanlık genelgesinin yayımlanması kadın karşı şiddet ve cinayetlerin önüne geçilmesinin duyurulması açısından önem taşımaktadır. Sorunun boyutlarını gözler önüne seren 2008 yılında yapılan Türkiye’de kadın yönelik aile içi şiddet araştırması da durumun ciddiyetini göstermiştir. 2013 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile ortak milli savunma bakanlığının imzaladığı protokol ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetle mücadele eğitimi kamusal alanda başlatılmıştır. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 2012 yılında yasalaşmış ve aynı ay yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun şiddete maruz kalan kadınların hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli önlemleri alınmasını belirtirken kadına karşı şiddetin önlenmesine ilişkin önemli bir konumda yer alması açısından önem taşımaktadır. Kanun ile aile içi şiddetin önlenmesi ve aile birliğinin korunması amaçlanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı konuyla ilgili eğitici önleyici hizmetlerini arttırmış yeni birimler oluşturmuştur.¹⁷⁵ 2016 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumu kaldırılarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur. Kurum insan haklı bağlamında da ayrımcılık olarak nitelendirilen din, dil, ırk, mezhep cinsiyet, etnik köken gibi özelliklere bağlı ortaya çıkan her türlü ayrımcılık durumlarının önüne geçerek çalışmalar yaparak hakların ihlal edilmeleri durumunda başvuruların tek elden inceleyerek karara bağlamaktadır.¹⁷⁶ Kadınlara yönelik cinsiyete ayrımcılığı ile şiddetin önlenmesi konularında diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği

¹⁷⁴ Hüseyin Günay, “6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Yargısal Uygulamalar”, *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kolluğun Rolü ve Önemi Konferansı*, Jandarma Okullar Komutanlığı, (Ankara: 2012): 70-83.

¹⁷⁵ Necla Öztürk, "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/1 (2017):1-32.

¹⁷⁶ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, T.C. Resmî Gazete No.: 29690, 20.04.2016, mad.1-28.

içerisinde olması ve bunu gerçekleştirirken uluslararası sözleşmelerin düzenleme ve uygulamalarını takip edecek olması büyük önem taşımaktadır. Değiştirilen kanunlar ve dönüşüme uğrayan kurumların başarılı olmasının koşulu, öngörülen gerekçe ve amaçların adil ve hakkaniyete uygun şekilde uygulanmasının sağlanmasıdır.

3.5.Türkiye'nin Taraf Olduğu Sözleşmelerde Kadınların Siyasal Hakları

İnsan haklarının evrensel boyutuna bakıldığında insan hakları evrensel beyannamesinde herkesin ırk, dil, din, cinsiyet, renk toplumsal köken gibi ayrımlara tabii tutulmaksızın eşit hak ve hürriyetlere sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Bildirgeye ile belirtilen bu eşitlik ile dünya coğrafyası üzerindeki bütün kadınların erkekler ile sırf insan olmalarından dolayı eşit haklara sahip olduğu ortaya konmuştur. Aynı bildirgenin 21. maddesinde ise bütün insanların doğrudan ve dolaylı bir şekilde seçilmiş temsilcileri vasıtası ile yaşadığı ülkenin yönetimine katılma ve hizmetlerden eşit bir biçimde yararlanma hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁷

İnsan hakları evrensel beyannamesinin yayınlanmasının ardından kadın ve erkeğin eşitliğine ilişkin olarak BM Genel Kurulu tarafından oluşturulan Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme 1952 yılında kabul edilmiş 1954 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 1954 yılında kabul etmiş 1959 tarihinde ise onaylamıştır. Bu sözleşme ile kadınlar erkeler ile eşit koşullarda seçme ve seçilme olanağına karşı uluslararası alanda bir koruma sağlamış ayrımcılık gözetmeksizin tüm kamusal görev alanlarında çalışmaları güvence altına alınmıştır.¹⁷⁸

Sonraki dönemlerde 1975 ile 1995 yılları arasında BM önderliğinde düzenlenen dünya kadın konferansları neticesinde üye devletlerin hükümleri ile sivil toplum kuruluşlarının da katılım sağlaması ile kadınların siyasi sosyal ekonomik ve toplumsal sorunları başta olmak üzere kamusal ve özel alanı kapsayan çevrelerine uygulanabilecek çözüm yolları aranmıştır.1975-1985 yılları arasındaki zaman uluslararası Kadın On Yılı ilan edilerek ortaya konacak çalışmalar ile kadın haklarının ve toplumsal alandaki konumunun iyileştirilmesi teşvik edilmiştir.

Bu kapsamda 1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) imzalanmış 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye

¹⁷⁷ <https://www.tihek.gov.tr/en/pages/Links> (Erişim Tarihi 20.04.2023).

¹⁷⁸ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (Erişim Tarihi 20.04.2023).

taraf olan ülke sayısı 187'dir. BM bünyesinde yer alan CEDAW içeriği itibari ile kapsamlı uluslararası kadın haklarını içeren bir belgedir. CEDAW kendisine taraf olan devletler nezdinde bağlayıcılığı olan bir sözleşme olmakla birlikte Türkiye de dahil olmak üzere sözleşme tarafı olan bütün ülkeler de hukuk sistemine kadın erkek arasındaki eşitliği ekleme aralığındaki bütün ayrımcılığı ortaya koyan maddeleri ortadan kaldırma kadınlara karşı yapılan ve yapılacak olan tüm ayrımcı muamelelere karşı hukuksal dayanak oluşturan eylemlere karşı yasalarda ve mahkemelerde kadını koruma gibi hususları güvence altına almakla yükümlüdür.¹⁷⁹

CEDAW, ayrıca kadın erkek eşitliğine dayanmayan kadın haklarının kabul edilemeyeceğini dile getirmesinin yanı sıra yasal alanda biçimsel bir eşitlik anlayışından ziyade uygulamasının da gerçekleştiren bir yapı öngörmektedir. Türkiye'de bu kapsamda sözleşmeye taraf olup Medeni Kanun başta olmak üzere Ceza Kanunu, İş Kanunları'nda düzenlemeye gitmiş kanun toplumsal siyasal yaşamda erkek ile eşitliğine yönelik çalışmalar yapmıştır. Sözleşmenin yedinci maddesinde de belirtildiği üzere kadınların siyasal yaşama katılımını engelleyecek her türlü olumsuzluğu kaldırmak, oy kullanma ve hükümet politikasının uygulamasında katılma ve bulunma gibi görevlerin devletlere bir yükümlülük olarak verilmesi Türkiye'de ülke siyasetinde ve yerel siyasete katılımda kadınların erkekler ile eşit zemin üzerinde katılım sağlamasına olanak sağlamış olsa da kadınların günümüzde katılımı erkeklerin çokça gerisinde kalmıştır.

3.6. Uluslararası Sözleşmelerle Birlikte Türkiye'de Yapılan Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından bakıldığında kadınların siyasal yaşama katılımı Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk döneminde 1930 yılında belediye seçimlerine katılması ile başlamıştır. 1933 yılında muhtar seçimleri 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle devam eden süreçte kadınların yaşadığı toplumda siyasal yaşama katılım sağlayarak toplum içerisinde erkeler ile eşitliği devlet politikası olarak uygulanmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya barışı başta olmak üzere bireyleri toplumsal ve siyasal yaşantılarını özgürlükleri çerçevesinde yaşamlarını sağlayan bireyler arasında özellikle de ayrımcılığa maruz bırakılan kadınların erkekler ile aynı haklara sahip oluğunu savunan uluslararası kuruluşlar tarafından birçok sözleşme yapılmış konferanslar

¹⁷⁹<https://www.unicef.org/turkiye/> (Erişim Tarihi 28.04.2023)

düzlenmiştir. Dünya genelinde birçok ülkenin taraf olduğu bu sözleşmelere Türkiye’de taraf olmuş bunun neticesinde kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı çeşitli kurum ve kuruluşlar ile önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kadınların sosyal yaşantılarında önemli bir yeri olan siyasal yaşama aktif katılım konusunda da çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

CEDAW taraf devletlerden belirli aralıklar ile raporlar istemektedir. Bu kapsamda Türkiye üye olduğu dönemden itibaren belli periyotlar içerisinde raporlar göndermektedir. Türkiye’nin bu alanda gönderdiği son rapor, 8. Dönem raporu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pozitif ayrımcılık temelinde yapılan düzenlemeler ile oluşturulan kurum ve kuruluşlar ise Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, TBMM- Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Kadın Örgütleri ve STK’lar ve Yerel Gündem 21 Kent Konseyleri ve Kadın Meclisleridir. Çalışmanın birinci bölümde yer alan pozitif ayrımcılık anlayışının Türkiye’de uygulanabilirliği bu alt başlıklarda açıklanan kurumlar ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır

3.6.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Türkiye’ye İlişkin Karar ve Raporları

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne bağlı kurulan BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW) kadınların toplum içerisinde maruz kaldığı ayrımcılıkların ortadan kaldırılıp her alanda yaşamlarını eşit biçimde idame ettirmek amacı ile sözleşmeye taraf olan ülkelerden periyodik olarak raporlar sunulmasını istemektedir. Bunun ile beraber tespit ettiği eksiklik ve olumsuzluklara ilişkin pozitif ayrımcılık temelinde tavsiyelerde bulunmak kaydıyla taraf devletlerde cinsiyet temelli uygulanan ayrımcılıkların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda CEDAW’ın tavsiye kararları ile son olarak yayınlanan sekizinci dönem periyodik raporu ile sonuçlarına yer vererek kadınların siyasal anlamda katılımlarına ilişkin pozitif ayrımcılık temelinde genel kanıya ulaşılmıştır.

3.6.1.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) Tavsiye Kararları

BM tarafından kadınların toplum içerisinde maruz kaldığı ayrımcılıkların önlenmesi adına kabul edilen CEDAW Sözleşmesi’nin üye devletler tarafından

uygulanabilirliğini denetlemek amacı ile 1999 yılında BM Genel kurulu tarafından kabul edilip 2000 yılında yetki verilen Kadınlara Karşı ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi kurulmuştur. Komite devletlerin kadınlara yönelik yapılan ayrımcılığın önüne geçmek amacı ile üye devletlere belli yıllar aralığı ile tavsiye kararları yayımlamaktadır.¹⁸⁰

Bu tavsiye kararlarından 1988 yılında 7. Oturumundaki 5 Sayılı tavsiye kararında Komite devletlerin sunmuş oldukları raporlar neticesinde devletlerin ayrımcılık içeren yasalarında düzenlemeler yaptığını belirtmiş fakat uygulama açısından kadın ve erkeğin eşitliğini sağlamak amacı ile Sözleşmenin 4 (1). Maddesine de atıfta bulunarak sözleşmeye taraf olan devletlerin kadınların eğitim, sağlık, iş gücü, siyaset ekonomi gibi çalışma alanlarında etkileşimlerini sağlamak amacı ile tercihli muamele kota gibi geçici özel tedbirleri gereken hallerde daha çok kullanmasını tavsiye etmektedir. Aynı oturumun 8 Sayılı Tavsiye kararı doğrudan kadınların siyasi yaşama katılımı ile ilişkilidir. Kadınların devletlerindeki hükümetlerini uluslararası alanda temsil etme ve faaliyetlerine erkekler ile eşit oranda katılmasının sağlanması amacı ile Sözleşmenin 8. Maddesinin taraf devletlere alınacak önlemlerin doğrudan alınması tavsiye edilmektedir. Komitenin 1997 tarihli 16. oturumundaki 23 sayılı Tavsiye kararındaki madde 7’de kadınların politika ve kamu hayatı ile ilgilidir. Bu madde uyarınca devletler kamu ve politik yaşamda erkekler ile kadınların eşit haklara sahip olmasını sağlamak ile yükümlüdür. Kadınlar ülkelerinde yapılan bütün seçimlerde oy kullanmak ve devletin seçilen organlarına seçilebilme hakkına sahip olmalıdır. Taraf devletler kadınların toplumsal alanda dışlanmışlıklarının önüne geçmelidir. Ayrıca kararda Kadınların siyasette etkin rol üstlenmesi ve mali anlamda desteklenmesi konusunda tavsiye de bulunulmuştur.¹⁸¹

3.6.1.2. Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulunun BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi’ne Sunduğu Sekizinci Periyodik Dönem Gölge Raporu

CEDAW Sözleşmesinin taraf devletleri denetleme mekanizması olan kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması komitesine taraf devletler taraf oldukları

¹⁸⁰ <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/63367/871353> (Erişim Tarihi 21.05.2022).

¹⁸¹ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Genel Tavsiye Kararları <http://www.ceidizleme.org/ekutuphane/133> (Erişim Tarihi 21.05.2022).

iki yıl içerisinde daha sonraki dönemlerde her beş yılda bir rapor sunmakla yükümlüdür. Bu raporların iletilmesi ile komite taraf devletlerin uygulama konusundaki eksiklerine ilişkin genel tavsiyede bulunmaktadır.¹⁸² Kadınların sorunlarının çözümüne ilişkin olarak kadın örgütleri de gölge rapor veya alternatif rapor adı altında komiteye raporlar sunmaktadır. Hazırlanan raporlar ile Komite kadın haklarının gelişip gelişmediğini sivil bakış açısı ile de ölçmekte ve daha şeffaf yorum yapabilmektedir. Bu uygulama taraf devletlerde bulunan sivil toplum örgütleri tarafından 1997 yılından sonra yaygın hale gelmiştir. Türkiye’de bulunan sivil toplum örgütleri 1997 yılından başlamak üzere 2005,2010,2016, 2021 yıllarında komiteye gölge rapor sunmuştur.

Komiteye gönderilen son rapor 2021 yılı 8. Periyodik Dönem Gölge Raporudur. Bu raporun ana başlıklarını yasal düzenlemeler, siyasal mekanizmalara katılım, istihdam kadına karşı şiddet engelli kadınlar vb. konular oluşturmaktadır. Rapora göre komitenin tavsiyelerine 2016 yılından beri uyulmamakta ve bir ilerleme kaydedilememektedir.2016 yılında ilan edilen ola sonrasında değişime giren hükümet düzeni ile birlikte kadın haklarını savunan sivil toplum örgütleri faaliyetlerini yerine getirememekte kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Hukuk sisteminde yapılan değişiklikler kadın haklarının alanını daraltmış örgütsel faaliyetler geri planda bırakılmıştır. İstanbul Sözleşmesi’nin iptali kadın haklarının korunması açısından bir açıklık ortaya çıkartmış, CEDAW sözleşmesinin iptal edilmesi dahi gündeme gelmiştir. Rapora göre siyasette eşit temsil bulunmamaktadır. Hükümet politikalarında kadın anne aile içinde bir birey olarak sınırlandırmakta haklarını kullanmasının alanı daraltılmaktadır. Komitenin nihai kararlarında altını çizdiği anayasal düzenin korunması askıda kalmıştır. Raporun sunulduğu yıllarda uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmalarda kadınların siyasal yaşama katılım oranı 2020 sosyal gelişme endeksine göre 163 ülke içinde 92. sırada yer almaktadır. Aynı endeksin imkanlar ve haklar başlığı altında bulunan siyasi alanda kadın erkek eşitliğinde ise 162. sırada yer almaktadır. Toplum içerisinde ayrımcılığa tabi tutulan kadınlar arasında engelli kadınların parlamento ve yerel yönetimlerde temsiline ilişkin özel önlemler bulunmamakla birlikte

¹⁸² <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/140-kadnlara-kars-ayrmclgn-onlenmesi-komitesi/>
(Erişim Tarihi 11.08.2023)

temsil oranları ile ilgili bir veri yer almamaktadır.¹⁸³ Kadınların siyasi karar alma mekanizmasının önündeki bir engelde süreç içerisinde ortaya çıkan şiddetin varlığıdır. Siyasette kadınların azlığı ile ilgili sayılan gerekçeler, dışlanmanın bir göstergesi niteliğindedir.

3.6.1.3. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin Türkiye'nin Sekizinci Periyodik Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri

Kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması komitesi taraf ülkelerden periyodik aralıklar ile raporlar istemektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin sunmuş olduğu sekizinci periyodik raporunu 15 Haziran 2022 tarihinde yapılan toplantıların da değerlendirmiştir. Komiteye göre Türkiye 2016 yılından itibaren ilerleme kaydetmiştir. Kadınlara yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumsal alanda eşitliğin sağlanması amacı ile kadınların eşitliği ile hükümler içeren 11.Kalkınma Planının Uygulanması (2019-2023), Kadının Güçlenmesine İlişkin Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018–2023), İnsan Hakları Eylem Planı (2021–2023), gibi politikalar geliştirilmesi olumlu gelişmelerden sayılmıştır. Komite sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kadınların itici bir güç olarak kullanılmasını Türkiye'ye tavsiye etmiştir. Komite kadınların insan haklarına saygı duymaya geliştirmeye taraf devleti davet etmektedir. Türkiye'nin bu dönemde İstanbul sözleşmesinden çekilme kararını yeniden gözden geçirmesini tavsiye etmek ile birlikte kadın ve kız çocuklarının haklarını korumak adına faaliyetleri ortadan kaldırmak aykırılık olarak nitelendirilmiştir. Komisyon anayasanın 90. Maddesine de atıfta bulunarak kırsal kesimde yaşayan kadınların, mülteci kadınların, etnik kökeni farklı kadınların, engelli kadınların çoğu zaman haklarını korumak için başvurabilecekleri mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olmamalarında dolayı endişe duymaktadır.¹⁸⁴

Komisyonun kadınların siyasal yaşama katılımı ve etkinliği ile ilgili gözlemleri ise şu şekildedir: Kadınların karşı karşıya kaldığı ayrımcılıklar başta olmak üzere siyasal katılım konusunda yapısal (Kürt, trans, engelli kadınlar) engellerin devam etmesi, kabinede 1 kadın bakanın bulunması ve 2018 de yapılan seçimlerde 104 kadın

¹⁸³ <https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2022/02/CEDAW-8.-Periyodik-Donem-Golge-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi 11.08.2023).

¹⁸⁴ <https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/committee-elimination-discrimination-against-women-closes-eighty-second-session> (Erişim Tarihi 17.08.2023).

vekilin bulunması komite için endişe verici bulunmuştur. Bunun ile birlikte çalışma yaşamında ve dış ilişkilerde kadın temsili azlığı, siyasette kadınlara karşı var olan nefret söylemleri ve tacizin yaygınlığı, engelli kadınların haklardan maruz bırakılması diğer gözlemler olarak tespit edilmiştir. Komisyon taraf devlete eşit temsili sağlanması için yasal kotalar, cinsiyet eşitliği sistemi gibi özel önlemlerin alınması gerektiğini, siyasal liderlik ve kamuoyunda kadınların eşit haklara sahip olması için finansal destek sağlanmasını ve farkındalık oluşturulmasını, kadınlara karşı oluşan nefret söylemleri için önlem alınmasını, engelli kadınların siyasal yaşama katılım konusundaki ayrımcı hükümlerin ortadan kaldırılmasını tavsiye etmektedir.¹⁸⁵

Türkiye'nin komiteye göndermiş olduğu son rapor sekizinci periyodik rapordur. Bu kapsamda çalışmaya, günümüzde kadın siyasal haklarının pozitif anlamda hangi alanlarda gelişme gösterdiği hangi alanlarda eksikliklerinin olduğu tespit edilmesi açısından sunulan gölge rapor ile birlikte komitenin sonuç gözlemlerine ilişkin rapor eklenmiştir.

3.6.2. Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü

Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadın erkek eşitliğinin kamu politikaları içerisinde etkinliğini artırmak amacı ile 20 Nisan 1990 yılında başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. KSGM kurulduğu dönemden itibaren kadınların erkekler ile siyasal kararlar alma konusuna eşit haklara ve temsile sahip olmasına yönelik politikalar üzerinde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda oluşturulan ulusal eylem planının temel hatlarında mecliste siyasi parti mekanizmalarında ve yerel yönetimlerde kadınların siyasal hayata eşit katılımları sağlayacak kota çalışmalarının hayata geçirilmesi, kadın ile erkek arasında eşitliği sağlayacak eşit çerçeve yasaının çıkartılması, kamu kurumlarında eşitliğinin sürekli uygulanması, meclis kapsamında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik komisyonun oluşturulması yer almaktadır. Bu politika uygulaması bütün resmî kurumlarda yer almasına karşın kendisine uygulama alanı bulamamıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁵ <https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/committee-elimination-discrimination-against-women-closes-eighty-second-session> (Erişim Tarihi 17.08.2023).

¹⁸⁶ Değerlendirme, Tartışma ve Cevap Yazıları, Toplum ve Demokrasi, 2 (4), (Eylül-Aralık, 2008), 173-184.

Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü'nün tamamlanmış ve devam etmekte olan birçok projesi bulunmaktadır. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale İnsani Yardım Programı, 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Etki Analizi Çalışması, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İçin Kadın Konuk Evleri Projesi/Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi ve Kadına Karşı Şiddetle Mücadelede Ulusal Politikaların Etkinliğinin Arttırılması Projesi kurumun kadınların maruz kaldıkları şiddetin toplum içerisinde önlenmesi adına yürütmüş oldukları tamamlanmış projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Arttırılması Projesi, Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi, İşte Eşitlik Platformu gibi projeler ile kadınların iş yaşantısında maruz kaldıkları ayrımcılık uygulamalarına karşı farkındalık oluşturan kurumun kadınların toplum içerisinde özellikle geri planda tutulduğu ve pozitif ayrımcılığın özellikle öneminin vurgulanması gereken siyasal yaşama katılım konusunda doğrudan çalışması bulunmamaktadır. Bunun ile birlikte kurumun 2018-2023 yıllarını kapsayan Kadının Güçlenmesi Eylem Planı'nda kadınların yaşadıkları toplum içerisinde uğradıkları ayrımcılıkların genelinde alt başlık olarak değinilmiştir.¹⁸⁷

2018-2023 yılları arasını kapsayan Kadının Güçlenmesi Eylem Planı'na göre kadınların karar alma mekanizmalarına aktif ve eşit bir şekilde katılımları ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesinde ve demokrasinin gerçekleşmesinde önemlidir.1982 anayasası ile siyasi partiler kanununa bakıldığında kadınların erkekler ile eşit haklara sahip oldukları görülmektedir. Fakat uygulanabilirliği açısından bakıldığında kadınların yasama ve yürütme organları içerisindeki temsili düşüktür. Mevcut durumda değerlendirildiğinde temsil oranları Avrupa ve dünya ortalamasının altında bir seyir izlemektedir. Aynı zamanda siyasi partilerin içerisindeki temsil oranlarına bakıldığında da oran düşüktür. Parti iç tüzüklerinde ve yönetim organlarına bakıldığında cinsiyet kotasını uygulayan siyasi partilerin oranı uygulamayan partilerin altındadır. Kadın kollarının faaliyetleri katılım konusunda önem arz etmektedir. Fakat siyasi partiler içerisinde yan kuruluş olarak konumlandırılması etkinliklerini azaltmaktadır. Yürürlükte olan 2018-2023 yılları arasını kapsayan Kadının Güçlenmesi

¹⁸⁷ https://www.csgb.gov.tr/KSGM/PDF/ksgb_tamamlanan_projeler_ekim_2018.pdf (Erişim Tarihi 19.08.2023).

Eylem Planı'nın hedefleri arasında kadının temsiline ve etkinliğinin artırılması, kadınların karar alma mekanizmalarına katılımları konusunda gerekli önemin gösterilmesi adına toplumsal desteğin gerçekleştirilmesi, kadın gruplarının karar almadaki rolüne ilişkin politikaların geliştirilmesi yer almaktadır.¹⁸⁸

3.6.3. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) 2012 yılında kurulmuş olan Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun yerine 2016 yılında 29690 sayılı kanun ile oluşturulmuştur. Adalet bakanlığı ile ilişkili olan bu kurum insan hakları çerçevesinde eşitliğin sağlanması toplum içerisinde ortaya çıkan ayrımcılığın kaldırılmasına ilişkin çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Ayrımcılığa maruz bırakılan dezavantajlı grupların toplum içerisinde konumlarının dengelemesi, yapılan eşitsizliklerin önlenmesi amacı ile faaliyetler düzenlemektedir. Özellikle cinsiyet temelli ayrımcılık ile ilişkili kadınların sosyal yaşantılarında ve aile içerisinde uğradığı şiddet, kamu hizmetlerine girme çalışma siyasal yaşama katılım gibi konularda ayrımcılığa maruz bırakılmasına uluslararası sözleşmelerde değinilmiş bu konu hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Kurumun temel çalışma alanını kadınların maruz kaldığı şiddetin önlenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında 'Şiddetin Önlenmesi' başlıklı bir akademik dergi yayınlanarak kadınların aile içerisinde toplumsal yaşantıda çalışma hayatında medyada maruz kaldığı şiddet varlığına ilişkin tespitler yer almıştır. Kurum toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilen gruplara ilişkin ayrıca ziyaretlerde bulunmaktadır.¹⁸⁹ Bu kapsamda huzurevleri, çocuk bakım evleri, cezaevleri gibi alanlarda ziyaretlerde bulunarak bireylerin maruz kaldığı tutum davranış ve yaşamlarındaki eksiklikleri tespit ederek çalışmalar yapmaktadır.

Kadınların maruz kaldığı şiddet olgusu kurumun temel çalışma alanı olmakla birlikte 2023/472 Sayılı Kurul Kararı seçim süreçlerinde ayrımcılık, nefret söylemi, taciz ve ötekileştirmenin önlenmesi için siyasi partiler ve medya organlarına yönelik çerçeve tavsiyelerin oluşturulması talebine ilişkin karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu derneğin 2023 yılında yapılmış olan cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinden önce ırkçılığın ayrımcılığın ve nefret söylemlerinin arttığını bu nedenle seçim

¹⁸⁸ <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planlari-2018-2023> (Erişim Tarihi:05.06.2023).

¹⁸⁹ <https://www.tihek.gov.tr/> (Erişim Tarihi 17.08.2023).

dönemlerinde siyasi partilerin medyaların ve adayların uyması gereken bir politika oluşturulması gerektiği ve böylece nefret söylemlerinin ve ayrımcılığın ortadan kalkacağına ilişkin talepleri bulunmaktadır.¹⁹⁰ 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun “Amaç ve kapsam” başlıklı 1’inci maddesi şu şekildedir:

“Bu Kanunun amacı; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesidir.”¹⁹¹

Kanunun ilgili maddesi gereğince yapılan başvuru sonucunda derneğin tüzel kişiliğinin bir ayrımcılığa tabi tutulmadığı ve bir ehliyeteye sahip olmadığı gerekçesi ile yapılan başvuru oy birliği ile kabul edilemez olarak sonuçlandırılmıştır.

Kuruma yapılan kadın haklarına ilişkin birçok konudaki başvuru çeşitli gerekçeler ile kabul edilemez olarak sonuçlandırılmıştır. Toplum içerisinde dezavantajlı gruptaki insanların yaşadıkları eşitsizliğin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için başvuru da bulunduğu kurum genel itibari ile her olaya aynı gerekçeleri sunmaktadır. Çalışma kapsamında kadınların siyasal kazanımlarını sağlamak ve nefret söylemlerinin olmaması amacı ile örnek teşkil eden kararda da kurumun cevabı aynı olmuştur. Derneğin yaptığı başvuruda doğrudan etkilenen derneğin tüzel kişiliği olmasa da toplumda yaşayan dezavantajlı grupların ortak sorunudur. Pozitif ayrımcılık üzerine kadınların siyasal yaşama katılımına ilişkin birçok çalışma yapılmasına karşın uygulamada seçim dönemlerinde ortaya çıkan eşitsizlik kurumlar tarafından sonuçsuz bırakılmaktadır.

3.6.4. TBMM- Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Devletler gelinde meclis yapılanmalarına bakıldığında toplumsal cinsiyet mekanizmaları olarak üç model kullanılmaktadır. Bu mekanizmalardan ilki uzmanlık alanı toplumsal cinsiyet ve kadın hakları olan daimi parlamento komisyonları ikicisi

¹⁹⁰ <https://www.tihk.gov.tr/kategori/pages/kararlar> (Erişim Tarihi 17.08.2023).

¹⁹¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf> (Erişim Tarihi 17.08.2023).

Çalışma grupları, üçüncüsü ise komisyonların ve çalışma gruplarına tek bir yetki vermeyip tüm komisyonların çalışma alanına bırakılmasıdır.¹⁹² 1982 Anayasası'nda yer aldığı üzere din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin herkesin eşit olduğu cinsiyet temelli olarak kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ve bu eşitliğin korunması adına alınacak her türlü tedbir ve uygulamaların anayasaya aykırılık teşkil etmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bu kapsamda parlamento toplumsal cinsiyet mekanizmaları içerisinde komisyon kurma yoluna girmiş Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK), Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile kadınların erkeklerle arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması kadınların erkeklerin eşit hakları sağlaması amacı kapsamında 2009 yılında kurulmuştur.¹⁹³ 5840 sayılı Kanun ile kurulmuş olan komisyonun geniş yetkileri bulunmaktadır. Komisyon yapılan yasa ve teklifleri görüşmek ile birlikte toplumda ortaya çıkan ayrımcılık eşitsiz muamele ile ilgili ilgililerin iddialarına karşı bireysel başvuru kabul edebilmektedir.

Komisyonun toplumsal alanda eşitliğin sağlanması kadınlara yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması için kurumsal boşluğu doldurması hedeflenmiştir. Komisyon her yasama yılı sonrasında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin raporunu TBMM'ye sunmaktadır. Komisyonun aynı zamanda alt komisyon kurma, konu ile ilgili uzman getirip görüş alma, bilgi isteme, başvurulara cevap verme gibi yetkileri de bulunmaktadır. Komisyonun izleme ve denetleme alanındaki yetkileri oldukça geniştir. Fakat komisyon kendisine verilen görevlerde çok fazla yetkinliği olmasına karşın sınırlandırma ile karşılaşmaktadır. Torba yasa uygulaması komisyonun yetki alanını daraltmaktadır.¹⁹⁴

Komisyon kurulduğu tarihten itibaren değerlendirme raporları yerine o yasmam yılının tümünü kapsayan faaliyet raporları yayınlamaktadır. Yayımlanan raporlarda kadın erkek arasındaki eşitliğe ilişkin yer almazken o yasama yılına ait faaliyetlere yer verilmektedir. Bu kapsamda yapılan karar toplantı ve raporlara ilişkin bilgilere yer almaktadır. "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Uygulamaların İncelenmesi

¹⁹² Katherina Gonzalez ve Kevin Sample, *One Size Does Not Fit All: Lessons Learned from Legislative Gender Commissions and Caucuses*. (Peru: International IDEA ve NDI,2010).

¹⁹³ <https://www.tbmm.gov.tr/ihhtisas-komisyonlari/Icerik/ihhtisas-komisyonlari-kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu-hakkinda/kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu> (Erişim Tarihi 12.6.2023)

¹⁹⁴ Alper Doğan, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/2(2013), 75-95.

Hakkında Komisyon Raporu (2010)”, “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Komisyon Raporu (2012)”, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu (2014)” gibi toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin diğer konularda raporu olan kurumun kadınların toplumsal alanda eşitliğini sağlamaya yönelik raporlar yayımlayan kurumun siyasal yaşama katılımı arttırmaya yönelik iki önemli raporu bulunmaktadır. Bunlar Siyasette Kadın Çalıştay ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Parlamento İhtiyaç Analizi Çalıştay ve Öz Değerlendirme uygulamasıdır.¹⁹⁵ Bu raporlardaki bazı hedefler ise şunlardır: Türkiye’de yerel yönetim anlayışında toplumsal alandaki cinsiyetlerin kurumsallaşmasının sağlanması, meclis faaliyetlerine toplumsal cinsiyet temelli uygulamalarının eklenmesi, pozitif ayrımcılık kapsamında seçim kanunda toplumsal cinsiyet boyutunun dahil edilmesi, siyasi partilerin seçim dönemlerinde daha fazla kadın aday göstermesinin sağlanmasıdır.¹⁹⁶

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon’unun kadınların siyasal yaşama katılım etkinliğinin iyileştirilmesine ilişkin pozitif ayrımcılık temelli iki çalışmasının kapsamı ilgili alt başlıklardaki gibidir.

3.6.4.1. KEFEK Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Parlamento İhtiyaç Analizi Çalıştay ve Öz Değerlendirme Uygulaması

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Parlamento İhtiyaç Analizi Çalıştay ve Öz Değerlendirme Uygulaması Cinsiyet Eşitliği ’ne Yönelik Elverişli Ortamın Teşvik Edilmesi Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında, Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, UN Women ve IPU tarafından ortaklığında geliştirilmiştir. Rapor parlamentolar içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği nasıl sağlanır? parlamentolarda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı mıdır? parlamentolardaki cinsiyet eşitliğini değerlendirmenin ölçütleri nelerdir? gibi sorulara cevap aramıştır. Rapor aynı zamanda yer alan parlamentoları ve parlamentoları belirtilen hedeflere ve amaçlara ulaşma konusunda tartışmaya davet etmektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Cemil Dinmezpınar, “TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu”, *Yasama Dergisi*, 28 (2014), 5-29

¹⁹⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/ihisas-komisyonlari/Icerik/ihisas-komisyonlari-kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu-hakkinda/kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu> (Erişim Tarihi 12.6.2023).

¹⁹⁷ http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/365_1.pdf (Erişim Tarihi 11.08.2023).

Değerlendirme kapsamında Türkiye’de son yıllarda kadınların parlamento içerisindeki katılım oranının da bir artış olsa da beklenen seviyenin altındadır. Bu durumun sebepleri arasında siyasi partilerin tutumları sayılmaktadır. Siyasi partiler yeterince kadın aday seçimlerde listelere eklenmemekte, kırsal kesimlerde kadınlara saflarında yer vermemektedir. Bu nedenle raporda kadınların siyasette etkin rol oynayabilmesi için birtakım önerilerde bulunulmuştur. Rapor kapsamında kadınların kırsal kesimde daha çok desteklenmesi gerektiği, kadınların aday gösterilmesinde farkındalık yaratılmasının gerektiği, kadının geleneksel yapı içerisindeki rollerinin erkek ile paylaşılmasının sağlanarak siyasal alana katılımının kolaylaştırılması ve kadınların iş hayatında istihdamının arttırılarak ekonomik özgürlüklerini kazanıp siyasal alana girmesinin kolaylaştırılması ile kadınların siyasal yaşamda mevcut durumunda iyileşme sağlanacağı belirtilmiştir.¹⁹⁸

3.6.4.2. Siyasette Kadın Çalıştayı

Siyasette Kadın Çalıştayı 2018 yılında KEFEK tarafından Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ile Parlamentolar Arası Birlik tarafından ortak iş birliği ile Mardin’de düzenlenmiştir. Düzenlenen Çalıştay kapsamında parlamentoda kadın milletvekillerinin rolü ve etkinliğine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Çalıştay’ın ana başlıklarını toplumsal alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanması, meclis içinde cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarının yapılması, kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik yapılan uluslararası sözleşmeler oluşmuştur. Çalışma kapsamında kadın siyasetçilerin liderliğinin ve parlamento içerisindeki kadın gruplarının toplumsal eşitlik içerisindeki önemi vurgulanmıştır.¹⁹⁹

Siyasette Kadın Çalıştayı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun, UN Women ve IPU ile iş birliğinde düzenlemiş olduğu “Türkiye’de Siyasi Liderlikte ve Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi” kapsamında yapılmıştır. Bu proje ile parlamentoda yer alan milletvekillerinin arasında bir iş birliği sağlamak, kadın milletvekillerine parlamentoda daha fazla yer vererek toplumsal alanda cinsiyet

¹⁹⁸ http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/365_1.pdf (Erişim Tarihi 11.08.2023).

¹⁹⁹ <https://turkiye.un.org/tr/131510-birle%C5%9Fmi%C5%9F-milletler-kad%C4%B1n-birimi-> (Erişim Tarihi 12.08.2023).

eşitliğini gerçekleştirmek, kadınların siyasal alanda uğradığı ayrımcılığı ortadan kaldırmak hedeflenmiştir.²⁰⁰

3.6.5. Kadın Örgütleri ve STK'lar

1980'li yıllarda değişen toplumsal yapı içerisinde dönüşüme uğrayan olguların başında gelenlerden biri kadın hareketlerinin toplumsallaşması ve güçlenmesidir. İkinci dalga feminizm hareketinin de etkisiyle artan kadın hareketinin temel olgusu eşitlik isteginin dışında farklılık düşüncesinin ortaya konması olmuştur. Sosyal kültürel ekonomik yapıda meydana gelen değişimler kadınların toplumsal hayata katılımını kolaylaştırmasının yanı sıra kadınların toplum içerisinde yaşadıkları sorunları ortaya konmasını beraberinde getirmiştir.²⁰¹

Kadın hareketlerinin icraatları iki alanda yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi basın -yayın ve dergi faaliyetleridir. Bu çerçevede Feminist, Amargi, Pazartesi, Kadın Araştırmaları Dergileri, Jiyan, Roza, Kadın ve Aile gibi yayınlar ortaya konmuştur.²⁰² Kadın faaliyetlerinin yoğunlaştığı diğer alan ise sivil toplum alanlarında ortaya konan örgütlenmelerdir. Özellikle 1990'lı yıllarda yerel ve ulusal düzeyde kadın hareketlerinin örgütlenmesinde ivme kazanılmıştır.²⁰³

Kadın sorunlarının gündeme gelmesinin kolaylaşması farklı ideolojiler ile kadın örgütleri de çeşitlenmiştir. Kadına karşı şiddetin önlenmesi ve bununla ilgili mücadele açısından Mor Çatı Sığınma Vakfı, KAMER kurulmuştur. Kadınların ortaya koyduğu işleri desteklemek için KAGİDER, Kadın Emeğini Destekleme Derneği ve Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Grubu gibi yapılanmalar açılmıştır.²⁰⁴ Kadınların sosyal yaşantılarının yanı sıra siyasal katılımların artırmaya yönelik olarak kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) sivil toplum kuruluşları arasında önem arz etmektedir. Kadınların sosyal yaşamlarını konu alan eğitim aile içi şiddet gibi hususlar 1980'li yıllarda gündeme gelirken kadınların siyasal yaşama katılımının sorgulanması 1990'lı yıllarda olmuştur. Kadınların siyasal alandaki hak arayış talepleri ve

²⁰⁰ <https://www.sondakika.com/haber/haber-siyasette-kadin-calistayi-11494424/> (Erişim Tarihi 12.08.2023).

²⁰¹ Dilek, Simel - Cindoğlu, Women's Organizations in 1990's Turkey: Predicaments and Prospects, Middle Eastern Studies 35/1 (2010),177-188.

²⁰² Yeşim Arat, Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri. 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, ed.Şirin Tekeli. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 91-103.

²⁰³ Asuman Keysan, A Activism and Women's NGOs in Turkey. (London: I. B. Tauris, 2021).

mücadeleleri bu tarihten çok önceye dayanmaktadır. Özellikle de yirminci yüzyıla kadar seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi ile ilgili mücadelenin sonuç vermesi yerini eşit temsil hakkının talebiyle yer değiştirmiştir. Bu yönü ile 1997 yılında kurulan KA-DER Siyasal Okul Projesi Kadın Siyaset Programları gibi ortaya koyduğu projeler ile kadınların siyasal yaşama katılımları konusunda aktif rol oynamış başlatmış olduğu “Şimdi Aday Olmanın Tam Zamanı”, “Erkek Olmak Şart mı?”, “Kadın Adayları Unutma” gibi başlattığı kampanyalar ile mevcutta bulunan siyasal partiler üzerinde kadınların da katılımlarını sağlamaya yönelik baskı uygulayarak siyasal katılımı arttırmayı hedeflemiştir.²⁰⁵

3.6.6. Yerel Gündem 21 Kent Konseyleri ve Kadın Meclisleri

Kadınların toplumsal yaşamlarındaki siyasal yaşama katılımını ulusal düzeyde arttırmak amacı ile yapılan girişimlerin yanı sıra yerel düzeyde de erkekler ile aralarındaki ayrımcılığı ortadan kaldırmak için uluslararası kuruluşlar tarafından uygulamalar yürürlüğe konulmuş bu sözleşmeler kapsamında da Türkiye’de taraf olmuştur. Bu kapsamda Yerel Yaşama Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi’nin yürüttüğü bir çalışma kapsamında 2006 yılında hazırlanmıştır. Kadın erkek arasındaki eşitlik 5.Topluluk Eylem Planı kapsamında Avrupa komisyonu tarafından da destek görmüştür. Şartın temel argümanlarından biri yerinden yönetim ilkesi kararınca yönetimlerin hizmet verdikleri bölgelerde yer alan nüfusların günlük hayatlarında erkek ile kadınların arasındaki cinsiyetler arası eşitliğin gelişebilmesi için yerel hizmetlerde kadınların ilgili beceri ve üretkenliklerinin dikkate alınmasının demokrasinin bir gereği olarak görülmesi önemlidir.²⁰⁶

Diğer taraftan Türkiye’de yerel yönetimlerde değişikliğe gidilmiş Yerel Gündem 21 Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı’nın koordinasyonunda 1997 yılında başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde bu çalışmalar Türkiye YG-12 programına dönüştürülmüştür. Bu kapsamda Türkiye’ de yer alan il ve ilçe belediyelerinde kent konseyleri kurulmuştur. Bu kapsamda yürürlüğe giren 593

²⁰⁵Ayşegül Yaraman, *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2015),20.

²⁰⁶ https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti (Erişim Tarihi 12.6.2023).

sayılı Belediye Kanunu’nda yer alan kent konseylerinde kadınların yerel yönetimlerde meclis kurabilmelerine olanak sağlanmıştır.

Kent Konseyi Yönetmeliği’nin 6.maddesine göre,

“kent konseyleri, kadın ve gençlik meclisleri başta yer almak üzere görev kapsamında bulunan alanlarda yönetim anlayışının esas alınması amacı ile topluma yer alan tüm kesimlerin kentin yönetiminde aktif bir şekilde rol almasını hedefleri arasında yer alan bir yapıyı ifade etmektedir.”

Yönetmeliğin, maddesinin c bendinde ise konseyin görevleri arasında toplumda ayrımcılığa maruz bırakılan *“çocukların, engellilerin, kadınların ve gençlerin toplumsal yaşantı içerisindeki katılımlarını ve yerel mekanizmalarda aktif rol almalarını sağlamak”*

yer almaktadır.²⁰⁷

3.7. Uluslararası Sözleşmelerle Birlikte Türkiye’de Kadınların Siyasal Yaşama Katılım Durumu

İnsan haklarının temel dayanağı toplum içerisindeki bireylerin hiçbir ayrım olmaksızın eşitliğidir. Uluslararası kuruluşların kadınların uğradığı ayrımcılığa karşı yürürlüğe koydukları sözleşmeler, kadınların uğradıkları ayrımcılıklara karşı dayanak oluşturmaktadır. Kadınların ayrımcılığa uğradığı alanlardan birisi de siyasal yaşama katılımıdır. Bu başlık altında yapılan uluslararası sözleşmelerin ortaya koyduğu pozitif ayrımcılık ile Türkiye ekseninde kadınların siyasal yaşama katılımının dönemsel analizine yer verilmiştir

3.7.1. Parlamentoda Temsil Durumu

3.7.1.1. 1980 Öncesi Dönem

Kadınların Türkiye’de meclis içerisinde temsilinin tarihsel süreç içerisindeki seyrine bakıldığında cumhuriyetin ilan edilmesinden sonraki dönemlere kadar uzun bir süreyi kapsadığı görülmektedir. Fransa, İsviçre, İtalya gibi birçok Avrupa ülkesine göre kadınların siyasal hak kazanımı Türkiye’de daha önce verilmiştir.²⁰⁸ Kadınlara siyasal hakkın verilmesinin ardından yapılan ilk genel seçimlerde 17, bir yıl sonra yapılan ara

²⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10687&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi 18.06.2023).

²⁰⁸ Serpil Çakır, *Erkek Kulübünde Siyaset*, (İstanbul: Versus Yayınları, 2013),12.

seçimlerden sonra ise 1 vekil olmak üzere toplam 18 kadın milletvekili meclise girmiştir.²⁰⁹ Sonraki iki dönemde yapılan genel seçimlerde kadınların katılımlarında düşüş yaşıanmış olsa da dünyada kadınların katılımlarının üstünde seyretmiştir.

Kadınların mecliste yer yüksek oranda yer aldığı yüksek oranın olduğu dönem tek parti dönemine denk gelmektedir. Bunun arka planında yatan temel sebep iktidar partisinin kadınlara gösterdiği pozitif tutumun sonucudur. Tek parti, döneminde çift dereceli seçim sisteminin olması ve adayların parti merkezi içerisinde belirleniyor olması bu durumu kolaylaştırmıştır.²¹⁰ 1935-1949 yılları arasında tek parti döneminde parlamento için seçilen 1283 vekilin 50 tanesi kadın vekil olarak meclise girmiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte kadınların temsili sosyo-ekonomik ve kültürel nedenler dolayısıyla çarpıcı bir şekilde düşüşe uğramıştır. 1960-1991 yıllarını kapsayan yaklaşık yarım yüzyılda kadınların parlamentoya girişı gerçekleştiren 12 seçim sonrasında 5652 vekilin arasında 76 sayısıyla sınırlı kalmıştır.²¹¹

3.7.1.2. 1980 Sonrası Dönem

Kadınların mecliste temsil edilmesini son 40 yıllık dönemde etkileyen önemli gelişmeler yaşıanmıştır. 1980 yılında yaşanan askeri darbe ile sosyo-ekonomik yaşam ile birlikte siyasal yaşantıda yaşanan dönüşümler siyasal hayatı sekteye uğratmıştır. Yaşanan darbe ile birlikte partilerin kadın kolları kapatılmış kadınlar katılımlarını sağlayan önemli bir mecradan mahrum bırakılmışlardır. Değiştirilen anayasa ile birlikte siyasal partilerin faaliyetlerini düzenleyen kanunda değişmiş aday belirleme seçim listesi oluşturma gibi pek çok konuda geniş yetkiler verilmesi kadınların siyasal yaşama katılımını da etkilemiştir. Verilen geniş yetki alanı ile siyasal yaşamda erkek egemenliğinin baskınlığı artmış siyasal parti temellerindeki toplumsal cinsiyet eşitliğine yüklenen önem bu yapılanmalarda geri plana itildiğinden kadınların siyasal yaşama katılımı yetersiz, temsil sınırlı sayıda kalmıştır.²¹²

²⁰⁹ TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011. Ankara: TÜİK, (2012)

²¹⁰ Ayşe Güneş-Ayata, *Laiklik, G ve Katılım geninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset. 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. ed. Ayşe Berkay-Hacımırzaoğlu. 237-248. (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998).

²¹¹ Ayşeğl Yaraman, *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2015).

²¹² Ayşe Güneş-Ayata, *Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı. 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. ed. şirin Tekeli. (İstanbul: İletişim Yayınları 1990) 261-279.

1980’li yıllarda Türkiye’de darbe ile dönüşüme uğradığı yıllar olması ile birlikte dünyada kadın hareketlerinin yapısal olarak güçlendiği kadın sorunlarının her boyutu ile tartışılmaya başlandığı ve çözüm odaklı gelişmelerin yaşandığı bir dönemi de kapsamaktadır. Genel anlamda cinsiyet eşitliği temel alınsa da özelde kadınların siyasal yaşama ayrımcılık yapılmadan eşit katılımı ve temsili önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bu kapsamda BM Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Pekin Kadın Konferansları kadın hakları konusunda önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.²¹³ CEDAW da yer alan 7. madde ile kadınlara kamusal ve özel alanda ayrımcılığa maruz bırakılmamaları ile oy kullanma ve seçilebilme hakkı konusunda erkekler ile eşit haklara sahip olma yükümlülüğü getirilmiştir.²¹⁴ Türkiye’de bu anlamda CEDAW’ı 1985 yılında imzalamıştır. BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi 1990’da %30 oranında kadınların temsil edilmesini asgari temsil eşiği olarak belirlemiş ve bu eşiğin üye ülkeler tarafından da benimsenmesini talep etmiştir. BM Kadın Statüsü Komisyonu tarafından bu oranın uygulanabilirliği 1995 yılından itibaren takip edilmiştir.²¹⁵

Türkiye’nin dünya ile bütünleşme çabası içerisinde AB’ye üyelik süreci de bu dönemde önem arz etmektedir. Üyelik süreci içerisinde demokratikleşmenin özelinde kadın erkek arasındaki eşitliğin sağlanması kadınların toplumsal konularda aktif olarak yer alması siyasal temsiliyetin artırılması önemli sonuçlar doğurmuştur. Türkiye’nin 1999 yılında AB’ye adaylığının kabul edilmesi 2004 yılında müzakere görüşmelerinin başlaması sonrasında reformlar yapılmıştır. 2001 ve 2004 yıllarında anayasada yapılan değişiklikler sonucunda 10. ve 41. madde eklenerek kadın ile erkeğin yasal haklara sahip olduğu anayasa ile güvence altına alınmıştır. 2009 yılında meclis içerisinde kadın-erkek eşitliği komisyonu kurularak yapılan düzenlemeler meclis nezdinde de kontrol mekanizması içerisinde yer almıştır.²¹⁶

Sonraki dönemlerde yapılan seçimlere bakıldığında ise kadınların meclis içerisinde temsili ilk kez 2018 seçimlerinde 100 ü geçmiş, 500 milletvekili içerinden

²¹³ Serpil Sancar, *Siyasal Kararlara Katılımda Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması*, (Ankara: CEİD Yayınları, 2018)

²¹⁴ Tijen Dünder-Sezer, *Parlamento Seçimlerinde Cinsiyet Kotaları*, *TBB Dergisi*, 51-122.

²¹⁵ TÜSİAD-KAGİDER. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği. (İstanbul: TÜSİAD-KAGİDER, 2008).

²¹⁶ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”. *Yasama Dergisi* 10 (2008): 5-60.

104 kadın vekil meclise girmiştir. Oransal olarak bakıldığı zaman ise Cumhuriyet tarihinde kadın temsiliinin mecliste en fazla olduğu yıl %20,16 ile 2023 olmuştur. 2023 yılında 479 erkek milletvekilinin yanında 121 kadın milletvekili mecliste yer almıştır²¹⁷

Tablo 3.1: 1935-2023 Yıllar Arası Yapılan Seçimlerde Kadın Milletvekili Oranları²¹⁸

<u>Seçim Yılı</u>	<u>Toplam</u> <u>Milletvekili Sayısı</u>	<u>Kadın Milletvekili</u> <u>Sayısı</u>	<u>Temsil Oranı</u>
1935	399	18	4,5
1939	429	16	3,7
1943	455	16	3,5
1946	455	9	1,9
1950	487	3	0,6
1954	541	4	0,7
1957	610	8	1,3
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,8
1969	450	5	1,1
1973	450	6	1,3
1977	450	4	0,9
1983	399	12	3
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	12	2,4
1999	550	23	4,2
2002	550	24	4,4
2007	550	50	9,1
2011	550	79	14,4
2015	550	81	14,7
2018	600	104	17,3
2023	600	121	20,16

²¹⁷ <https://www.verikaynagi.com/grafik/yillara-gore-kadin-milletvekili-sayilari/>

(Erişim Tarihi 18.06.2023).

²¹⁸ <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/15.-Cumhuriyet-D%C3%B6nemindeki-Kad%C4%B1n-Milletvekili-Say%C4%B1lar%C4%B1.pdf>

(Erişim Tarihi 18.06.2023).

Tablo:3.1’ de görüldüğü üzere kadınların siyasal yaşama katılımlarından sonra yapılan meclis seçimlerinde milletvekili olarak yer almaları 1990’lara kadar asgari düzeyin gerisinde kalmıştır. Yıllara göre bakıldığında oranlardaki artış 1999 yılı itibari ile başlamıştır.2023 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra oran 20,16 ya çıkmış seçim tarihi içerisinde en yüksek oran olmuştur. 2023 yılında yapılan seçim sonuçlarına parti ekseninde bakıldığında ise sayılar seçilen 600 milletvekili içerisinde AKP’de 268 vekilin 50 kadın vekil mecliste yer almıştır. AKP’nin meclisteki oranı ise son dönem için yüzde 18,7dir. Yeşil Sol Parti’nin 61 milletvekilinden 30’unu kadınlar oluşturmuştur. Yeşil Sol Parti’de kadın temsil oranı yüzde 49 ile diğer partilere göre en yüksek düzeydedir. CHP’de 169 vekilden 30’u kadın vekil meclise girmiş oranı ise yüzde 17 seviyesindedir. 50 milletvekilinden yalnızca 4’ü kadın olan MHP’nin geride kalan yasama döneminde yüzde 10 olan kadın milletvekili oranı ise yüzde 8’e düşmüştür. Genel başkanlığını Meral Akşener’in yaptığı 44 milletvekili bulunan İYİ Partide 6 kadın milletvekili seçilmiştir. İYİ Partinin, 27’nci Dönem ‘de yüzde 6,9 olan kadın milletvekili oranı yüzde 13,7’ye yükselmiştir. TİP’in seçilen 4 milletvekilinden 1 kadın vekil meclise girmiştir.²¹⁹

Son dönemde meclise kadın vekil bulunduran partilerin kadın eksenli politikalarına bakıldığında ise Cumhuriyet döneminde ilk kurulan CHP’nin parti iç tüzüğüne bakıldığında Sosyal Politikalar’ başlığı altında ‘Eğitim, Sağlık, Sosyal Güvenlik, Çalışma Yaşamı’ başlıklı alt bölümlerinde kadınla ilgili konular yer almaktadır. Kadının haklarına, hukuk ve ekonominin yanı sıra aile içindeki eşitlik düzeyinde de sahip çıkılarak kadınların ekonomiye, yönetime ve siyasete katılmalarının önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiği ifade edilmektedir. Kanunlarda kadınlara karşı ayrımcılık anlayışı içeren ve aileyi korumada yetersiz kalan yasa hükümlerinin değiştirileceği ve ev kadınlarının tümünün sosyal güvenlik sistemi koruması altına alınacağı, bunları sağlamak için de Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin bütün boyutlarıyla uygulamaya geçirileceği parti programında ele alınan diğer konulardır.²²⁰

²¹⁹ <https://www.verikaynagi.com/grafik/yillara-gore-kadin-milletvekili-sayilari/> (Erişim Tarihi 15.09.2023)

²²⁰ https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf (Erişim Tarihi 08.09.2023)

AK Parti'nin iç tüzüğüne bakıldığında ise Parti Tüzüğü'nde belirtilen amaçlar içinde kadınla ilgili olarak gerek toplumun bağımsız bireyi olarak doğrudan, gerekse aile içindeki sorumlu birey olarak dolaylı da olsa hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Kadın Kolları, Tüzüğün 83-86. Maddelerinde, Yan Kuruluşlar içinde Gençlik Kollarıyla beraber yer almaktadır. Kadınların, 'birey olmaları yanında, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etken oldukları' şeklindeki parti görüşü sonucu, bu iki noktadan hareketle parti programında, 'kadının her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi' partinin öncelikli konusu olarak kabul edilmiş ve kadın konusuna oldukça geniş yer verilmiştir.²²¹ Söylem olarak kadın ve aile konularında genelde diğer partilerle benzer sorunları onlardan daha açılımlı olarak dile getiren partinin, uygulamalarında tüm bu vaatleri yerine getiremediği görülmektedir. Parti Programında yer almayan ve Seçim Bildirgesinin 'Kadın Sorunları' bölümüne eklenen, 'kadınların, erkeklerle birlikte toplumsal sorumluluğu yüklenecek statüye kavuşturulması' ifadesi tam olarak açıklayıcı değildir. Burada ilk bakışta, toplumsal sorumluluktan kaçma veya kendilerine imkân verilmemesi gibi iki ayrı durumdan hangisinin dikkate alındığı anlaşılamadığı gibi, hedeflenen statünün nasıl temin edileceğinin de 'uygulanacak tüm politikalarda bu durumun göz önünde bulundurulacağı' gibi bir çerçeve anlayışla açıklanmaya çalışılması yetersiz görünmektedir

MHP'nin iç parti tüzüğünde ve parti programında yer alan amaçlar arasında bahsedilmeyen ve bu yönetmelikte geçen 'kadının toplumda hak ettiği statüye uygun bir konuma yükselmesi ve siyasete daha aktif katılımı ile ülke nüfusundaki oranına uygun olarak parlamentoda temsilinin sağlanması' şeklindeki söylem çok önemli olmakla birlikte partide kadın kotası uygulamasının olmaması bir tarafa merkez teşkilatında kadın sayısının azlığı siyasal ayrımcılığının önüne geçirilmesi konusunda önemli eksikliği de ortaya çıkartmaktadır.²²²

Son dönem meclis seçiminde kadın milletvekiline en fazla oranda yer veren siyasal parti Yeşil Sol Partidir. Partinin iç tüzüğüne bakıldığında ise kota uygulamasına doğrudan yer vermiştir. Parti içi bütün seçimlerde kadınlara %50 kota uygulanmaktadır. Eş Genel Başkanlar hariç, PM üyelerinin en az yarısı (30) kadın üyeler arasından

²²¹ <https://www.akparti.org.tr/media/asbklfdx/ak-parti-tuzuk.pdf> (Erişim Tarihi 08.09.2023)

²²² https://mhp.org.tr/usr_img/mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf (Erişim Tarihi 08.09.2023).

seçilmektedir. Yeterli sayıda kadın olmadığı takdirde ise kota en az %40 olarak uygulanır (24 kadın üye). Parti iç tüzüğünde yer alan 48. Maddeye göre ilçe başkanının erkek olması halinde ilçe eş sözcüsü erkek olamaz. Tüzükte yer alan 62.maddeye göre Anayasa ve SPK'ya aykırı olmamak kaydıyla bütün parti içi seçimlerde kadınlara ve aday olduğu takdirde belirlenen yaş sınırı içindeki gençlere, LGBT bireylere ve engellilere pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.²²³

Kadınların siyasal yaşama katılımına yönelik yapılan pozitif ayrımcılık uygulamalarından biri olan kota uygulamalarının etkisi ile seçim sonuçlarına bakıldığında uygulanabilirliği beklentilerin gerisinde kalmıştır. Uluslararası kurumlar tarafından belirtilen %30 eşik aralığı Türkiye'de yapılan son seçimler itibari ile ancak %20 seviyelerindedir. Bu durum da kadınların günümüzde hala beklenen düzeyde siyasi katılım sağlayamadığının göstergesidir.

3.7.2. Yerel Yönetimlerde Temsil Durumu

Demokratik yönetim biçimlerinde siyasal süreçlerin yerel ve ulusal düzeyde yapılabilmesinde esas olan şeffaflığın ve herkese açık bir şekilde gerçekleştirilmesinin olanaklı olmasıdır.²²⁴ Yerel yönetim mekanizması içerisinde katılım olanağının kolay olması kadınların yerel siyaset içerisinde kendilerine yer bulmasına olanak sağlamaktadır. Yerel siyaset ve katılım hususunda demokrasinin gerçekleşmesi açısından kadınların katılım sağlaması önemli bir göstergedir.²²⁵ Bir toplumda yerel demokrasiden bahsedebilmek için yönetim sistemi içerisinde yer alan organların halkı tam anlamı ile temsil edebiliyor olması, yerel halkın yaşadığı sorunlar karşısında çözüm üretebilmesi, halkın yerel yönetimlere katılım imkânı bulup bu katılım kanallarının açık olması önemlidir.²²⁶

Kadınların yerel yönetimlerde temsil edilmesinin artması yalnızca demokrasinin gelişimine katkıda bulunmaz bununla birlikte kadınlar yerel yönetimlerde kazandıkları tecrübe ve kazanımlar ile genel siyasette de temsil edilebilmesi kolaylaşmış olacaktır. Yerel yönetimlerden etkilenen kısım toplum içerisinde erkekten çok kadındır. Kadın

²²³ <https://yesilsolparti.org/wp-content/uploads/2020/10/tuzuk-2018.pdf> (Erişim Tarihi 08.09.2023).

²²⁴ Yusuf, Pustu, *Yerel Yönetimler ve Demokrasi*, Sayıştay Dergisi, 57 (2005), 128.

²²⁵ Hasan, Yaylı ve Gülçin, Eroğlu, *Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili*, 517.

²²⁶ Nilüfer Negiz ve Fulya Akyıldız, *Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercihi Üzerinde Aday İmajının Etkisi:Uşak Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,15,(2012): 176.

toplumsal konumu içerisinde elektrik su kullanarak ev içerisindeki işleri yapan evde bulunan çocuğunu dışarı çıkartıp parkta gezdiren şiddete maruz kalma durumunda sığınmak için yerel yönetimler tarafından kullanıma açılan kadın sığınma evlerini kullanmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerde kadınların temsili bir tercih değil bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁷ Bununla birlikte ortaya çıkan bir sorun ise kadın temsili ile birlikte yerel süreçlerde cinsiyete karşı duyarsız hizmetlerin ortaya çıkmasıdır. Yerel yönetimlerde alınan kararların çoğunda cinsiyet ayrımcılığına yönelik bir söylem olmasa da uygulamada taraflı bir tutum sergilenerek kadın aleyhine bir yönelim bulunmaktadır. Dünya genelinde kadınların siyasal yaşama katılımına bakıldığında Avrupa ülkelerindeki katılım oranı Türkiye'ye göre fazladır. Genel anlamda kadınların yerel yönetimlere katılımı dünya geneli üzerinde ulusal meclisteki katılımına göre fazladır. Ancak Türkiye'de bu durum tam tersini ifade etmektedir. Türkiye'de yerel seçimlere katılım oranı %2,5 civarında olmakla birlikte günümüzde artış gösterse de Avrupa'nın gerisinde kalmıştır.²²⁸

Günümüzde kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan değişim ve dönüşümler ile birlikte kadınlar Yerel Gündem 21 ile açılmaya başlayan kent konseyleri kadın ve çocuk merkezleri ile yönetime katılım ve çeşitli pozisyonlarda görev alma imkânı bulmuşlardır. Bu imkanlar yeterli düzeyde olmamış demokrasinin en temel niteliklerinden biri olan temsilde kadınlar geri planda kalarak oransal anlamda birçok ülkenin gerisinde kalmıştır.²²⁹ Merkezden yönetimin yerel yönetimler üzerinde uyguladı vesayet yetkisi yerel yönetimlerin merkeze bağlı hareket etmesi yönetim birimlerinin küçük yerleşim birimlerinden meydana gelmesi kadınların yerel yönetimlere katılım ve temsillerini zorlaştırmaktadır. Toplum içerisinde ataerkil bir yapının varlığı, katılım konusunda isteksizliğin olması kadınların yerel mekanizmalar içerisindeki etkinliğini azaltmaktadır. Yerel yönetimler içerisinde yer alan belediye yönetimlerindeki kadınların temsili ve aktif rolü ilçe belediye ve muhtarlık ve ihtiyar heyetleri katılımına göre görece daha iyi durumdadır. Kadınlar yerleşim birimlerinin küçüldüğü erkek egemenliğinin arttığı alanlarda geri planda kalarak temsili zorlaşmaktadır. Bu nedenle mevcut durumda kentleşme ile birlikte kent konseylerinin işlevi arttırılmalı aynı

²²⁷ KADER, *Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu*, (Ankara: Yalçın Matbaacılık, 2006), 12.

²²⁸ Gülüstan Başçı, Yerel Yönetim Seçimlerinde Kadın Seçmen ve Temsilcilik: Çorum İli Örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(1): 282.

²²⁹ KADER, *Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu*, 10.

zamanda toplumsal ve siyasal kültürün dönüşüme uğrayarak pozitif ayrımcılık ile kadınların yerel yönetimlerde temsili ve katılımına olanak sağlanmalıdır.²³⁰

²³⁰ Yurdanur Ural, Ahmet Tunç, *Kadınların Yerel Yönetimlerde Temsili: Kilis İli Örneği, Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*, Ed.: Gülseren Ağrıdağ,(Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2015), 534.

Tablo 3.2: 1999-2019 Yılları Arasında Türkiye’de Yapılan Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Kadın Oranları²³¹

	<u>Toplam Sayı</u>	<u>Kadın Sayısı</u>	<u>Kadın Oranı</u>
<u>1999 Seçimleri</u>			
Belediye Başkanı	3216	20	0,6
Belediye Meclis Üyesi	34084	541	1,6
İl Genel Meclisi	3122	44	1,4
<u>2004 Seçimleri</u>			
Belediye Başkanı	3225	18	0,56
Belediye Meclis Üyesi	34447	817	2,37
İl Genel Meclisi	3208	57	1,78
<u>2009 Seçimleri</u>			
Belediye Başkanı	2948	26	0,8
Belediye Meclis Üyesi	31790	1340	4,2
İl Genel Meclisi	3379	110	3,2
<u>2014 Seçimleri</u>			
Belediye Başkanı	1396	40	2,8
Belediye Meclis Üyesi	20498	2198	10,7
İl Genel Meclisi	1251	60	4,7
<u>2019 Seçimleri</u>			
Belediye Başkanı	1359	39	2,86
Belediye Meclis Üyesi	20745	2284	11,09
İl Genel Meclisi	1223	48	3,9

Tablo 3.2’ de yerel seçimlerin yıllara göre orantısal olarak durumuna bakıldığında genel seçimlerdeki oranlardan daha düşük bir seyir göstermektedir.

²³¹ https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/KA.DER_Sivil-Dusun_Kitapcik.pdf (Erişim Tarihi 23.06.2023).

Kadınların yerel seçimlerde belediye başkanı meclis üyesi gibi alanlarda yer alma oranları %5 in altında kalmaktadır. Bu durumda kadınların yerel anlamda siyasete katılımları önünde birtakım olumsuzlukların ve eksikliklerin olduğunun göstergesidir.

SONUÇ

Bugün dünya genelinde demokratik hukuk devletlerine bakıldığında ayrımcılık gözetmeksizin herkesin yasalar önünde eşit kabul edilmesi insan haklarının temel bileşeni olarak kabul görmektedir. İnsan haklarında belli bir cinsiyete fiziksel ve biyolojik farklılığa atıf yapılmadan sırf insan olmalarından ötürü sahip olunan haklar kapsamında kadınlara ilişkin yapılan her düzenleme ve gerçekleştirilen her iyileştirici faaliyet ülkelerin demokratikleşmesine çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Dünya genelinde ve ülkemiz nezdinde bakıldığında maddesel olarak konulan hakların varlığı ile uygulama alanı ve kullanımı arasında kadınlar aleyhine gerçekleşen belirgin bir ayrım olduğu görülmektedir. Bu ayrımlar bir ülkede siyasal sosyal kültürel ekonomik alanlarda kendini göstererek toplumda eşitsiz durumların ve yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İster geri kalmış bir ülke olsun ister gelişmiş olarak atfettiğimiz bir ülke olsun kadınlar toplumun her kesiminde ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında toplumun kadına yüklediği anlamlar gelenekler dinin de etkisiyle birinin eşi ya da birinin annesi olarak sınırlandırılmasıyla devam etmiştir. Sonraki dönemlerde gelişen dünya koşullarında hukuk kuralları ile yasalar önünde kadın ile erkeğin eşitliği sağlanmış olsa da hakları kullanma aşamasında kadının önüne birçok engel konulmuş ikinci plana atılmışlığın önüne geçilememiştir. Kadın ile erkek arasında biyolojik yönden bulunan farklılıklar cinsiyet odaklı üstlenen sorumluluklar kadının erkek karşısındaki konumunu belli bir alana indirgeyerek eşitsizliğin meşrulaştırılması bir zemine oturtulmuştur. Bir yerde kadın ile erkek arasında bir eşitlikten bahsedilmek isteniyorsa orada bulunan bütün kadınların sahip oldukları hakları elde edip kullanmada hiçbir engel ile karşılaşmayıp erkeler ile eşit bir şekilde kullanmaları gereklidir. Bu noktada oryaya çıkan kavram pozitif ayrımcılıktır. Pozitif ayrımcılık bireylerin sahip oldukları hakları kullanma konusunda önlerine çıkan engelleri kaldırmaya yönelik bir araç olarak ifade edilebilmektedir. Pozitif ayrımcılık ile amaçlanan toplumda geri planda bırakılmış diğerleri ile aynı haklara sahip olmalarına rağmen farklı muameleye tabi tutulan grupların önlerindeki engellerin kaldırılmasıdır. Pozitif ayrımcılık var olan hukuk kurallarında tanınan hakların eylemli eşitlik çerçevesinde sonuçlandırılmasını sağlamaktadır.

Toplumsal yaşamda var olan eşitsizlik durumunun kadınlar tarafından kabul edilmemesi ve başkaldırı durumunun ortaya çıkarak hak talepte bulunmalarının başlangıcı olarak 1789 Fransız Devrimi kabul edilmektedir. Sadece ülke içerisindeki durum dünyayı da derinden etkileyerek eşitlik özgürlük adalet gibi söylemlerin diğer ülkelere de taşınarak etkilemesiyle sonuçlanmıştır. İhtilal ile başlayan kadınların eşitlik isteğinin bir izdüşümü olarak Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde insan ve yurttaş kelimeleriyle kadınların kapsam dışına alınmadığını düşünen kadınlar ilk yazılı kadın hakları belgesi olan kadın ve yurttaş hakları belgesini ilan etmişlerdir. 20. Yüzyıl da meydana gelen iki büyük dünya savaşının ortaya koyduğu ekonomik toplumsal ve sosyal yıkım sonrasında devletlerin bir araya gelerek hem barışın ilelebet sağlanması hem de savaşın ortaya çıkardığı yıkıcı etkileri eski haline getirmek amacıyla çalışmalar yapılmış birçok uluslararası ve bölgesel kuruluş kurulmuştur. Bu kuruluşlar içerisinde etkinliği belki de en kapsamlı olan kuruluş 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler'dir. Türkiye'nin de kurucu üyelerinden ve taraflarından biri olduğu bu örgüt herkesin sahip olduğu haklardan eşit bir şekilde yararlanması için evrensel kurallar getiren İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni 1948 yılında ilan etmiştir. Kadın hakları konusunda düzenlediği dönemsel konferanslar ile özellikle 1970'li yıllar ve sonrasında çalışmalarında büyük ivme kazanmıştır. Kadınların sosyal siyasal ekonomik kültürel yaşamda karşı karşıya kaldığı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya ilişkin özel olarak kadın haklarına değinmiş olmasıyla ayrı bir öneme sahip olan kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kaldırılması sözleşmesi birleşmiş milletler tarafından yapılan önemli sözleşmeler içinde yer almaktadır. Sözleşme ile kadınların birçok sorunu dünya gündeminde yer bulmuş ve çözüme yönelik çalışmaların yapılmasına dayanak oluşturmıştır. Birleşmiş Milletler dışında Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi tarafından kadınların sahip oldukları hakları kullanabilmelerine ilişkin yapılan pozitif ayrımcılık uygulamaları da dünya genelinde yaşayan tüm kadınların dezavantajlı durumlarını ortadan kaldırıp eşitliği sağlamaya yönelik yaptıkları düzenlemeler olarak önem taşımaktadır. Bu bakımından uluslararası sözleşmelere taraf olan ülkeler kendi iç hukuklarında bulunan düzenlemeleri uluslararası hukuka uygun şekilde düzenleyerek kadınların eşitliğine kanun eliyle katkıda bulunmaktadır. Yaşadığımız coğrafya ve ülkemiz açısından bakıldığında kadınların toplumsal alandaki konumlarının görünümünü Türk toplumunun geleneksel yapısına bakarak anlaşılmaktadır. Osmanlı

Devleti döneminden gelen geleneksel yapı ile kadının sosyal yaşamdaki rolü erkeklerin gölgesinde özel alana sınırlandırılan bir yapı ile süregelmiştir. Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyıla kadar batı karşısındaki üstünlük durumu erkek ile kadın arasındaki güç dengesinin erkek lehine sonuçlanmasıyla devam etmiştir. Özellikle de Fransız Devrimi'nde sonra ortaya çıkan eşitlik özgürlük milliyetçilik gibi düşünceler Osmanlı devletindeki, toplum yapısına da sirayet ederek kadınların içinde yer aldıkları düzenin dışına çıkma isteklerini arttırmıştır. Fakat bu özel alanının dışına çıkma isteği belli bir düzeyde kalmış şeri hükümlerin uygulandığı devlette kadınlara verilen haklar eşitliğin içerisinde bir kat eşitlik ile sınırlı kalmıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ise yeni kurulan devlette yapısal toplumsal hukuksal alan da eskinin izleri kaldırılmaya çalışılarak kadınlarında topluma daha fazla katılımının sağlandığı bir yapı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu dönemin en önemli inkılapları eğitim alanında kadın erkek eşitliğinin sağlanması ile siyasal alanda kadınlara belediye muhtarlık ve milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi olmuştur. Özellikle de 2. Dünya Savaşı'nın ardından dünya barışının korunması adına yapılan çalışmalar kapsamında kurulan uluslararası örgütlerin toplumun dezavantajlı kesimi olarak nitelendirilen engelliler çocuklar ve kadınlar lehine pozitif ayrımcılık uygulamalarını ortaya koyarak düzenlemeler yapması Türkiye'nin de bu kuruluşlara katılıp düzenledikleri sözleşmeleri imzalayıp uygulamasını sağlamıştır. Bu noktada taraf olunan sözleşmelerin sonucu olarak iç hukukta uyuşmayan yönlerin düzeltilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Gelişmişlik seviyesinin artırılması kalkınmanın ve ekonominin iyileştirilmesi amacıyla AB'ye giriş sürecinde de AB'nin aday ülkelerden istediği kriterlerin gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelikte kadın haklarına ilişkin başta medeni ve ceza hukuku olmak üzere kamu ve özel hukuk dallarında değişim yaşanmış Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur. Aile hukuku alanında medeni kanun yer alan eşitsiz durumların varlığın olması nedeniyle 2001 yılında yeni Medeni Kanun kabul edilerek kadına miras, aile, velayet, vesayet boşanma gibi birçok konuda erkek ile eşit haklar verilmiştir. Ceza Kanun'un değiştirilmesi ile kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerinin suç tanımları ve yaptırımları genişleyerek kadının hakları korunmaya alınmıştır.

Diğer taraftan yapılan düzenlemeler ile kadınlara siyasal yaşama katılım konusunda haklar tanınarak bu kapsamda 1930'da yerel seçimlere katılma ve aday olma

hakkı 1934 yılında ise genel seçimlerde oy kullanma ve vekil olma olanağı sağlanmıştır.1935 yılında yapılan seçimlerde ise 18 kadın vekil meclise girme olanağı bulmuştur. Atatürk'ün büyük çabaları ile birçok Avrupa ülkesinden önce kadınlara verilen siyasal hakların gelişimi Atatürk'ün vefatından sonra 1990'lı yıllara kadar sekteye uğramıştır.1960'larda Avrupa'da görülmeye başlayan feminist akım Türkiye'de etkisi 1980'li yıllarda göstermeye başlaması ile birlikte 1990'lı yıllarda devlet içerisinde yapılan girişimler ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri sonucunda kadınların hem sosyal yaşantılarındaki etkinliklerini arttıracak hem de siyasal yaşama katılımlarını pozitif yönde etkileyecek kurum ve örgütler kurulmuştur. Bu kapsamda KA-DER, KAMER, Mor Çatı Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları kurularak kadınların sosyal ve siyasal yaşantılarındaki geri kalmışlıklarının önüne geçilmesine yönelik faaliyetlerde bulunulmuştur. TBMM içerisinde kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu kurularak kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları yasal anlamda güvence altına alınmıştır. Yerel yönetimlerin Yerel Gündem 21 ile dönüşüme uğraması ile birlikte kadın ve çocuk konseyleri açılmış kadınların siyasal yaşama katılımının artırılması hedeflenmiştir.

1985 yılında imzalanan CEDAW ile kadınların maruz bırakıldığı her türlü ayrımcılığın önüne geçilmeye çalışılmış kadınların sosyal yaşantıları ile birlikte siyasal yaşam içerisinde de geri planda kalmasının önüne geçilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 1990 yılında %30 oranında kadınların temsilini temel eşik olarak ilan edilmiştir. Türkiye açısından bakıldığında zaman ise kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesinden sonra yapılan seçimlere bakıldığında özellikle de kadınların parlamento içerisindeki temsili %3-4 ile sınırlı kalmıştır. Türkiye'de yasa veya anayasa ile belirlenmiş zorunlu bir kota uygulaması yoktur. Siyasi partiler gönüllü olarak kendi aldıkları kararlarla kota uygulamalarına gitmektedirler. Ancak partiler kendi koydukları kota uygulamalarına uymamaları halinde herhangi bir yaptırım ile karşılaşmadığından, istenilen hedefin gerisinde kalmaktadırlar Türkiye'de cinsiyet kotasını uygulayan ilk siyasal parti Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrat Halkçı Partisi'dir. Ancak partinin sadece yönetim organları için %25'lik bir kota konmuştur. Yani milletvekili aday listeleri için uygulanmamıştır. Günümüzde TBMM'deki siyasi partilerden CHP %33, HDP ise %50 cinsiyet kotası ile 2015 seçimlerine girmişlerdir

1990 yıllardan sonra yapılan düzenlemeler ile bu oranda artış yaşansa da yeterli değildir. Yapılan son seçimler itibari ile oran 20,16 dır. Yerel seçimlerde kadınların katılımı genel seçimlerin daha da gerisindedir. Seçimlerde kadınların siyasal katılımını arttırmaya yönelik olarak bazı siyasi partilerin uyguladıkları kota uygulamaları da kadınların siyasal yaşama katılımını arttırmaya yeterli gelmemektedir. Katılım oranın %50 çıkartılması durumunda ancak kadın erkek arasındaki eşitlik sağlanarak siyasal katılım konusunda bir başarı elde edilebilecektir.

Cinsiyet temelli ayrıştırmaların tarihsel dönemlerde içerisinde varlığını dünya genelinde herhangi bir ülkeye bakıldığında farklı şekillerde olsa da görmektedir. Kadınların insan olmalarında kaynaklanan haklarını kullanmak istemleri sonucunda ortaya çıkan başta kadın hareketleri olmak üzere bütün oluşum ve yaşanan mücadeleler insan haklarının temel tanımlamasına ters bir durumudur. İnsanlar çeşitli nedenler gösterilerek ayrışmanın konusu olmamalıdır. Fakat toplumlar üzerindeki temel kanılar bazı özelliklerinden dolayı bireyleri belli kalıpların içine sokarak öteki karşısında güçsüz korunmaya muhtaç duruma düşürmektedir. Bunun en iyi örneği ise kadınlar üzerinde yapılan hak verme çalışmaları kapsamında görülmektedir. Bu soruna ilişkin birçok uluslararası örgüt tarafından sorunun içeriğine ve çözümüne ilişkin tartışmalar yaşanmış konferans ve görüşmeler gerçekleştirilerek konuya ilişkin çözümleyici çalışmalar yapılmıştır. Kanun koyucu vasıtasıyla değiştirerek kadın ile erkeğin eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan düzenlemeler ne kadar iyi olursa olsun toplumsal düzen içerisinde yaşayan bireylerin algı düzeylerinde değişim olmadığı sürece yapılan yasalar sözleşmeler kâğıt üzerinde kalmaya mahkumdur. Türkiye başta olmak üzere birçok batılı ülkeler de gerek kadına karşı yapılan ayrımcılık ve kadınlara yönelik şiddet karşı ve siyasal alanda konulan kurallar pratikte bir başarı sağlamamıştır. Bugün hala dünya genelinde yaşayan kadınlar çeşitli şekillerde ayrımcılığa maruz bırakılarak şiddetin her türlüşünü görüp toplum tarafından farklı muameleye maruz bırakılmaktadır. Avrupa ülkesi olarak nitelendirilen birçok ülkede gelişmişlik yönünden ileride olsalar dahi kadınların siyasal yaşama katılımları, erkeklerin gerisinde kalmıştır.

Kadınların toplum içerisindeki konumunun ev ile sınırlı bırakılması, kadına yüklenen geleneksel sorumluluk duygusu, kadına karşı şiddetin varlığı toplumsal yapı içerisinde erkek var olan egemenliği kadınların hem toplumsal hem de siyasal anlamda geride bırakılmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle kadınların

siyasal yaşama katılımlarının arttırılması için bazı basmakalıp düşünce anlayışlarının değişmesi gereklidir. Kadınlar başlangıçta iş yaşantısında daha aktif rol oynayarak ekonomik özgürlüğünü elde etmelidir. Ekonomik özgürlüğünü elde eden kadınlar hayattaki rollerinin neler olduğunu daha anlayabilir ve bunun sonucunda siyasal yaşantı içerisinde rolü arttırılabilir. Aile içi şiddetin önlenmesi kadınların ev kadını imajı durumunun ortadan kaldırılması kadınların da yönetim becerilerini ortaya çıkararak siyasal mekanizmalar içerisindeki rollerini arttıracaktır.

Netice itibariyle kadınlara yönelik uluslararası kurumların yaptığı çalışmalar ve Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler sonucunda uyguladığı pozitif ayrımcılık uygulamaları kadınların siyasal anlamda katılımını beklenen düzeye çıkaramamıştır. Bu sebeple uluslararası sözleşmelere taraf olan ülkelerin iç hukuklarında da düzenleyip kadınlara karşı pozitif ayrımcılık olarak adlandırdıkları uygulamalar sadece kâğıt üzerinde bırakılmamalı uygulama alanı kadınların mağduriyetlerini giderecek siyasal yaşama katılımlarını arttıracak düzeyde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- “1961 Anayasası tam metni” (Erişim Tarihi 10. 01. 2023).<https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>
- “1982 Anayasası Tam Metni ve İlgili 10. 41. Ve 50. Maddeler” (Erişim Tarihi 09. 01. 2023) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- “Adalet ve Kalkınma Partisi Parti Tüzüğü” (Erişim Tarihi 09. 01. 2023). <https://www.akparti.org.tr/media/asbklfdx/ak-parti-tuzuk.pdf>
- “Atatürk Döneminde Kadın Hakları” (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-kadin-haklari/>
- “Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Kadın Konferansları” (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://www.aile.gov.tr/ksgm/pdf/onurdincer.pdf>
- “Birleşmiş Milletler Türkiye” (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://turkey.un.org/tr>
- “BM Kadınlara Karşı Ayrımcılık İzleme Komitesi Kırmızı İkinci Oturum 20 Ekim-7 Kasım 2008 Cenevre” (Erişim Tarihi 09. 02. 2023).<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/united-nations-committee-monitoring-discrimination-against-women-hold-forty>
- Abadan-Unat,N., “*Social Change and Turkish Women*”, *Women in Turkish Society*, (der.) Nermin Abadan-Unat, Leiden, E.J.Brill, .1981. 5-31.
- Acar, Feride.“Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Toplum”. İçinde *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Ed. Ayata, Gökçeççek, Sevinç Eryılmaz Dilek, ve Bertil Emrah Oder. 15-17. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Akbaş, Kasım,ve İlker Gökhan Şen “Türkiye’de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Fakültesi*, 20. Yıl Özel Sayısı, 167. (2013)
- Akdemir, Duru Şahyar. "Ayrımcılığın İnsan Hakları Boyutu ve 'Pozitif Ayrımcılık'." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/4 (2014): 890-908.
- Arat, Yeşim. “Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri”. İçinde *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Ed. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Asker, Ayşe. "Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme." *Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi*, (2004).
- Aslan Akman, Canan. “*Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. İçinde *Yarım Asrın Ardından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Ed. Belgin Akçay, Sinem Akgül Açıkmeşe, 451. Ankara: Turhan Kitabevi .2013
- Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*, Konya: Mimoza Yayınevi, 2002.
- Ayata, Gökçeççek, Sevinç Eryılmaz Dilek, ve Bertil Emrah Oder. *İstanbul Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Aybay, Rona. "Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi." *Türkiye Barolar Birliği Yayınları* 113 (2006).

- Aybay, Rona. *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Bakırcı, Kadriye. "İstanbul sözleşmesi." *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2015): 133-204.
- Baykal, Deniz. "Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi, Ankara: AÜ". *SBF Yayınları*. 301 (1970).
- Berktaş, Fatmagül. *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 7*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları, 2014.
- Berktaş, Fatmagül. *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2010.
- Berktaş, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Bertil Emrah Oder, "Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması", *İçinde Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama* (Der. Gökçeçim Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Öder), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) tam metni (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/istanbul-sozlesmesi/>
- BM Kadınların 10 Yılı (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/UN-Women-Strategic-Plan-2022-2025-brochure-tr.pdf>
- BM Medeni ve siyasal haklara ilişkin sözleşme (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenihaklar-uluslararasi-slees/>
- Bozdağ Tulum, Ayşe, "Kadınların Siyasal Hayata Katılımında Kadın Kolları", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul: Millet Yayınları, 1991.
- Coşkun, Sevdâ Yaşar. "Türkiye’de ve Dünya’da “Kadının İnsan Hakları”." *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 20 (2013): 77-94.
- Çadır, Mustafa. *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011.
- Çağlar, Nedret. "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları.", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3/4 (2011): 56.
- Çakır, Serpil. "Bireysel Bildiriler-Olumlu Eylem ve Güçlenme Politikaları", *Komisyon Raporları-Eğitim-Sen 1. Kadın Kurultayı Sorgulamak ve Değiştirmek için*, Eğitim-Sen Ankara: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Yayınları, 2004.
- Çakır, Serpil. "Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi", *İçinde 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* Ed. Birsen H. Örs, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013
- Çakır, Serpil. *Erkek Kulübünde Siyaset*, İstanbul: Versus Yayınları, 2013.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*, 2. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- Çukurçayır, Mehmet Akif. *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.

- Daver, Bülent. Siyaset Bilimine Giriş, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993.
- Demirkollu, Celal. “Ayrımcılığa İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. 2007.
- Dennis, Helen. "Evolution of the link between business and aging." *Generations* 28.4 (2005): 8-14.
- Destekleme, Kadın Adayları,ve Eğitim Derneği. "Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası, Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye." İstanbul: Acar Matbaacılık (2005).
- Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Ab Türkiye İlişkileri Tarihçesi (Erişim Tarihi 10. 01. 2023)https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html
- Dinçer, Onur. *Eşitlik Tahayyülünün Müşterek Kurgusu: Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonunun Çalışma Öncelikleri ve Çıkan Politika Metinleri Üzerine Bir Analiz*. Ankara: T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014.
- Dinçkol, Bihterin. “Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/4 (2005):104
- Doğru, Osman. & Nalbant, Atilla *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar* Ankara: T.C. Yargıtay Başkanlığı, 2012.
- Domaniç, Hayri. *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul :Arıkan Basım Yayım Dağıtım,2007.
- Duncan, Colin, ve Wendy Loretto. "Never the right age? Gender and age-based discrimination in employment." *Gender, Work & Organization* 11/1 (2004): 95-115.
- Ebadi, Şirin. *İran’da İnsan Hakları Belgelerin Tarihçesi*, Roşangaran Yayını, 2008.
- Economist.com (2007): “The Supreme Court says no to race discrimination in schools”. (Erişim Tarihi 10. 01. 2023);<https://www.economist.com/united-states/2007/06/28/tilting-to-the-right>
- Ekonomik Sosyal Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (Erişim Tarihi 10. 01. 2023) <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/>
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*, Ankara Siyasal Kitabevi, 2001.
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.
- Erdoğan, Mustafa. *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi, 2007.
- Erdut, Zeki. *Avrupa Birliği’nde Çalışan Kadınların Hakları*, Ankara Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü ve Hizmet Sektörü Kamu İşveren Sendikası Yayınları, 2000.
- Esim, Simel, and Dilek Cindoglu. "Women's organizations in 1990s Turkey: Predicaments and prospects." *Middle Eastern Studies* 35.1 (1999): 178-188.
- Gizem Tanay Aksaç ve Arzu Şenyurt Akdağ *Ayrımcılık ve engelli hakları engelli kadınlardan*. (Erişim Tarihi 10. 01. 2023).https://www.sabancivakfi.org/i/content/4824_2_Ayrimcilik_ve_Engelli_Haklari.pdf
- Goffman, Erving. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1965.

- Göçmener, Sinem. “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Kadın Erkek Eşitliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Gökçimen, Semra. "Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi." *Yasama Dergisi* 10 (2008): 5-59.
- Gökçimen, Semra. "Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi." *Yasama Dergisi*, 10 (2008): 5-59.
- Göle, Nilüfer. Modern mahrem: Medeniyet ve Örtünme, İstanbul :Metis Yayınları, 2011.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2020.
- Gözübüyük, Şeref. & Gölcüklü, Feyyaz. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Guerrina, Roberta. *Mothering the Union: Gender Politics in the EU*, Manchester and New York: Manchester University Press, 2005.
- Günay, Hüseyin. "6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Yargısal Uygulamalar". "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kolluğun Rolü ve Önemi Konferansı, Jandarma Okullar Komutanlığı Ankara (2012).
- Hotar, Göksel Nükhet. "Gündem Dışı Konuşması." *TBMM Tutanak Dergisi* 32 (2003): 5-57.
- Huntingtons, Samuel, ve Dominguez, Jorge. *Siyasal Gelişme*, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1979.
- İnsan Hakları Eşitlik Komisyonu (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf
- İnsan hakları evrensel beyannamesi tam metni. (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>
- İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek 7 Numaralı Protokol. (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf
- İstanbul Sözleşmesi Tam Metni. (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/istanbul-sozlesmesi/>
- Kaboğlu, İbrahim. *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul: İmge Yayınları, 1999.
- Kadem Vakfı Kadın Haklarına İlişkin Düzenlemeler (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>
- KADER, *Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu*, Ankara: Yalçın Matbaacılık, 2006.
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (Erişim Tarihi 09. 02. 2023). <https://www.tbmm.gov.tr/ihisas-komisyoni/Icerik/ihisas-komisyoni-kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu>

- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. (Erişim Tarihi 05.06.2023). <https://www.tbmm.gov.tr/ihisas-komisyonlari/Icerik/ihisas-komisyonlari-kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu-hakkinda/kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu>
- Kadın Milletvekili Sayıları <https://www.verikaynagi.com/grafik/yillara-gore-kadin-milletvekili-sayilari7>
- Kadın Milletvekili Sayıları. (Erişim Tarihi 05.06.2023). <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/15.-Cumhuriyet-D%C3%B6nemindeki-Kad%C4%B1n-Milletvekili-Say%C4%B1lar%C4%B1.pdf>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Web Sayfası. (Erişim Tarihi 05.06.2023) <https://www.aile.gov.tr/ksgm>
- Kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (Erişim Tarihi 05.06.2023). <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/140-kadnlara-kars-ayrmlcgn-onlenmesi-komitesi/>
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. (Erişim Tarihi 05.06.2023). http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/365_1.pdf
- Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Kalaycıoğlu, Ersin. *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İÜSBF. Yayını, 1984.
- Kapani, Munci. *Kamu Hürriyetleri*, Ankara,: Yetkin Yayınları 2022.
- Kapani, Munci. *Politika Bilimine Giriş* Ankara: Bilgi Yayınevi,2009.
- Karataş, Kasım "Özürlülere Yönelik Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım", *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* 2/1 (2002): 1-10.
- Karataş, Kasım. "Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları: Bir Sosyal Politika Yaklaşımı" *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2/2 (2002):43.
- Kaşıkkırık, Ayşe, Hilal Dokuzcan, İrem Ece Akpınar ve Nuray Karaoğlu. "2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Bakmak", İstanbul: Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, 2020. https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/KA.DER_Sivil-Dusun_Kitapcik.pdf
- Keysan, A. Ö. "Activism And Women's Ngos in Turkey": *Civil society, feminism and politics*. Bloomsbury Publishing, (2019).
- Kılıçoğlu, İ., "İnsan ve Özgürlükler Üstüne Bir Deneme," *Yeni Türkiye Dergisi*, 4/22 (1998):691-695.
- Kırkpınar, Leyla. *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*, İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları,2013.
- Koray, Meryem. "Kadın Siyaset Kota", *İçinde Türkiye’de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Yayınları (1992).
- Koray, Meryem. *Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset*, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES), 1991.
- Kurnaz, Şefika. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1939-1923)*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1992..
- Kuyaksıl, Ali. "Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6.11 (2014): 328-351.
- Kütüphanesi, Kadın Eserleri, ve Bilgi Merkezi Vakfı. "Kadın Hareketinin Kurumlaşması: Fırsatlar ve Rizikolar." *İstanbul: Metis Yayınları* (1994).

- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme, 40 ve 41. Maddeler tam metni. (Erişim Tarihi 05.06.2023)<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>
- Meriç, Nevin. “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, İçinde *Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü*, İstanbul:Pınar Yayınları, 2000.
- Michel, Andree. “Feminizm” Çev. Şirin Tekeli *İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları* (1984).
- Milliyetçi Hareket Partisi Parti Tüzüğü. (Erişim Tarihi 05.06.2023) https://mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf
- Minibaş, Türkel. "Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu." *Kadın Gerçeklikleri* (1996): 173-191.Necla, Arat. *Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Yayınları,1995.
- Mitchell, Jane. Oakley, Ann., “Kadın ve Eşitlik”, In Mary Astell, *Reflections Upon Marriage* (1700), İstanbul: Pencere Yayınları,1998.
- Mollamahmutoğlu, Hamdi. *İş Hukuku*, Ankara: Turhan Yayınları, 2004.
- Money, John. "Gender: History, Theory And Usage Of The Term in Sexology And its Relationship To Nature/Nurture." *Journal Of Sex & Marital Therapy* 11/2 (1985): 71-79.
- Negiz, Nilüfer, and Fulya Akyıldız. "Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercihi Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2012): 171-199.
- Örnek, Serdar. “ABD’de Kadın Hareketinin Gelişimi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2025): 109-115.
- Özkiraz, Ahmet ve M. Nazan Arslanel. "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak." *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 3/1 (2011): 1-10.
- Öztan, Ece. "Toplumsal cinsiyet eşitliği ve olumlu ayrımcılık." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59/01 (2004): 203-236.
- Öztekin, Ali. *Siyaset Bilimine Giriş*, İnönü Üniversitesi, Malatya: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 2003.
- Öztürk, Necla. "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler Ve Öneriler." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/1 (2017): 1-32.
- Piri, Abbas, “Uluslararası Kadın Hakları Belgeler Oluşumunun Seyrine Bir Bakış”, *Himayet Dergisi*, (2006) :11.
- Pustu, Yusuf. Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 57 (2005): 128.
- Reed Evnly. *Kadın Özgürlüğünün Sorunları* Çev. Zeynep Saraçoğlu, İstanbul: Yazın Yayıncılık,1985.
- Reisoğlu, Sefa. *Uluslararası Boyutları ile İnsan Hakları*, İstanbul: Beta Yayınları, 2001.
- Saçlı, Esin (2008): “Kadınlar Anayasa’dan ne bekliyor?”. (Erişim Tarihi 05.06.2023);<http://www.ankarabaros.org.tr/site/ankarabaros/hgdmakale/2008-1/18.pdf>

- Sancar, Serpil. "Türkiye'de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı." *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2/4 (2008): 173-184.
- Sancar, Serpil. "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politigi", İçinde *Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* Cilt 1 Der. Serpil Sancar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Sancar, Serpil. *Türk modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Sayın, Aysun. "Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, 2007.
- Şahin, Özlem. *Kadınlar İçin Kadınlarla Birlikte Siyaset*, Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkez Yayınları, 2000.
- Şaylan, Gencay. *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 1998.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. (Erişim Tarihi 10. 01. 2023). <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plan-2018-2023>
- Talaslı, Gülay. *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1996. Taylor, Michael A. "Channeling frustrations: Institutions, economic fluctuations, and political behavior." *European Journal of Political Research* 38/1 (2000): 95-134.
- Tekeli, Şirin. "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri." *Türk Toplumunda Kadın*, 2 (1982): 376-396.
- Tekeli, Şirin. *Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Devlet*. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1990.
- Terzi, Özlem "Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyet Politikaları", İçinde *Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar*, Ed. Fatmagül Berktaş, İstanbul: Ka-Der Yayınları, 2004.
- Tokgöz, Oya. *Siyasal Haberleşme ve Kadın: 1973 Genel Seçiminde Ankara'nın Çankaya İlçesinde Yapılan Alan Araştırması*. No. 429. Ankara Üniversitesi : Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1979.
- Tuskan, Aydeniz Alisbah. "Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Bıçılan Roller ve Çözümleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99 (2012): 445-449.
- TÜİK., . *Türkiye İstatistik Kurumu. Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. 2012, Ankara. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, T.C. Resmî Gazete No.: 29690, 20.04.2016, mad.1-28 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (Erişim Tarihi 05.06.2023) <https://www.tihk.gov.tr/en/pages/Links>
- TÜSİAD-KAGİDER, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği*, İstanbul: TÜSİAD-KAGİDER, 2008.
- Ulusal Eylem Planları. (Erişim Tarihi 05.06.2023) <https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plan-2018-2023>

- Ulusoy, Ülkü Halatçı. "Sosyal Hakların Korunması'nda Birleşmiş Milletler'in Rolü." *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Konferansı Kitabı, İstanbul: Petrol-İş Yayını* (2011).
- Ural Uslan, Yurdanur ve Ahmet Tunç. "Kadınların Yerel Yönetimlerde Temsili: Kilis İli Örneği." *İçinde Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*, 529-535. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2015
- Ünal, Şeref. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: İnsan Hakları Uluslararası İlkeleri. 2001. <http://hdl.handle.net/11543/2032>
- Üste, Rabia Bahar. "Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme." *Türk İdare Dergisi*, 448 (2005): 49-60.
- Van Os, Nicole ANM. "Osmanlı Müslümanlarında Feminizm", *İçinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi* Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul : İletişim Yayınları, 2002.
- Waldinger, Roger. "Immigrant enterprise in the New York garment industry." *Social Problems* 32/1 (1984): 60-71.
- Wildman, Stephanie M. "Affirmative Action: Necessary for Equality for All Women." *Berkeley La Raza LJ*, 12/1 (2001): 429.
- Yaraman, Ayşegül. *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, 1.Basım, İstanbul : Bağlam Yayıncılık, 1999.
- Yaylı, Hasan ve Gülçin Eroğlu. "Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili." *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)* 3 (2015): 504-524.
- Yeşil Sol Parti Parti Tüzüğü. (Erişim Tarihi 05.06.2023) <https://yesilsolparti.org/wp-content/uploads/2020/10/tuzuk-2018.pdf>
- Yücekök, Ahmet N. *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,1987.
- Zabunoğlu, Gökçe. "Kültürel Görecelik ve İnsan Haklarının Evrenselliği", Ankara Üniversitesi Yayınları, 797 (2011).
- Zihnioğlu, Yaprak. *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fıkrası, Kadın Birliği*, 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: ELİF SEDANUR UÇAR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	